

UR DAGENS KRÖNIKA

TIDSTAFLOK

UNDER MEDVERKAN AF

A. CANTOR, MARCELLUS, HELEN ZIMMERN,
GUSTAF GULLBERG

M. FL. SVENSKA OCH UTLÄNDSKA FÖRFATTAR.

UTGIFNA AF

ARVID AHNFELT

ANDRA ÅRGÅNGEN

FÖRSTA HÄFTET

— OHHC —

STOCKHOLM
OSCAR L. LAMMS FÖRLAG.

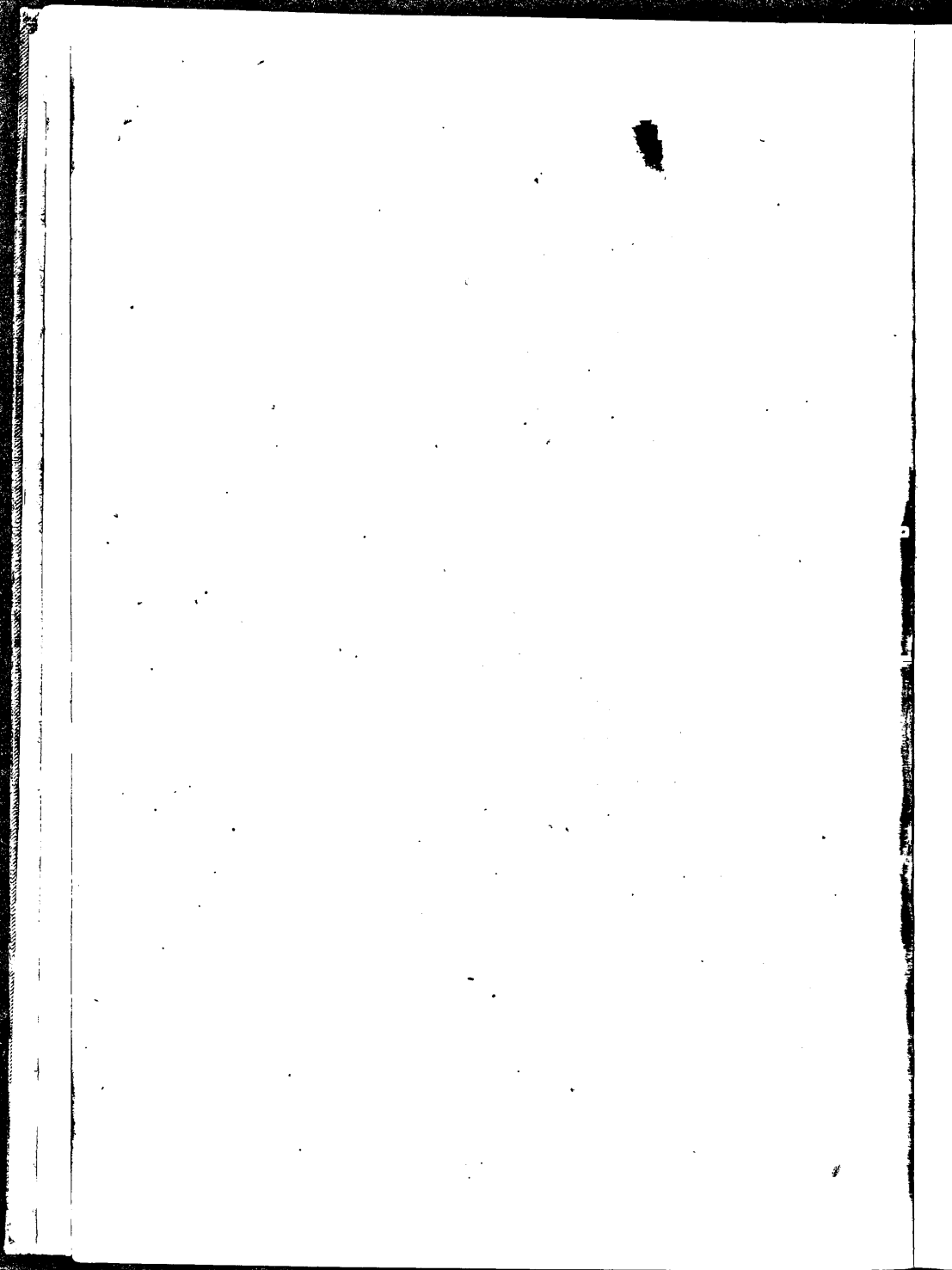

Norrköping 1882. M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

INNEHÅLL.

	Sid.
Stockholms teatrar Januari 1882, af anonym författare	1.
Situationen i Danmark, af A. CANTOR	36.
Richard Cobden och frihandeln, af HELEN ZIMMERN	50.
Henrik Ibsen och hans "Gengangere", af MARCELLUS	78.
Apropos "Gengangere", af GUSTAF GULLBERG	91.
Anekdoter och karaktersdrag: En politisk gåta, fjolårsminne från London af en resande landsman	98.
Dikt och Sanning i operan "Nordens stjärna", af utgifvaren . .	105.

Stockholms teatrar. *

(Januari 1882.)

Öfverintendenten Westin har redan i mer än ett halft år varit förste direktör för kungl. maj:ts hofkapell och teatrar och likväl är han ännu icke afskydd, ej ens hatad af teaterfolket, icke förföljd af tidningarna, icke föremål för allmänhetens klander och qvickhufvudens stickord.

Hvilken lycklig kungl. teaterdirektör!

Men öfverintendenten lär icke vara nöjd. Han fordrar då gudars lön? Det är för mycket begärdt. De som hafva lyckan att personligen känna hr Westin försäkra, att han visst icke är missnöjd med sin plats, ej heller ännu helt och hållet med kungl. maj:t och kronan, lika litet med abonnenterne, i synnerhet med onsdagsgrefvarne, eller ens med allmänheten i allmänhet, men att han tycker sig icke nog uppmärksammas af tidningspressen. Fins då ingen som kan säga öfverintendenten, att tidningspressens tystnad, i afseende på en teaterförvaltning, är ett mycket godt tecken? Gåfves verkliga skäl till anmärkningar, skulle de sannolikt icke utblifva. Det vore då tidningarnas pligt att ej hålla på dem, och i det fallet bruka tidningarna vara pligttroga.

Öfverintendenten må icke föreställa sig, att den tidning eller afart af tidning, som en gång förebrådde honom, att han vore göteborgare, skulle tiga, i fall hon kunde få tag i några bättre skäl till ett riktigt grundligt klander . . . *Göte-*

* Af samma okända penna, som i fjol uppenbarade sig på detta område, har red. haft nöjet mottaga ofvanstående uppsats.

borgare! Det var betänkligt, eller åtminstone *vore* det, i fall Klara församlings kyrkbok för 1824 icke befriade öfverintendenten för den svåra beskyllningen, och Stockholms gymnasii inskrifningsbok hösttermin 1838 samt Stockholms nations i Upsala matrikel vårtermin 1842 — detta hvad födelseorten vidkommer — och Svea hofrätts diariier, slägt- och vänskapsförbindelser och verksamhet inom Stockholms samhälle, ända till en ålder af tretiofem år — detta hvad hufvudstadsvanor angår. Jag tror, att vi kunna frikänna öfverintendenten Westin från att vara göteborgare.

Mår vår konst bättre för det? Frågan är svår att besvara. Under de månader den nya teaterstyrelsen varit i verksamhet och fått i fred och ro från klander och kinkiga anspråk, om också icke från hotande lågor, arbeta på de kungliga scenernas konstnliga utveckling, har väl något godt kunnat uträttas. Det hoppas teaterns vänner, hvarför de också göra allt för att underhjelpa styrelsens bemödanden. Då denna styrelse påbjuder, att höga förköpspris skola införas, låta teatervännerna undslippa sig ett sakta knot, men de ställa sig påbudet likväl till efterrättelse och ställa sig sjelfva till och med i kö redan kl. 9 på morgonen, för att få betala en krona mer än på eftermiddagen.

“De höga förköpsprisen hafva väckt allmänt ogillande,“ sade några klanderlystna, och det stod äfven att läsa i en tidning, men det allmänna ogillandet var icke värre, än att dess förkunnare villigt underkastade sig den drygare utgiften för att derigenom trygga sitt inträde i teatersalongen, och nu mera hör man ingen enda klaga öfver teaterstyrelsens tilltag, ett tilltag som inbragt icke så litet i kassan och derigenom visat sig vara en ganska klok finansåtgärd. Hade biljettprisen i allmänhet och på förut känd väg stegrats, skulle detta hafva väckt en riktig storm af ogillande och varit för teatern ganska farligt. Nu har teaterstyrelsen genom den lindrigare åtgärden, en förklädd prisstegring, vunnit mycket mera, och knotet, som aldrig var synnerligt

starkt, har redan alldeles förstummats. Kan man då icke utropa: hvilken lycklig kungl. teaterdirektör!

Öfverintendenten Westin älskar det sköna, åtminstone det praktfulla. Han vill att också allmänheten skall få se något riktigt vackert och njuta deraf för så godt pris som möjligt, om äfven med förköp. Hade han lefvat på den gamla romerska tiden, skulle han hafva passat förträffligt till *ædil* — förutsatt naturligtvis, att han stått ut med kostnaderna, hvilka onekligen voro mera tyngande för den republikanske romerske förlustelseanordnaren än för den kunglige svenske teaterdirektören. Hr Westin vill att det skall taga sig något ut från scenen, att dekorationer och kostymer skola tilldraga sig uppmärksamhet. Det får icke finnas någon tomhet på skådebanan. När Antonio, Salarino och Solanio träffa hvarandra på en gata i Venedig, få de icke vara ensamma. Mötet skall ega rum i närvaro af mycket folk. Och när Valentin kommer hem från kriget, skall det ske i spetsen för ett helt regimente riktiga soldater. Sådant der tycker allmänheten om, och kan man göra allmänheten till viljes, bör sådant icke underlåtas.

Men det är icke blott på scenen som öfverintendenten Westin älskar det sköna, det praktfulla och det som i allmänhet drager uppmärksamheten till sig: han vill se det äfven i salongen. Våra kungliga teatersalonger äro i allmänhet tämligen tarfliga. Damerna äro ganska enkla i sin klädsel, och herrarne se visst icke ut, som de skulle infinna sig på någon festlig tillställning, äfven om det allra finaste i musik eller dramatik bjudes dem. De bestå sig icke ens ett par handskar. På Köbenhavns kungl. teater kan ingen herre sätta sig på parkett utan att hafva handskar på händerna. Men i Stockholm!

Det der måste ändras, tänkte hr Westin, som vill hafva en fin publik, damer i stor toalett och herrar i frack och hvit halsduk samt framför allt i handskar, en publik som visar sig förstå, att den befinner sig i en *salong* och icke sitter i en lada, t. ex. i hr Hammers. Men huru få i hop

en sådan publik? Icke kan teaterstyrelsen under ett och samma spelår införa högt förköpspris och obligatoriska handskar, ännu mindre hvita halsdukar, svarta frackar och bal- eller åtminstone supéklädningar.

Jo, vi skola ställa till med abonnemang, sade öfverintendenten. En abonnerande publik är alltid en fin och förnäm publik, en som lyser upp salongen och på samma gång skaffar teatern bestämd inkomst. Åter ett drag af finansiell talang i förening med kärlek till det sköna och praktfulla. Abonnemang är dessutom något som brukas i andra land, t. ex. i Paris, icke blott på Stora operan, der det väl alltid varit en med den högre operamusiken, med *académie royale, impériale* eller *nationale de musique* på det oupplösligaste förenad "institution", liksom hos "italienarne" i verlden, medan det ännu fans sjungande italienare i Paris, utan sedermera äfven på Théâtre Français. Att abonnemang infördes på sist nämde teater var ett snilledrag af direktör Perrin, som derigenom åstadkom, att hans teater icke blott, såsom förut, besöktes af de literära och verkligt konstälskande, utan också kom på modet hos den fina verlden, hvilken icke alltid är så literär och hvars konstkärlek stundom är något ljum, men som likväl anses adla både konsten och litteraturen, när hon någon gång vill visa sig huld mot dem.

De som gerna se sakerna i svart, och dessa äro kanske icke så få i vårt glada Stockholm, sågo ingenting ljust i teaterstyrelsens påhitt med abonnemangen och trodde, att det vore ett alldeles dödfödt förslag. Utgången har visat, huru orätt de hade och huru riktigt öfverintendenten Westin bedömt sin publik. Det är *han* som triumferar, detta naturligtvis till stor förargelse för svartskådarne och kanske äfven för ett par andra teaterdirektörer i Stockholm. Äfven den lilla förargelseklippa som bestod i skilnaden mellan onsdags- och fredagsabonnemangen tyckes vara lyckligen kringseglad. De förra äro naturligtvis mycket förnämre än de senare, enär de lysa med verklig kunglig glans, nå-

got som de senare skulle vara beröfvade, och det skulle därför kunna hafva händt, att de förra betydte allt, de senare intet, samt att mången för den kungliga glansen känslig natur alldeles icke velat tillstå, att han tillhörde endast fredagsabonnenterne, hvilka visserligen äro gudar i jemförelse med icke-abonnenter, men dock endast *dii minorum gentium*, de som ej hafva säte i Jupiters råd, d. v. s. på första raden eller öfre parkett, då den kungliga logen är upptagen.

Nu är detta lyckligtvis ordnad till allmän belåtenhet eller till belåtenhet för åtminstone fredagsgästerna, allt ifrån den lyckliga stund då hennes majestät drottningen gaf till känna sin nådiga afsigt att på en fredag infinna sig i teatern. Har sådant skett *en* gång, kan det ju inträffa flera gånger. Fredagarne äro räddade, och äfven i det afseendet har teaterstyrelsen firat en triumf.

Öfverintendenten Westin är en man med god vilja och godt mod, en person som med sjelfständighetens tillförsigt förmår genomdrifva sina afsigter och har redan ådagalagt icke blott, att ett par och tjugu års landskansli icke inverkat störande på hans spänstighet, utan också, att han fortfarande lifvas af den kärlek till teatern, som, enligt hvad gamle män försäkra, skall hafva varit ett utmärkande drag i hans ungdom.

Under sådana förhållanden borde det icke vara allt för anspråksfullt, om den fosterländska konstens vänner hoppas, att öfverintendentens verksamhetslust icke må känna sig tillfredsstäld af att åt teatern gifva endast den glans, som kan ligga i ett eller annat styckes präktigare utstyrelse samt i salongens finare och förnämre sammansättning ett par aftnar i veckan, utan att han med samma starka viljekraft och samma friska verksamhetslust må gripa in i det som är ännu väsentligare för skådebanan — främjandet af hennes uppgift som en stor och betydelsefull *konstanstalt*.

När han på fullt allvar griper in deruti, kommer nog att visa sig, om hr Westin eger tillräckligt fast estetisk bildning. Flere af hans vänner hafva försäkrat mig, att han

visst icke saknar en sådan. När man talar om estetik hos en teaterdirektör, äfven hos den bäste, en Perrin, en Montigny, en Laube, en Dingelstedt, en Ludvig Josephson, lönar det sannerligen icke mödan att dervid strängt tillämpa någon "Kritik der ästhetischen Urtheilskraft", ty teaterdirektörer ha sin filosofi för sig, sammansatt af många, stundom ganska "rapsodiska agregat", till större delen sammanhängande med frågan om fullt hus eller tomt hus; men skilnad gifves dock, och olika grader finnas äfven i den teaterdirektöriska estetiken, och man måste ju önska, att vår kunglige direktörs skall stå på ett något så när högt trappsteg.

Omöjligheter må man icke begära, och därför har väl ännu icke någon billigtvis kunnat fordra, att den nye direktören skulle på dessa månader hafva hunnit göra något väsentligt till främjandet af teaterns högsta uppgift; men hvad man med rätt kan fordra, det är, att teaterns styresman genast vid tillträdet till sitt embete, visar sig uppfatta skådebanan såsom en hela nationens allvarliga angelägenhet och icke såsom en hoflyx eller den s. k. "societetens" *passé-temps*, ett litet treffligt tidsfördrif på en afton som icke är upptagen af kotiljongen eller spelbordet, en sällskapsafton, der man betalar för att ses, icke för att se, och der salongens hjeltar och hjeltinnor betyda mer än scenens. I det afseendet har hr Westin ju ingenting att förebrå sig, ty hans onsdagar och fredagar på Stora teatern få väl icke, såsom jag redan antydt, behandlas som annat än en för teaterkassan behöflig finansåtgärd.

Låt oss således hoppas det bästa och tåligt afvakta fortsättningen af den Westinska perioden samt önska att denna icke för hastigt afbrytes af något arrendekontrakt med hr L. O. Smith eller dylik "entreprenör", utan tvärtom må ledas ur finansens in i ecklesiastiken, d. v. s. i det statsdepartement som i främsta rummet bör hafva tillsyn öfver nationens odling utan att förblanda denna med kyrkliga angelägenheter.

I kretsar, som vilja kallas "väl underrättade", har nu åter igen mycket talats om beskaffenheten af den väntade kungliga propositionen som befaras komma att föreslå teaterns öfverlemnande åt en enskild "entreprenör", "impresario" eller hvad en sådan konstschackrare må kallas. Det är den gamla sagan, och innan dessa rader komma för allmänhetens ögon, har sagan kanske fått ännu en upplaga. och regeringen gjort slut på den paus som sedan förliden riksdag inträdt i den stora teaterfrågan.

Huru har kungl. teatern sökt fylla den pausen? Genom rätt mycket arbete på så väl den stora, som den dramatiska scenen. Det kan ej nekas. "Nordens stjärna" är ett rätt vackert bevis på den först nämnda scenens verksamhet, och "Köpmannen i Venedig" skämmer ej heller bort det goda intrycket, under det man förbereder den nya "Mefistofeles". Dramatiska teatern har naturligtvis haft ännu mera nytt. Det ligger i sakens natur.

Vid Stora teatern arbetas, hvad intendentskapet vidkommer, med nya krafter. Hvad som i denna tidskrifts tredje häfte för sistlidet år yttrades om hr *Willmans* goda egenskaper har redan bekräftats af hans intendentskaps början, men derjemte torde äfven en vid samma tillfälle uttalad farhåga hafva visat sig fullt grundad, den nämligen, att intendentstjensten och det aktiva konstnärskapet vid scenen icke passa ihop. Hr Willman har med stor framgång och till allmänhetens synnerliga belåtenhet satt upp "Nordens stjärna" och sjelf har han som aktiv konstnär uppträdt i samma opera, också med framgång och väl förtjent bifall. Men om man nu skulle på samvete fråga hr Willman, om han sjelf är så alldeles nöjd med resultatet af denna sin dubbla och högst ansträngande verksamhet, så kan han, den redbare och uppriktige mannen, den fulländade gentlemanen, bestämdt icke svara ett obetingadt *ja*.

För den som sjelf uppträder i ett stycke är det alldeles omöjligt att kunna få en fullt tillfredsställande öfversigt af scensättningen. Då måste uppstå brister, hvilka sanno-

likt icke stöta flertalet af allmänheten, men som för de mera noggranna iakttagarne ingalunda höja konstnjutningen. Man har icke hjerta kanske att yttra några anmärkningar, då bristerna härflyta af två uppgifters förenande hos en sådan person som hr Willman, och då man vet, att han med sträng samvetsgranhet söker lösa sin dubbla uppgift; men för *sakens* skull kan den konstvän, som icke skyr uppriktigheten, ej underlåta att föra talet derpå.

Skall hr Willman samtidigt vara intendent och opera-sångare, måste han åtminstone afsäga sig uppsättandet af de stycken, i hvilka han sjelf uppträder. Bäst vore oneligen, att han *aldrig* uppträdde så länge han innehade intendentstjensten, så ledsamt det än vore att allmänheten då icke finge se och höra honom. Det är ju icke möjligt att på en gång sköta två maktpåliggande befattningar, hvilka hvar för sig fordra så strängt och oafslåligt arbete. Nu talar jag endast om svårigheten att medhinna och egna erforderlig uppmärksamhet åt en sådan dubbeltjenst och jag lemnar tills vidare alldeles å sido den sammanstötning som *kan* uppstå mellan intendenten och skådespelaren i en person vid styckens uppsättande och rollers fördelande. I den särskilda frågan har *Dagens Krönika* redan förut uttalat sig tillräckligt tydligt.

Vid talstyckens uppsättande på Stora teatern, är det professor *Christiernsson* som öfvertager hr Willmans befattning, och han har, naturligtvis under öfverintendentens egen inverkan, satt upp "Köpmannen i Venedig" på ett sätt som vunnit allmänt bifall. Det bifallet är väl också till stor del förtjent, ehuru man om en och annan tillställning kan vara af olika mening med anordnaren. Att Shakspeares stycken sättas upp på ett lysande sätt, skadar ju icke, kan till och med vara en vacker hyllning åt mästerverken och det brukas nu mera i England, men att göra uppsättningen ovanligt praktfull, är dock icke ovilkorligt nödvändigt för stycken, hvilka, äfven om de spelades i en lada, äro af samma mästerliga verkan. Hvad som deremot borde vara oundgäng-

ligt är att icke synda mot sannolikheten och på samma gång mot Shakspeares egna anvisningar. När Antonio och hans vänner vid styckets början göra hvarandra sina förtroliga meddelanden, sker detta visserligen på öppen gata, såsom författaren föreskrifvit, men det är väl icke sannolikt, att det kan ske midt i folkvimlet, såsom det nu är anordnad på Stora teatern. Herrarne tala helt högljudt, utan att besväras af det myckna folk som svärmar omkring dem, ej ens af att en tiggare en god stund står orörlig vid deras sida och hör på dem, och likväl är det ganska enskilda angelägenheter som afhandlas, af den art, att de väl icke rimligtvis borde afhandlas *coram populo*.

En gata i Venedig, heter det. *Hvad* är en gata i Venedig? Jo, i de allra flesta fall en liten, trång gränd, der det vanligen är aldeles folktomt. Icke bör företrädesvis dermed menas en stor plats med ofantligt mycket folk. I närvarande shakspearska fall är detta senare bestämdt aldeles oriktigt, och det oriktiga hjälpes icke derigenom, att det myckna folket, såsom en tidning redan anmärkt, håller sig så onaturligt tyst. Detta förvärrar det ofördelaktiga intrycket, ty derigenom höres ju herrarnes samtal så mycket lättare af ett stort antal personer.

“Anmärkningen är småaktig,” säger kanske hr Christiernsson, men då har han orätt, ty anmärkningen härleder sig icke af något begär att klandra eller att göra sig viktig, hvilket ju vore lika löjligt som ändamålslost af en fullkomligt obekant person, utan af en gammal teaterväns öfvertygelse, att ingenting bör på teatern tålas, som kan störa illusionen samt att framför allt hos Shakspeare på scenen ingenting får förekomma som svär mot sanningen. Vore dekorationsmålarens konst aldrig så stor och kostymordnatörens (*hvar* är kungl. teaterns?) smak och sakkänedom af allra första slag, så må dessa likväl icke användas för att försvaga intrycket af skaldens afsigt. Spar då hellre på dekorationerna och kostymerna till lämpligare tillfälle. Men ett sådant är ingalunda maskscenen i andra akten, utanför

Shylocks hus. Den präktiga dekorationen må der finnas och beundras, men huru är det möjligt, att en konstnär, med hr Christiernssons bildning och insigter samt hans sträfvan att åstadkomma sanna och verksamma intryck, kan hitta på att trumpeta i hop en hel mängd folk för att bevittna kärleksmötet mellan Lorenzo och Jessica och den senares flykt?

Är det för att visa granna dräfter? Är det för att låta oss få en liten — mycket liten i alla fall — föreställning om italienskt karnevals-lif? Bör man för slikt offra det intryck som författaren önskat främkalla? . . . Lorenzo har två förtrogna med sig för att hjälpa sig och hålla obehagliga störare på afstånd — så är författarens mening; men scenanordnaren på vår teater föser ihop så många personer scenen för tillfället rymmer, och så sker judeflickans tjuveri och flykt, som naturligtvis borde försiggå i djup hemlighet, alldeles offentligt. Det är otroligt, att något sådant kan lemnas oantastadt.

Skulle det verkligen vara sant hvad vi hört någon påstå, att "Köpmannen i Venedig" är på det sättet utrustad f. n. i London, så kan sådant endast gifva anledning att beklaga den närvarande uppfattningen på engelska scenen, men är icke egnadt att framkalla efterrapning på andra ställen, och minst skulle man vänta det på en skådebana, hvilken nu mer verkligen tyckes lägga sig vinning om att göra scensättningen sådan den bör vara, något som hr Christiernsson nog förstår. Måne det är sjelfve öfverintendentens praktlystnad som härvid fält utslaget?

Mycket mera skulle kunna anmärkas mot den yttre uppsättningen af "Köpmannen", i synnerhet hvad kostymerna vidkommer, i hvilka spåras föga enhet, men det kan för tillfället vara nog med hvad redan antydts. Man må i alla fall villigt erkänna, att den närvarande teaterstyrelsen genom återupptagandet af i fråga varande skådespel visat både god vilja och smak, och sjelfva öfverflödet af präktig utrustning, som onekligen drager uppmärksamheten från det

väsentligare i konstverket, är blott en, om ock mindre väl använd, yttring af djup aktning för Shakspeare. Hvarför den näst föregående teaterstyrelsen icke under så lång tid lät oss njuta af detta skådespel skulle vara mer förvånande, om man icke lärt sig, att den styrelsen lät så många andra värdefulla dramatiska arbeten ligga orörda, under det ganska tarfliga alster af föga begåfvade författare spelades och spelades om igen, äfven med ganska få åskådare.

Icke må teatern väl hafva gått och väntat på fru *Dorsch-Bosin*? Portias roll är mycket kräfvande af sin framställarinna, och på många skådebanor kan man ej upptaga "Köpmannen", emedan den rollen anses icke hafva någon fullt värdig tolk. Huru lyckliga äro då vi f. n.! Här finnas minst *tre* som tro sig kunna och mycket gerna vilja spela rollen. Hvilken rikedom på talanger! Emellertid hafva nu blott två kommit i fråga. Ingen af dessa för öfrigt högst aktningvärda skådespelerskor motsvarar väl anspråken hos den som något närmare känner det shakspearska verket, men bägge tyckas hafva vunit bifall hos den stora allmänheten, och kritiken har, liksom nästan alltid i vårt lilla samhälle, visat sig föga fordrande och föga uttalande. Att gifva Portia scenisk realitet är, säger en teateranmälare, "en lika vacker som vansklig uppgift, på hvars lösning fruarne *Willman* och *Dorsch-Bosin* alternerande pröfvat sina krafter. Fru Willmans framställning syntes oss i det hela vara okonstlad och naturlig, under det fru Dorsch-Bosin ej var fri från ett stundom väl medvetet koketteri." ... En annan anmälare säger: "Fru Willman gifver en i det yttre särdeles tilltalande bild af Portia, och fru Dorsch-Bosin bemödar sig tydligt om att låta äfven karakterens skalkaktiga sida komma till heders, men ingendera gifver dock en fullt hel bild af Portia."

Dermed är hela granskningen af denna utomordentliga rolls återgifvande färdig, och likväl är otvifvelaktigt så väl den ena som den andra af dessa granskare i stånd både att uppfatta karakteren och att gifva ett fullt riktigt omdöme

om det sätt, hvarpå karakteren här framställs. Hvarför sker detta då icke? Sannolikt därför, att det förefaller motbjudande att bland våra små förhållanden stå upp och säga sanningen, hela sanningen och ingenting annat än sanningen. *Just* sanningen misstydde lättast i vår lilla värld, der vi gå och armbågas med hvarandra och trampa hvarandra på både tår och hälar.

“Är du galen, människa, som vill skrifva kritiker i det här samhället?” sade Scholander en gång åt en oerfaren ungdom som var nog djerf att vilja försöka sig på granskningens glanskis. “Du bryter nacken af dig, så vida de kritiserade icke redan förut strypt dig.”

Jag erkänner, att om jag vore en sådan der offentlig granskare i en tidning, skulle jag nog också betänka mig innan jag sade, att fru X. eller fröken Y. eller hr Z. hade begått rån och roffat från en af jordens stora en ovärderlig ädelsten. Uppriktigt sagdt: hvad tjenar den oförbehållsamma kritiken till? ... Rakt till ingenting, tror jag. Den som kritiken gäller, blir icke det ringaste bättre, och allmänheten icke heller. Allmänheten är fullt belåten med att se den vackra ytan och höra de vackra orden, framsagda mer eller mindre riktigt, hälst *deklamerade*, i stället för på menskligt sätt *talade* ... Nej, vi skola akta oss för att kritisera.

Men om *Portia* kunna vi väl säga ett par ord. *Hon* tål det nog. Med hvilken innerlig glädje hafva vi icke redan för lång tid sedan gjort hennes bekantskap! Det är hon som är hufvudpersonen i hufvudhandlingen i detta trehandlings-drama. Omkring *Portias* och *Bassanios* kärlek rör sig det hela. Köpmannens och judens historia är den förra handlingen underordnad, och *Lorenzos* och *Jessikas* kärleksförhållande sluter sig åter till de förra som den tredje, mindre betydande, fastän äfven i sin mån verkande afdelningen.

Redan genom sin skönhet drager *Portia* allas blickar till sig, men äfven hennes själssegenskaper äro af det ädla

och utmärkta slag som måste göra henne till föremål för beundran och aktning.

. . . . en fröken, rik och skön
och — hvad som är förmer än skön — begåfvad
med höga dygder.

Från alla trakter kommer man att dyrka "denna helgonbild som andas". Så har också skett här i Stockholm: man har från alla stadens delar och från många af landsbygdens äfven skyndat att se Portia, vare sig att hon uppenbarat sig i fru Willmans eller fru Dorsch-Bosins person. Skönheten har icke fattats hos någon af dem. Men Portia är lika klok som skön och bedömer med skarpt, öfverlägset förstånd alla dem som komma i hennes närhet. Hon är blygsam och sedlig och icke det ringaste svärmisk, icke någon Julia, som utsätter sig för den farliga nattluften på balkongen, icke Desdemona som kan gå och bli kär i den otäcke morianen. Hon är fri och obesvärad, fallen för skämt, men tager sin värdighet i akt, och många af Shakespeares hjeltar skulle stå sig ganska slätt inför hennes fina takt, hennes ädla majestät.

När man betänker alla sidorna af denna karakter, måste man, i fall man icke är fången i någon särskild villfarelse, erkänna, att Sveriges kungliga skådebana f. n. icke eger någon konstnärinna som skulle kunna fullt motsvara fordringarne. Hvad majestät och ädelhet vidkommer, äro fru Willmans bemödanden högst lofvärda, men längre än till bemödanden hinner hon icke. Det fina, skalkaktiga, qvicka, finner man nästan alldeles icke i hennes Portia, öfver hvilken en betänkelig tyngd och torrhet ligga. Man tycker sig upptäcka, att rollinnehafverskan söker använda sin intelligens för att få ut något stilfullt i framställningen, men försöken stranda. Det är svårt att säga mot *hvad* de stranda, sannolikt dock mot omöjligheten att förvandla en sängerska, hvilken icke mer är i sin första ungdom, till en god dramatisk skådespelerska. Och likväl måste man erkänna, att fru Willmans Portia är bätte än hennes graf-

vinna i "Figaros bröllop", följaktligen ett framsteg. Skulle verkligen den nyss nämnda "omöjligheten" kunna till en början bytas ut mot "stor svårighet", så är det icke alldeles otänkbart, att fru Willman slutligen kan öfvervinna den svårigheten, så stor den än må vara, ty hos henne finnes betydlig intelligens och kraftig ihärdighet. Det är något ärligt och sant i hennes sträfvan, något som ingifver aktning, om man också ännu saknar frukterna af detta ärliga arbete.

Fru Dorsch-Bosins Portia är smidigare, lenare, lättare, men hon är därför icke finare, och hvad majestät och adelhet vidkommer, äro de blott yttre prydnader, påtagna för tillfället, när Portia går ut bland människorna, men icke vuxna ur hennes natur.

Hvad som i betänklig grad skadar, att icke säger förderfvar, *denna* Portia, är framställarinnans tillkonstlade och förvrängda spel i många scener och synnerligen i rollens så väl glädtigare som känsligare delar. I dessa är fru Dorsch-Bosins spel så behagsjukt, att det vänder upp och ned på Portias hela karakter. Det är högst förvånande, att en sådan tillkrånglad och onaturlig framställning härleder sig från samma skådespelerska, hvilken gifvit en så sann bild af Hjördis och ett så friskt, naturligt och oskuldsfullt tilltalande stycke sceniskt arbete som Margareta. Hvarför fortfar fru Dorsch-Bosin icke att vara sig sjelf? Hvarför strider hon icke bättre mot faran af att låta öfverrumpla sig af en efterbildningslust, som kommit öfver henne efter hennes ankomst till den kungliga scenen? Jag tror icke, att hon *afsigtigt* efterbildar fru Hwasser, men omedvetet sker det, och detta i så hög grad, att det hotar att förderfva hela hennes konstnärsindividualitet. Då fru Dorsch-Bosin sannolikt aldrig kan hinna fru Hwassers stora egenskaper, verkar det så mycket mer obehagligt att se henne återgifva denna talangfulla skådespelerskas mindre goda sidor, hvilket för öfrigt ju är faran vid all efterbildning. I närvarande fall är det så mycket mera beklagligt, som man har rätt

att vänta något annat af fru Dorsch-Bosins stora sceniska begåfning.

Hvad är orsaken, att denna skådespelerska, som gaf så godt hopp om sig så länge hon var anställd vid Nya teatern, tyckes svika det hoppet, sedan hon kommit till den kungliga? Jo, svara somliga, det kommer sig deraf, att hon nu finner sig i en helt annan omgifning än der borta på Blasiiholmen; nu är hon bland verkliga konstnärer, och då märkas bristerna. Andra säga: Så länge fru Dorsch-Bosin uppträdde hos hrr Josephson & Holmqvist, tilläts hon icke krångla på scenen och hon släptes ej heller fram förr än hr Josephson fått henne riktigt dresserad.

Jag låter de två omdömena stå här utan försök till utläggning. Det kan ju hända, att de bägge innehålla något sant, fastän det senare sannolikt är det, vid hvilket man mest bör fästa sig. Visst är, att man också på fru Dorsch-Bosins sätt att spela prinsessan af Bagdad, denna usla roll, och Portia, denna ädla och sköna roll, kan märka saknaden af tillbörlig "instruktion".

Borde det icke — måste man ännu en gång spörja — finnas en instruktör, en som fullkomligt förstår sin sak och eger förmåga att göra sina åsigter gällande, hvilken riktigt inöfvar hvarenda scen? Hr Christiernsson är icke instruktör, han är regissör eller något som väl närmast motsvarar biträdande intendent, och har han verkligen öfvat in scenerna i "Köpmannen", hvilket jag icke känner, så måste han ej hafva erforderlig myndighet, eller, hvilket ju också är möjligt, ej tillräcklig förmåga. Det vore kanske fördelaktigare att *först* skaffa en god instruktör och *sedan* låta måla nya dekorationer.

Om Bassanio, Portias brudgum, vore nog mycket att säga, fastän visst icke *så* mycket som om bruden, men jag måste vara kort, så vida jag skall få vara med i Dagens Krönika. Det är hr *Elmlund* som återgifver den lefnadsfriske, men efter borgerlig måttstock kanske just icke i allt aktningsvärde ädlingen, hvilken genom öfverdådigt lefnads-sätt råkat i förlägenhet, och rollinnehafvaren, mot hvilken

nog berättigade anmärkningar kunna göras i flere andra roller, är dock just genom sitt ädla sceniska skick en lyckad företrädare af en gentleman, som med alla sina fel likväl visar sig höra till denna "adel i den sedliga världen", bland hvilken Portia sjelf intager en så hög plats. Det är det verkligt ädla sinnelaget, som ännu mer än den präktiga yttre skepnaden bereder Bassanio rum i Portias hjerta, och det är det förra ensamt som för honom öppnat Antonios börs och gifvit honom dennes vänskap. Detta sinnelag tolkas på ett godt sätt af hr Elmlund, och hvar och en som älskar vår sceniska konst måste känna sig glad, att denne skådespelare ännu är i sin fulla ungdomliga kraft.

Större konstnärer finnas i Europa, men på den svenska scenen fyller hr Elmlund väl sin plats. Hvar är den som skulle kunna ersätta honom eller ens biträda honom i det s. k. "högre" skådespelet? Man ser icke till någon, lika litet man finner någon som kan öfvertaga Edvard Swartz' ännu betydelsefullare roller.

De som påstå, att hr Elmlund icke utmärker sig för annat än *rutin*, en genom vana förvärfvad skicklighet i sceniskt fabriksarbete, måste dock erkänna, att det vid vår kungliga teater icke finnes någon annan som, inom hans område, kan göra det arbetet så tillfredsställande, och skulle han lemna scenen, uppstår en lucka som åtminstone icke för närvarande kan fyllas. Tror man kanske, att Lorenzos representant i det nu i fråga varande skådespelet skulle kunna ens på långt när ersätta hr Elmlund? Den sist nämde tillhör den gamla uppsättningen, den som i synnerhet under frih. v. Stedingks styrelsetid uppblomstrade och af hvilken nu tyvärr ej många medlemmar återstå. Hvilka förhoppningar kunde ej *då* knytas till de ungas framtid! Alla dessa förhoppningar hafva icke förverkligats, det är olyckligtvis sant, men *nu* finnes icke ens någon anledning till nya förhoppningar, och det är ännu värre. Hvems är felet? Ingen annans än den styresmans som i halft annat årtionde skötte teatern liksom hade han skött en fabrik, der det blott

är fråga om att hålla maskinen i gång, så att det dagliga arbetet icke afstannar, utan att bekymra sig om någon konstnärlig plan, utan att hafva några literära intressen, utan att tänka på de ungas utbildning. Och hvilken är i *första* hand orsaken till ett sådant vanvårdande och missaktande af konsten? På den frågan svarade Dagens Krönika redan sistlidne vår.

Den kungliga svenska scenen har genom vårdslös behandling kommit i den betänkliga belägenhet, att den icke har några krafter som trygga skådebanans framtid. *En* enda af alla de unga kan må hända utbildas till en god komiker. Det är hr *Hamrin*. Ännu åtminstone vågar man icke förutsäga något om hr *Kjellberg*. Bägge hafva uppträdt i Lancelot Gobbos roll (hvilken utan skada kunnat uteslutas) och dragit sig tämligen godt ur spelet, en icke lätt uppgift, enär det gäller att med en helt och hållet för Shakespeares tid lämpad clown-figur söka roa vårt århundrades i det fallet nogräknade allmänhet. Och likväl är hr *Hamrin* ännu långt ifrån utbildad, och hr *Kjellberg* har icke förr än i denna roll visat någon egentlig förmåga som elev.

En täck och behaglig företelse är Nerissas framställarinna, fröken *Adamsén*, och inom detta område torde hon blifva af stor nytta. Hon har fått sin undervisning i elevskolan under hr och fru Willmans ledning.

Men hvad skall man säga om Lorenzos och Jessikas representanter? Att något sådant kan släppas fram på en stor scen är ett sorgligt fattigdomsbevis. Låt oss icke kasta åtminstone hela skulden på de unga rollnehafvarne. De göra sitt bästa och hafva aldrig fått lära bättre. Men huru grundligt skämma de icke bort den i sig sjelf oöfverträffligt sköna femte akten!

Och så stå vi slutligen framför två af Shakespeares berömdaste karakterer, köpmannen Antonio och juden Shylock. Den först nämde framställes på Stora teatern af hr *Örtengren* i så spak, att ej säga färglös uppenbarelse, att hela karakteren dunstar bort. Antonio är en svårmodig man,

hvilken i all sin grosshandlarstorhet och i medvetande af sin ur högre synpunkt fattade köpmansuppgift går och bär på mörka aningar, och det är mycket riktigt, att rollinnehafvaren önskar betona just den tungsinthet som hvilat öfver karakteren; men hans krafter räcka icke till, och nu yttrar tungsintheten sig på det sättet, att den ädla manlighet och det fina skick, som också utmärka Antonio, uppgå i det tomma intet. I hr Örtengrens spel saknar karakteren både konturer och färg. Hans köpman är *effacé*, som fransmannen säger, en utsuddad Antonio. Rollfördelarens förtroende till den unge skådespelaren, och dennes aktningvärda bemödanden hafva icke motsvarats af det vunna resultatet. Men hvad gör det? Kungliga teatern har likväl en Antonio, heter det. På sin höjd beklagar man, att den yttre personligheten icke är nog tilltalande. Att just det väsentliga fattas, tyckes man icke märka. Man har aldrig sett någon annan Antonio eller också har man hunnit glömma honom. Man vet icke af att på andra skådebanor finnas konstnärer som i denna roll tvungit åskådarna att tänka sig in i stycket och just genom köpmannens representant på scenen kommit dem att ana hvarför hela skådespelet uppkallats efter denna karakter.

Den som i "Köpmannen i Venedig" på vår scen manar till eftertanke är hr *Almlöf* i Shylocks roll. Det är väl också han som räddar framställningen, i det han drager uppmärksamheten från det myckna svaga hos andra rollinnehafvare och samlar den på den vinningslystne ockraren, hvilken slutligen låter det ohyggliga hatet till Antonio besegra själfva vinningslystnaden. Hr Almlöf har icke blott fullkomligt riktigt uppfattat Shylocks karakter — det var ju att vänta af en så betydande konstnär — utan också i sin framställning gifvit en så träffande bild deraf, att den står fullt klar för sannolikt *hvarje* åskådare, bildningsgraden må vara aldrig så olika.

Om teatervännen måste uttrycka sin glädje öfver att hr Elmlund, såsom jag nyss sade, är i sin fulla ungdomliga

kraft, är väl tillfredsställelsen ännu större deröfver, att hr Almlöf med ostörd fysisk styrka ännu tillhör vår scen. Hvad vore vår teater utan honom? Han kan misstaga sig någon gång, hvarpå hans Figaro onekligen är ett bevis, men hans misstag höra till undantagen, och det kan sannerligen icke sägas om *alla* våra skådespelare. Hvad som i hög grad utmärker hr Almlöfs spel i allmänhet och icke minst i Shylocks roll är dess fullständiga natursanning. Han är icke den ende skådespelare som på ett gripande sätt utfört rollen, men han är en bland dem som bäst förstå att, hvad Hamburgerskolans storman Friedrich Ludvig Schröder redan på sin tid förkunnade, *natür* och *intet annat än natur* måste vara konstens fältrop. Det naturliga är icke det triviala och poesilösa. Den skådespelare, den konstnär i allmänhet, som skall fullt riktigt kunna återgifva naturen, måste vara en sant bildad person. Den obildade routiniern gör det icke, om också han någon gång lyckas i en eller annan detalj. Endast den som genom fullständig bildning kan uppfatta den dramatiska poesien förmår att i den karakter, han skall framställa på scenen, inlägga den natursanning som visar karakteren i dennes helhet och ej blott en eller annan sida deraf. Helgjuten framstår hr Almlöfs Shylock. Hvad som skulle kunna anmärkas, och det torde hafva stött mer än en konstvän, det är, att hr Almlöf i rollens början icke *talat*, utan *deklamerat*. Man måste förvåna sig öfver något sådant hos den konstnären. Det är just konstnärer af Almlöfs art som skola vänja allmänheten af med den naturvidriga "vackra deklamationen", hvilken allt för länge hindrat den rätta verkan af ett godt konststycke. Emellertid öfvergår Shylocks representant under spelets fortsättning allt mer till sanningen och naturen, och i fjerde akten står han på höjden af lyckad framställning af karakteren. En sannare och bättre bild deraf kan väl knapt uppnås.

Det var hvad jag ville, i största korthet, säga om "Köpmannen i Venedig" på vår kungliga scen, men jag fruktar att jag, utan att hafva ämnat det, kommit in på kritikens område.

Jag tycker mig nästan se den ofvan nämde konstnärens och konstvännens vålnad, hvilken knäpper i hop händerna öfver magen och skakar på hufvudet... "Oförsigtige yngling!"

På det musikaliska fältet har vår kungliga scen gjort en stor förlust, men det ser ut, som vore ingen, icke ens den mest betydande, alldeles oersättlig. Operan lefver och verkar, och får hon arbeta under hr Willmans ledning, bör man hoppas, att hon skall åtminstone kunna hålla sig uppe. *Mycket* mera hafva vi väl icke att hoppas under den närmaste framtiden. Olyckligt vore, om de som skulle styra det hela gå och inbilla sig, att allt är *pour le mieux dans le meilleur des mondes*. Då först är fara för handen, att det hela *icke* kan hålla sig uppe.

Mätte man framför allt icke akta på smickrarne. Det säges, att Kristina Nilsson under sitt senaste besök här yttrat, att vår lyriska scen kunde godt täfla med hvilken annan utländsk som hälst, ja, den stora sångerskan tillägges till och med för vår opera ännu mera smickrande utlåtanden. Ren artighet, men föga uppriktighet. Kristina Nilsson vet nog, huru gerna man i hemlandet förtalar henne och huru man skulle hafva häcklat henne, om hon på något sätt låtit förstå, att en opera verkligen kan gå bättre än i Stockholm. Kristina Nilsson är diplomat. Den eller de som styra vår lyriska scen borde väl också vara så mycket diplomater, att de uppfattade verkliga betydelsen af det smickret, bugade sig och tackade, men gingo från den diplomatiska Nilsson med allvarlig föresats att söka en gång förtjena berömmet. Tro de, att de redan nu äro deraf förtjenta, äro de ohjelpigt förlorade.

Mycket vore att säga om Stora teaterns lyriska afdelning, *den* teaterns förnämsta, men just emedan det är så mycket, måste dermed uppskjutas till en annan gång. Mätte blott icke den stora afgörande hufvudhändelsen i följd af en kungl. proposition innan dess hafva inträffat! Mätte Posse-ministären icke i en tvär vändning hafva förväxlat kungsladugårdarne och kungl. teatern!

Hur ser det ut på *Dramatiska* teatern? Ungefär likadant som vid förra spelårets slut. Hr *Fredrikson* är fortfarande intendent och skådespelare, söker fortfarande att med prisvärd opartiskhet hålla jemnt mellan dessa två och lyckas fortfarande icke. Teatern deremot har varit lycklig i valet af ett par stycken, "Sällskap der man har tråkigt" och "Séraphine", ännu mer lycklig i återupptagandet af "De unges förbund", men fullkomligt olycklig i att välja "Prinsessan af Bagdad", "Uppåt!" samt ett par af mögel och rost förderfvade stycken af den franska spellistans tariffigare alster.

Länge tålde det, innan vår kungliga talscen vågade sig på Alexandre Dumas "Demi-monde". Operan hade långt förut bemäktigat sig Kameliadamens falskt sentimentala och helt osedliga text. Man må dock icke räkna allt för strängt med Dramatiska teatern för detta dröjsmål. Äfven andra scener, till och med i sjelfva Paris, tvekade länge, innan de vågade sätta upp "Demi-monde", och till det högkomiska hör, att kejsarliga stats-talscenen vände sig med fasa från det stycket. *Kejsardömet* var för sedligt för att kunna fördraga Dumas' sedekomedi på Théâtre Français! Den som vågar visa fram såret, första vilkoret för att det skall kunna läkas, anklagas för att hafva åstadkommit det. Osedlighetens afslöjare förväxlas med osedlighetens upphofsman eller åtminstone främjare. Detta är en gammal historia, som ej saknar exempel äfven i nyare tid.

Medgifvas måste dock, att Alexandre Dumas d. y. till en viss grad har sig sjelf att tacka för misstaget. Han har i sin "Dame aux camélias" kälat med lasten, och då "Demi-monde" framställdes, tog man för afgjordt, att det stycket vore hållet i samma anda. Man gaf sig icke tid att undersöka, ej ens att betrakta. Dumas *måste* vara osedlig, och det omdömet spriddes sig öfver hela jorden och motarbetade det goda som "Demi-monde" onekligen innehåller. Att en teaterdirektör icke skulle taga bättre reda på sanningen är

visserligen beklagligt, men det är icke första gången sådant händer. Värre är, att de smakdomare som hyste andra estetiska åsigtter än Dumas endast *derför* sökte att brännmärka honom som en sedligt förderfvad menniska — alldeles som vi sett i den senaste tiden med Ibsen.

Det var redan under det den förra styrelsen ännu var vid makten, som "Demi-monde" ("Falska juveler") togs upp på Dramatiska teatern, så der bort åt tre årtionden sedan stycket spelades första gången i Paris och naturligtvis först några år efter att Théâtre-Français sjelf brutit isen för de "stora" teatrarne, de af staten understödda. Med "Falska juveler" tog vår Dramatiska teater ett ganska viktigt steg. Det är blott skada, att utförandet på qvinnosidan lemnade så mycket öfrigt att önska. Svårligen kan någon nu lefvande skådespelerska, icke ens i Paris, hinna den fullkomlighet som Rose Chéri, hvilken skapade hufvudrollen. Croizette, hvilken på Théâtre-Français upptog Suzanne d'Ange, går på långt när icke upp mot Gymnase's utmärkta, nu länge sedan aflidna konstnärinna. Men nog kan man fordra, att sjelfva den inre meningen med denna karakter icke förderfvas, såsom man ty värr sett på vår scen, oaktadt nian just icke hört några anmärkningar mot fröken Björkegrens spel.

Denna unga skådespelerskas hela natur ligger emot den rätta uppfattningen af Suzanne — vare detta sagdt till heder för qvinnan, men icke till beröm för skådespelerskan — och det är orätt att anförtro henne en sådan roll, ännu orättare att sedan hon fått rollen icke närmare undervisa henne om sjelfva meningen med denna Suzanne. Olyckligtvis har fröken Björkegren för utförandet af just denna roll fått uppbära mycket beröm i Danmark. Jag säger *olyckligtvis*, ty detta gifver henne anledning att tro, det hennes uppfattning och framställning af karakteren äro fullt riktiga. Det största berömmet, att icke säga det oförståndigaste smickret, tilldelades henne af en helt ung författare, hvars begåfning är ganska aktningvärd, men hvilken sannolikt

icke haft tillfälle att se mycket annat än hvad de danska teatrarne bjuda och därför då han fick se något nytt, genast tyckte, att det måste vara bättre än det hvarvid han var van.

Att få beröm i främmande land är vanligtvis af större värde än erkännandet i hemlandet, och är det senare erkännandet just icke så ovilkorligt, så skrives detta på afund och andra mindre vackra bevekelsegrunder. I stället för att litet djupare tänka äfven rollen, har fröken Björkegren naturligtvis genom det danska smickret styrkts och stadfästs i öfvertygelsen, att hon spelar den fullkomligt riktigt, och, hvad ännu beklagligare är, den som väl borde vaka öfver, att hvarje roll kommer till sin fulla rätt, herr intendenten, han tager sig af berömmet anledning icke blott att styrka den i fråga varande konstnärinnan i hennes oriktiga framställning, utan också att inbilla sig sjelf och försöka inbilla andra, att den kungl. svenska dramatiska scenen står ofantligt högt och lemnar i synnerhet den kungl. danska långt bak om sig. Sorgliga villfarelse!

Sedan Alexandre Dumas med sitt förnämsta dramatiska arbete vunnit burskap på vår kungl. scen, hade man väl väntat att få se det efterföljas af något annat bland hans mera framstående stycken, men att hans sämsta, "Prinsessan af Bagdad", skulle uppföras, var en icke angenäm öfverraskning. Hvarför icke då hällre taga upp "Les idées de madame Aubray"? Det är icke nytt; det är sant, men det är "Demi-monde" ej häller. "Les idées" är ett dussin år yngre än "Demi-monde". Det har redan gifvits på en Stockholmsteater, men för flera år sedan och i en uppsättning som just icke var den bästa. Nog bör väl den kungliga scenen kunna åstadkomma något bättre än Mindre teatern. Att värdigt besätta fru Aubrays roll, hvilken skapades af Pasca på Gymnase, är väl icke alldeles omöjligt. Värre kanske är att finna en duglig representant för Jeannine, den unga förförda flickan, hvilken oaktadt sitt fall kan sägas vara en ren företeelse, nästa *ingénue*, så underligt eller

orätt detta än må synas. Våra teatrar lida brist på dem som kunna tolka sådana roller. Den enda som kommer närmast och likväl är på långt afstånd skulle väl vara fru *Moberg*. Andra som hos oss försökt sig på det området äro alldeles otillräckliga. Man har sett mycket besynnerliga företeelser, sådana som bestämdt aldrig skulle tillåtas på en skådebana af högre ordning, unga flickor, om hvilka man just icke kan säga att de spela illa, ännu mindre att de spela bra, ty de spela alldeles icke. De veta icke det ringaste hvarom fråga är. Och ingen finnes som kan gifva dem ens en aflägsen föreställning om hvad konst egentligen borde vara!

“Prinsessan af Bagdad“ föll och förtjenar icke annat. Det är icke alltid som Alexandre Dumas kan begagna sig af sitt snille. Den danske författaren Chr. Molbechs “Uppåt!” föll också och förtjenar det i lika hög grad. De dagliga tidningarna hafva redan för länge sedan hållit liktal. *Ingen* tog det uppskrufvade, innehållslösa handtverksarbetet i försvar, icke ens någon hyperidealistisk apologet, som annars i professor Molbechs dimfigurer kunnat finna ersättning för den hos vissa författare öfverklagade bristen på det “konstnärligt renande elementet“, t. ex. förmedelst den genom kolos renade kärleken.

Att Dramatiska teatern tog upp professor Molbechs stycke var otvifvelaktigt ett misstag, men dock vida förlåtligare än det som begåtts genom att spela ett par af Lambert Thiboust's okonstnärliga arbeten, i synnerhet det gamla “Aux crochets d'un gendre“, som icke ens Södra teaterns publik kunde smälta. Om Dramatiska teatern ovillkorligt ville spela ett så tarfligt stycke, borde väl rollerna då hafva utdelats på annat sätt. De flesta tidningar hafva varit så artiga, att de gifvit sitt erkännande åt spelet. Det är en för långt drifven artighet. Spelet var otillräckligt, erkänna alla som anse sig icke behöfva vara artiga på sanningens bekostnad. Vid första föreställningen var äfven minneslexan

otillräcklig. Det hela var ett jemmerligt prof på vårdslöshet hos en kunglig teater. Hvad skulle en främling hafva tänkt om det skådespelshuset, i fall han den aftonen för första gången infunnit sig i Dramatiska teaterns salong? Han skulle nog hafva behöft en föreställning af "De unges förbund" eller af "Séraphine" för att plåna ut det första intrycket. Ibsens stycke går forfarande på ett sätt som är den snillrika författaren värdigt.

Steensgård är onekligen en af hr *Fredriksons* bästa karaktersskapelser, och så olika *Wilhelm Wiehes* framställning på den danska kungliga teatern än var i mycket, vore det sannolikt orättvist att påstå, det denne öfverträffade Fredriksons. Båda dessa skådespelare hafva träffats i det lyckade bemödandet att lägga vikt på och framhäfva Steensgårds ofantliga inbilskhet, hvilken nödvändigt måste af skådespelaren särskildt betonas, mera kanske än författaren själf aktat nödigt, ty i annat fall är karakteren mindre lätt att förstå, då Steensgård, ehuru med mycket godt hufvud, låter narra sig af alla menniskor. Om hr Fredrikson kunnat eller ansett riktigt att gifva sin Steensgård någon yttre älskvärdhet, hvilken Wiehe icke försummade, skulle verkan af figuren vara kanske ännu större och otvifvelaktigt ännu närmare författarens afsigt. Sådan Steensgård nu emellertid framställes af hr Fredrikson, är han i alla fall ett, bland många andra, bevis på hvilken begåfvad karaktersskådespelare nämde konstnär är. Att han icke kan spela *Almaviva* så som sig bör, öfverskyles af så många andra förträffligt utförda roller.

Huru *Johannes Brun* löser sin uppgift som Daniel Hejre känner jag icke af personlig erfarenhet, men enligt samstämmande intyg skall det vara något af allra första ordningen, och han torde väl vara den ende af Hejre-representanterna på de nordiska skådebanorna som kan jämföras med vår *Almlöf*. Den som känner Brun från blott *Jeppe* och *Michel Perrin* har svårt att föreställa sig honom som Hejre, men vi få väl tro på försäkringarne. Visst är, att hr

Almlöf är ypperlig i den rollen, och att den teatervän som älskar framför allt finhet och träffsäkerhet i uppfattning af en karakter aldrig kan för ofta njuta af hans spel uti i fråga varande stycke. Aldrig såg man väl en mera helgjuten bild af elakhet och qvickhet. Med Fredrikson som Steensgård, Almlöf som Hejre och fru *Almlöf* som madam Rundholmen är Ibsens skådespel för alltid tryggadt på spel-listan och borde icke gömmas undan så länge som nu varit fallet. Äfven öfriga medverkande göra sin pligt mot ett af Ibsens mästerverk, och främst bland dem torde hr *Thegerström* som Aslaksens representant förtjena sin plats.

Om kungl. teaterstyrelsen ansett nödigt att åter upptaga Blanches "Läkaren", behöfde stycket väl icke därför spelas på Stora teatern, men om styrelsen så slafviskt följer traditionen och tror, att det *måste* gifvas på samma scen der det först uppsattes, då vi icke hade mer än en kunglig teater, så kunde styrelsen väl hafva kostat på en bättre rollfördelning. Utgången hade sannolikt blifvit helt annan, om rollerna i detta svenska originalstycke anförtrotts åt de värdigaste. Men kanske dessa icke kände lust att offra sig för den svenska originaliteten. Det förefaller nästan, som skulle en viss afundsjuka finnas mellan de två kungliga scenerna, och mången gång ser det ut, som vore dessa scener icke två nära förenade delar af samma organism, utan två medtäflare, hvilka strida om allmänhetens gunst och pengar. Detta kan slutligen leda till den olyckliga utgång, att hela organismen brister sönder och det gifver onekligen redan nu vatten på deras qvarn, hvilka mala på den gamla visan om Dramatiska teaterns indragning, något som ovilkorligt skulle skada talscenen, utan att hjälpa operan.

Det är sällan vi få se svenska original på våra kungl. teatrar, men detta lär väl icke vara teaterstyrelsens fel. Den svenska dramatiken är ty värr icke just af det slag som genom sina goda egenskaper tvingar sig fram. Då vi för omkring fyrtio år sedan fingo se svenska teaterstycken, hvilket under de då senast förflutna femtio åren varit något

nästan otänkbart — G. A. Brakels "Oden i Svithiod", G. F. & H. C. Åkerhjelm's "Engelbrekt" och kanske ett par andra obetydligheter hade kommit och spårlöst försvunnit — stod allmänheten alldeles öfverraskad och var genast benägen att klappa händerna åt hvilka medelmåttiga alster som helst, blott de voro svenska. Det gamla pratet om svenskarnes obenägenhet för det inhemska och förkärlek för allt utländskt är gripet ur luften och gäller lika litet för dramatiska alster som för flertalet af öfriga föremål. Svenskarnes "chauvinism" är lika stor som fransmannens, tyskarnes och andra folks och kommer nog att fortfara så länge nationaliteter finnas.

Blanches "Läkaren" mottogs med jubel. Att i stycket fans föga eller ingen plananläggning, att karaktererna voro svagt tecknade, att den händelsernas väl beräknade och följdriktigt genomförda utveckling, som hos ett dramatiskt arbete framkallar den enda goda verkan, alldeles saknades — allt detta gjorde ingenting. Stycket var *svenskt*, det var nog, och dertill kom väl, att det var uppsatt med mycken omsorg. Hillmans roll spelades af N. W. Almlöf, Lovanders af Hyckert, Rudorfs af Dahlqvist, och dessa skådespelare understöddes af fru Hjortsberg (sedermera fru Westerdahl), fru Charlotte Almlöf, hrr Svensson och Sevelin, den då unge Gustaf Kinnansson m. fl. Det är förhatligt att göra jmförelser, och vi göra ej heller sådana, men vi erinra endast, att hufvudrollerna nu innehafvas af hrr Örtengren, Personne och Hanson, af hvilka den sist nämde skulle taga upp Dahlqvists mantel, men naturligtvis icke förmådde lyfta en enda liten flik.

Anser teaterstyrelsen för den svenska skådebanans ära nödvändigt att upplifva ett gammalt, förlegadt svenskt stycke, så borde väl också teaterns förnämsta krafter användas. I annat fall må stycket ligga der det ligger. Då Blanches namn går till efterverlden, häres det icke upp af hans stora skådespel och ej heller af hans stora romaner, utan af hans små, qvickt och fyndigt lokaliserade bearbetningar efter ut-

ländska småstycken och hans öfverträffliga små berättelse-serier och bilder ur verkligheten. "Läkaren" kommer aldrig med, ej heller "Engelbrekt och hans dalkarlar". Dessa stycken äro i dramatiskt afseende lika med noll, d. v. s. lika med det allra mesta af svensk dramatik.

Jag har hört sägas, att kungl. teatern vänjer de svenska originalen, i synnerhet de historiska skådespelen, från sig och att dessa nu därför vända sig till *Nya teatern*, hvilken således skulle blifva det *patriis musis* helgade konst-templet. Den beskyllningen bör kungl. teatern kunna bära med lätthet, ty sannerligen vår konst vinner något på alla dessa urklipp ur svenska historien, hvilka nu i några årtionden gått och gått för historiska originalskaådespel, de må vara författade af v. Beskow, Blanche, Börjesson, Ridderstad, Hyllén-Cavallius, Wijkander, Hedberg eller någon annan allt intill hr Evers i våra dagar. Har kungl. teatern syndat i afseende på svenska original, så är den synden icke ett *peccatum omissionis*, utan *commissionis*, det är icke för hvad teatern *underlåtit* att spela, utan just för *hvad den spelat* af svenska frastycken som den borde ställas till ansvar. Genom att uppföra dessa på allt verkligt innehåll tomma och för all sann dramatik främmande arbeten har teatern fört allmänhetens smak in på afvägar, uppmuntrat till ytterligare alstring af samma slags ogräs och sannolikt för lång tid hindrat möjligheten af en *god* svensk dramatiks uppkomst.

Tidningarna hafva väl också något på sitt samvete i denna sak. Så snart det varit fråga om ett svenskt stycke, i synnerhet ett s. k. historiskt, har strax en annan måttstock framtagits, icke den estetiska, utan den fosterländska. Då har ej längre varit fråga om konst, utan om patriotism, men hvilken på det betänkligaste missförstått. Ett svenskt historiskt stycke måste behandlas med aktning, heter det, det vill på fullt ärligt språk säga: nog är det här arbetet ett uselt sammelsurium, hvars dåliga sidor borde framställas till allmän varning, men emedan författaren ta-

git sig för att plocka några sidor ur svenska historien, och denna måste vara oss alla kär eller åtminstone hållas i ära af menigheten, så äro vi väl tvungna att tysta samvetets röst och framhålla det fosterländska i företaget. — Det finnes knapt en enda som har mod att tala om, huru det egentligen står till. Och det är ej heller så underligt. Hvem vill anses för dålig fosterlandsvän? Hvem vill förklaras för *varg i veum?*

Hvad har följden blifvit? Jo, att de svenska historiska skådespel som skrivas och spelas i våra dagar äro med ett enda undantag, "Mäster Olof", af samma skrot och korn som för fyrtio år sedan. Beskow spökar, Börjesson går igen, allt är som förr, slägte från slägte, lögn på lögn, och der lögnen släpper, inträder ett ofantligt tomrum. Det kännetecknande af förflutna tider som det historiska skådespelet skulle uppvisa i förening med intresseväckande dramatisk framställning finnes lika litet nu som förr, lika litet hos hr Evers som hos hrr Blanche och Hedberg. Det är blott de *yttre* tilldragelserna som nödtorftigt flickas i hop till några akter eller till en hel mängd tablåer, der ståten och skräflet få ersätta hvad som brister i verkligt innehåll. Hertig Karl stultar omkring och skroderar om framtiden lika barnsligt och osannolikt som Birger Jarl före honom. Hvilka löjlige gubbar!

Men det *låter* bra, och galleriet hurrar, och akademien, det viktigaste af allt, har satt sin snille- och smakprägel på det "fosterländska verket" som skall lära massorna att värda våra "stora minnen." Akademien kunde dock mycket bättre uppnå det målet, om hon låte införa i Posttidningens officiella afdelning, hvilket sedermera naturligtvis aftrycktes af alla andra tidningar, ett tillkännagifvande af ungefär följande lydelse:

"Det historiska skådespel som svenska akademien, i öfverensstämmelse med sin höga stiftares nådiga afsigt att under uppodlande och stadgande af svenska språket utsprida och upphöja äran och minnet samt sjunga stora mäns lof,

nu senast haft glädjen att med sitt andra pris utmärka, är icke af någon annan dramatisk art än den rent akademiska och hänföres bäst till *théâtre impossible*. Det historiska i skådespelet är också rent akademiskt och således afsedt blott såsom prof på språkets renhet, styrka och höghet. Vill man lära sig svensk historia, skall man spara in utgifterna för teaterbiljetter de aftnar då historiska skådespel gifvas och köpa sig Geijers och Fryxell historiska skrifter samt fullständiga dem med Starbäcks och Bäckströms berättelser.“

Ett sådant tillkännagifvande vore onekligen af stor nytta.

Det är *Nya teatern* som på senare tider åtagit sig att spela svenska historiska stycken, och detta anses mycket förtjenstfullt. Så länge dessa stycken äro af nyss nämnda beskaffenhet, torde det dock vara förtjenstfullare att *icke* spela dem. Men man kan icke alltid spela "Boccaccio", knappt "Niche", ehuru hr Holmqvist kanske finner detta med konstens uppgift mest öfverensstämmande, och hr Josephson låter den innehållslösa operettens klingande vältalighet öfverrösta de estetiska betänkligheterna. Man måste stundom spela något annat, och så gifver man för omvexlings skull "Mäster Olof", som också är ett historiskt skådespel, men af helt annat skaplynne än flertalet af våra andra med det namnet. Det är för det första sjelfständigt, helt och hållet ursprungligt, och redan detta väcker ett helt annat intryck än de vanliga "originalen" som äro tillklypta efter samma mönster och hopträcklade med samma slags styng.

Med förvåning erfar man, att stycket är skrifvet för många år tillbaka. Man intages af aktning för en författare, hvilken redan vid ett par och tjugu års ålder kunnat åstadkomma ett så märkligt arbete, på samma gång man måste beklaga, att de brister, som finnas i skådespelet och som i detta kunna skrivas på den ungdomliga oerfarenhetens räkning, icke minskats, utan snarare tillväxt i de arbeten hvilka samma författare vid en mera mogen ålder sammanskrifvit. Men dermed har man icke att göra, då man ser "Mäster

Olof". Med ett nästan icke under någon enda scen minskadt intresse följer man skådespelet från början till slut.

Man kan förarga sig åt karaktersteckningen af hufvudpersonen eller rättare sagdt den person, hvars namn stycket bär, ty hr *Strindbergs* "Mäster Olof" är sannerligen icke *historiens*, och författaren har icke, så vidt känt är, under sina mera djerfva än berättigade försök till kulturhistoriska ombildningar af fäderneslandets häfder gjort några upptäckter som kunna ställa den häftige reformatorn i annat ljus än det i hvilket våra historieskrifvare hittills framställt honom. Hr Strindberg är sjelf en allt för mycket *skapande* konstnär för att kunna fullt troget *efterbilda* en figur efter ett gifvet original, och hans så mycket omordade, dels prisade, dels fördömda realism saknar ofta sjelf realitet, hvarpå också "Röda rummet" gifver talrika bevis. Han är mer en stämningssmänniska som omdanar verkligheten efter hvad han för tillfället finner för godt för att derigenom gifva luft åt något som pressar honom, något som han vill angripa och, om möjligt, förkrossa. Derfor har han till nående af syften, som icke hafva något gemensamt med diktingen efter verkligheten, skapat en Olaus Petri som historien icke känner till.

I *det* fallet äro hans historiska figurer icke tillförlitligare än den gamla skolans hjeltar, och liksom han helt djerft skapar karakterer af annat slag än deras, hvilkas namn de bära, ryggar han ej heller till baka för att laga i hop situationer, hvika aldrig funnits och aldrig *kunnat* finnas i verkligheten, men på hvilka han sätter historiska namn. Han skyr också ej att låta femtonhundratalets människor tänka och handla som vår tids och uttala åsigtur hvilka födts århundraden efter den tid han skall dramatiskt skildra. Midt bland mycket verkliga tidstroget störes man af helt moderna framställningar, som synbarligen tillkommit för att författaren må ladda ur sig hvad som i följd af alldeles personliga förhållanden legat och grott hos honom, t. ex. de så ofta återkommande försäkringarna, att barn alldeles icke hafva någon skyldighet att visa lacksamhet mot föräldrar.

Men om man också förargar sig aldrig så mycket öfver dessa onekligen stötande brister, känner man sig likväl gripen af författarens stora förmåga att väcka deltagande för sina personer och man låter honom rycka åskådaren med sig i den spännande utveckling han underkastar handlingen. Det är icke historiskt trogna karakterer och situationer han framställer, men det är människor med kött och blod, med tankar och begär och handlingsförmåga, med mensklig styrka och mensklig svaghet, och därför känna vi intresse för dem, deltaga i deras glädje — den är dock icke stor — och deras sorger, hvilka äro så mycket större, och följa dem utan trötthet ända till slutet.

Hvilken skilnad på detta verkliga *skådespel* och på de skuggspelsfigurer, hvilka så länge fått gälla för fullgoda konstskapelser inom den inhemska dramatiken! Egentligen har man vid bedömandet af ett arbete för scenen icke att göra med den omständigheten, om författaren troget följt hvad historien öfverlemnadt åt oss eller om han, äfven till vår stora harm, vridit och vändt på de historiska karaktererna. Hufvudsaken vid all dramatik är, att *dramats fordringar* äro uppfyllda för åstadkommande af en kraftig verkan, och i detta afseende har man icke mycket att förebrå hr Strindberg. Visserligen är det hela söndersprängdt, såsom den författarens vana är — han tål ingen helhet, ty den är för honom bara pedanteri — men äfven splittradt, är arbetet dock ett verkligt konstverk, som står öfver hvad vi här i landet varit vana att se.

På karaktärsbildningens område är Gerdt Bokprantare en mästerfigur, ej så lätt att göra efter, och Kristina, Gerdts dotter, en af de älskligaste sceniska företeelser man någonsin sett, om ock i sin nästan obegripliga oskuld ej fullt realistisk. Äfven mäster Olof sjelf, om också icke en sann Olaus Petri, är en människa för hvilken man måste fatta djupt intresse. De minst lyckade figurerna äro modern, på hvars moderskärlek det må vara tillåtet att tvifla, och de

två svartebroderne, som egentligen icke äro annat än ett par vanliga teaterbofvar efter gammalt, nu utnött mönster.

Det är på sådana stycken som skådespelarne med fördel pröfva sina krafter. Nya teaterns få pröfva på mycket, men icke alltid med så stor nytta, som när de spela "Mäster Olof". Hr *Hillberg* har redan tagit priset för sin Gerdt Bokpräntare, hvilken är en synnerligt lyckad skapelse, som i rikt mått godtgör, att samme skådespelare genom sin slapphet i ålderman Jacques' roll i "Gilletts hemlighet" skämde bort hela stycket och åstadkom, att nämnda arbete af hr Strindberg kom att räknas bland vanlig svensk dramatik. Hvad mäster Olofs representant, hr *Engelbrecht*, vidkommer, så är han ju en skådespelare, hvilken med rätta räknas till de "aktningsvärde", sådana som vinna *succès d'estime*, hvilken han förtjenar äfven i detta stycke, ehuru hr Engelbrecht tyckes hafva svårt att komma ifrån det uppskrufvade patos som bemäktigat sig honom, då han ännu icke hade så god ledning som vid den Josephsonska scenen, och hvilken uppskrufning, derom kan man vara öfvertygad, måste utgöra den konstförståndige teaterledarens förtviffan. Men det är icke så lätt att öfvervinna inrotade ovanor.

Åskådarne hafva funnit fru *Fahlman* i Kristinas roll "ganska snäll", och det omdömet torde vara berättigadt, ehuru rollen onekligen fordrar något mer. Stannar fru Fahlman vid Nya teatern, hvilket otvivelaktigt vore till hennes egen fördel, kan hon nog en gång blifva något mer än endast "ganska snäll".

Min uppgift är icke att ingå i någon detaljkritik; jag ville, såsom redan antydt, icke befatta mig med någon kritik alls, utan endast tala litet om vår sceniska konst i allmänhet nu på nyåret och därför nämner jag icke något om alla de andra i hr Strindbergs skådespel uppträdande. Nya teaterns öfriga nyheter torde ock saklöst kunna förbigås, och det samma kan man väl göra med både *Södra teatern* och *Min-dre teatern*, ehuru den först nämde är en på sitt område ganska förtjenstfull skådebana, som kan bjuda på hr *Berg-*

ström och fru *Bruno*, under det den senare för tillfället kan skryta med fru *Moe*.

I andra stora städer händer det, att småteatrarna äro plantskolor för de större scenerna som från dem hemta ganska användbara skådespelare. Detta är i synnerhet fallet i Paris, der Théâtre-Français rekryterar ej blott från konservatoriet (när skola vi någonsin få ett skådespels-konservatorium, som träder i n. v. kungl. teaterlevskolans ställe?), utan också från Odéon, Gymnase och Vaudeville. Något motsvarande hör till undantagen i Stockholm. Det var blott då Stjernströms teater 1863 vardt kunglig, som åtskilligt lefvande inventarium följde med, detta till den kungl. teaterns stora fördel. Sedan dess händer det högst sällan, att någon från en mindre teater öfvergår till den kungliga. Hr *Thegerström* hör till de få, och han har visat, att en sådan omflyttning kan göras med fördel för både skådespelaren och den scen till hvilken han öfvergått. Önskligt vore, att fru *Dorsch-Bosins* flyttning finge lika god utgång.

Saken är alltid vansklig, men ingalunda, såsom många tro, omöjlig, åtminstone icke omöjligare än att den kungl. scenen tager emot debutanter från östan och vestan och från andra väderstreck också, sådana hvilka icke tillhört någon annan scen i hufvudstaden och ej hafva den ringaste föreställning om scenisk konst. Från *något* håll måste den kungl. scenen hemta sin oundgängliga besättning, då den gamla småningom går bort. På teaterns egen elevskola kan man icke lita. Äfven om der arbetas med både nit och skicklighet, hvilket onekligen är fallet för närvarande, och äfven om arbetet faller i de naturliga anlagens goda jord, hvilket ty värr ej alltid är afgjort, så är det dock icke säkert, att kungl. teatern får behålla sina elever, så snart de lemnat skolan. Bevis på motsatsen förekomma ofta. Funnes en med musik-konservatoriet förenad verklig dramatisk undervisningsanstalt, kunde den otvifvelaktigt så inrättas, att de bästa eleverna tillförsäkrades plats vid den kungl. scenen, hvilket vore en belöning för dem, men också måste förbinda

sig att uppträda på den scenen och der qvarstanna vissa år. Detta skulle vara villkoret för den kostnadsfria undervisningen och kunde ingalunda tolkas såsom ett ingrepp i den personliga friheten.

På detta sätt, men *endast* på detta sätt skulle den af staten understödda skådebanan, den vid hvilken man ju i främsta rummet har att fästa sin uppmärksamhet, kunna försäkra sig om goda skådespelare för framtiden. Att sätta sig och vänta på att nya krafter skola af sig sjelfva tillströmma, är att bra mycket förtrösta på en mild försyns särskilda ingripande i teaterns affärer.

Det finnes nog de, jag vet det mycket väl, som säga:

“Det har ju gått bra hittills. Teatern har ju fått hrr Hedin, Fredrikson, Thegerström, Törnqvist, Personné och ännu flera, både herrar och damer, som icke varit uppfostrade vid teatern. Hvarför skulle det icke gå lika bra äfven hädanefter?”

Detta är ett fåviskt tal. För det första är det icke alla år, ej ens alla årtionden som skaffa teatern en ung man i verken sådan som hr Fredrikson. För det andra hade det icke skadat kungl. teatern och ej heller hr Fredrikson, om han haft tillfälle att genomgå en ordentlig konstskola. Och huru mycket nödvändigare hade en sådan skola ej varit för åtskilliga andra skådespelare! Mätte det en gång blifva slut på dilettantismen! Teaterns framtid beror på, att hon tillförsäkras om nya, från en verklig konstskola utgångna krafter, hvilka redan vid sitt första framträdande på den kungl. scenen hafva läroåren bak om sig, men som ej därför lemnas vind för våg, utan måste taga råd och handledning af en vid teatern anställd *instruktör*, hvilken icke har något annat att sköta än detta “instruerande”.

Hvarje teatervän, hvarje konstvän i allmänhet, hvarje fosterlandsvän, som vill och kan se saken något längre än till abonnemang och granna uppsättningar, skall otvifvelaktigt medgifva, att *endast* på nyss anförda sätt kan teatern trygga sin tillvaro och tänka på främjandet af den foster-

ländska konsten. Men, invändes otvifvelaktigt, hvar taga bröd i öknen? Huru skaffa anslag till de otvifvelaktigt stora kostnaderna? Derpå svaras helt enkelt:

Vill en för nationens andliga odling nitälskande regering med allvar taga i tu med saken och med alla tillgängliga medel öfvertyga folkombuden, att frågan icke gäller något lappri, att hon till och med är viktigare än en hel mängd andra anslagsfrågor; *vill* samma regering sjelf visa sin goda afsigt genom att sätta teatern bland bildningsanstalterna, akademierna och museerna och icke bland posten, telegrafan, tullen och skogsstaten; *vill* landets press, såsom allt skäl är att antaga, gemensamt arbeta för frågans goda lösning, och *vill* för öfrigt hvar och en i sin mån bidra till att upplysa dem som ännu kunna vara i okunnighet om sakens stora vikt — så lär väl riksdagen icke vara omöjligare i en sådan anslagsfråga än i så många andra. *Tillräckligt anslag* till kungl. teaterns skötande i öfverensstämmelse med *konstens* fordringar och *tillräckligt anslag* till en med konservatoriet förenad fullständig dramatisk *konstskola* samt en *fullt konstförståndig ledning af både teatern och skolan* — det är hvad som fordras. I annat fall är det inom en kanske icke aflägsen framtid slut med vår sceniska konst.

Situationen i Danmark.

Af A. Cantor.

(Öfversatt från förf:s originalmanuskript.)

Det är ministären Estrups upplösningsprocess, som för tillfället försiggår, långsamt och därför nästan hemskt, men säkert och därför likväl med ett visst skimmer öfver sig.

Långsamt, otroligt långsamt, det är hufvudintrycket. Det är något dräpande i denna långsamhet, som ty värr är så karakteristisk för nationen. Det är icke för ro skull, som vårt populäraste ordstäf berättar för oss, att "den der kjörer med stude, kommer også med." — Ja visst, men han hinner målet då alla de andra kommit längre. Äfven våra dagars Frankrike har ju haft sin reaktionsperiod, men det kom likväl någorlunda snart förbi den 16 maj, Estrup-Scavenius uthärdar fyra gånger så länge, som den ojemförligt dugligare firman Broglie-Fourtou — en sådan olikhet kan breddgraden åstadkomma.

Att skildra den senaste tidens politik, det är att skildra affallens historia. Ministären Estrup är ännu vid makt, men dess anhängare glesna dag från dag; inom kort stå blott ståndsbröderna och deras lakejer kvar.

Jag har redan förut omtalat orsaken, jag skall nu omtala verkningarna. Då riksdagen på hösten sammanträdde, visste man att venstern liksom förut, både moderata och radikala, stod fiendtlig mot Estrup, men man visste också, att högern var splittrad och att det framför allt inom detta parti fans en ekonomisk opposition, som under den föregående korta session, den hade existerat, icke fått tillfälle

att fixera sin ståndpunkt och utveckla positionen, men som kanske nog skulle tala, då tillfälle dertill gäfves.

Men man fick höra af de herrarne innan väntadt var, den första dag tillfälle erbjöd sig. Vid finanslagens första behandling togo samtliga de tre, som äro medlemmar af denna icke talrika men genom de tre herrarnes namn och sociala ställning dock långt ifrån betydelselösa grupp, ordet för att utveckla sin uppfattning af situationen. Först kom Falbe-Hansen, som är professor i nationalekonomi vid vårt universitet, derpå grosshandlare Hage och slutligen fabrikör Filip Schön. Det var tydligt nog, att de tre herrarne hade aftalat att rycka fram strax efter hvarandra. Absolut intressantast var *Falbe-Hansen*, särskildt hans uttalanden om krigstullskatten, en öm punkt. För att betäcka förlusten genom vårt senaste olyckliga krig, bestämdes på sin tid en extra "krigstull" på åtskilliga nödvändighetsartiklar, sålunda att för dessa utkrävas både ordinär tull och krigstull. Tydligt hade man tänkt sig, att denna skatt skulle upphöra efter några års förlopp, men den existerar ännu. Falbe-Hansens tankegång var i korthet denna: Konseljpresidenten och finansministern Estrup talar alltid om vårt öfverskott och om allt hvad vi kunna uträtta för detsamma. Men saken är helt enkelt den: vi borde intet öfverskott hafva. Det skulle konsumeras af skattenedsättningar, och framför allt borde krigstullen upphöra. Den har länge sedan betäckt krigsutgifterna, men då den som all indirekt skatt, hvilken hvilar på så nödvändiga saker som kaffe och socker, företrädesvis tynger på den obemedlade, så hafva de förmögnare låtit den fortfarande existera, och hafva derigenom funnit ett bekvämt medel att låta de fattiga bära icke blott krigets bördor, utan mera dertill. *Derför var vårt öfverskott byggt på fattigmans umbäranden, på en summa af sorg och lidanden.*

Man kan förstå, hvilket uppseende det väckte, då en medlem af högern, som derjemte är vår mest betydande nationalekonomiska kapacitet, sade dessa ord, hvilka åtfölj-

des af stormande bifall från venstern. Falbe-Hansen led-sagade dem med starka gester bort emot ministerbordet, och de blefvo framsagda med en vibrerande stämma, hvilken gaf ett så mycket starkare intryck deraf, att denne bleke, förläste, anspråklöse och försigtige vetenskapsman inom sig rymmer tankar, hvilka säkert icke äro högerns, och gå vida längre än vensterns.

Hvar vi alltså, då öfverskottet går till skattnedsättningar, skola få råd till försvarsanstalter och andra dyrbara ting, det blef antydt af Falbe-Hansen, men *Hage* sade det direkt: Till extraordinära åtgärder kräfväs extraordinära medel, nya skatter. Detta var att på ett så afgjordt och bestämdt sätt som möjligt göra front mot Estrup, ty under sin långvariga kamp för försvarsväsendets ordnande har han från venstern alltid fått det svaret: Vi vilja gifva hvad som begäres, men blott ifall en inkomstskatt kommer att betäcka utgifterna. Härpå har Estrup ingalunda velat gå in; han har beständigt invändt, att så länge det fans ett lysande öfverskott, var det vanvett att utskrifva nya skatter. Och nu kommo till på köpet två nationalekonomer, högermän, hvilka sade att det fans ingen mening i denna hans uppfattning.

Del har naturligtvis varit en stor glädje för venstern, att dess grundsats i denna punkt accepterades af de första män med nationalekonomisk blick, hvilka högern fick i sina leder. Och det var betydelsefullt att se, att tre af motpartiet — *Filip Schön* slöt sig i ett kort tal på industriens vägnar till Falbe-Hansen och Hage — så afgjordt reste sig mot ministèrens chef.

Men det stannade ingalunda, dervid; härom drog ministèren sjelf försorg. Kultusministern Scavenius tillhör de politici, hvilka alltid gifva sina motståndare stoff; det är en godsegare-junker utan intelligens, utan vältalighet, utan aning om taktik. Och han, hvars enda kapacitet är den att vara kusin till konseljpresidenten, han har blifvit satt att värna våra andliga intressen, om hvilka han icke har

den minsta kännedom! Han afskyr den moderna literaturen och de otäcka fritänkareskrifterna, naturligtvis utan att på minsta sätt vara hemmastadd uti dem. Han säger som pastor Manders, att man ju mycket väl kan hafva sin mening om de böckerna, fastän man tillfälligtvis icke har läst dem. Men han har icke som Manders en blid, medgörlig karakter; han är öfver all beskrifning tvärsäker. För honom äro blott de egna meningarna af godo, allt annat af ondo, som endast några ohederliga slynglar funnit på att försvara. Och med denna mera allmänna än intelligenta uppfattning till utgångspunkt handlar han — intet under då, att handlingarne blifva derefter. "Ja, han är — sade en dag en framstående vensterman till mig — likväl inte så tokig, han griper dugtigt uti, och han kan åtminstone göra en äkta veritabel dumhet." I en motståndares mun förstår man förträffligt det berömmet, och det bör medgifvas att Scavenius till fullo förtjenar det samma.

Enligt hvad det tyckes, på grund af en eller annan nyck, förnärmade han för ett par månader sedan hela presteståndet, och med den honom egna färdigheten lyckades det honom att vända förnärmelsen sålunda, att den kom att drabba samtliga embetsmännen. Några grundtvigianska prester hade enat sig om en adress, hvilken i de loyalaste uttryck uttalade önsknigen om åtskilliga förändringar i den bestående kyrkliga lagstiftningen. Adressen blef på vanligt sätt insänd till regering och riksdag. Derpå tilldelade Scavenius de underskrifvande presterna en skarp tillrättavisning derför — att de hade hänvänt sig direkt till regering och riksdag, i stället för att insända adressen genom de högre andliga myndigheterna på embetsmannavägen.

I början ville ingen riktigt tro på, att något dylikt verkligen blifvit gjordt. Hvarje medborgare har rätt att direkt hänvända sig till regering och riksdag, hvarför skulle då icke presterna hafva lof dertill? Och om de icke finge det, om de som embetsmän blott skulle gå den embetsmessiga vägen, och hade förlorat sin rätt som medborgare,

så borde ju detta gälla alla embetsmän. Förut hade dessa menniskor ofta inlemnat adresser, men nu skulle det alltid vara dem förmenadt. För Scavenius äro embetsmännen konungens embetsmän, en underordnad kast, som icke får knysta och som, då den tror sig vara i samma belägenhet som andra, skall få märka tuktens piska i form af en tillrättavisning.

Detta utslag af reaktion var dock äfven högern för starkt. Vissa af partiets blad gjorde i denna sak afgjord front mot ministern, och då saken af venstern drogs fram i folketinget med förslag om ett misstroendevotum mot ministern, var det blott det minsta antalet af högern, som röstade emot ogillandet. Kultusministern öfvergafs af sina egna partivänner. Han försökte väl ett försvar, men blef fullständigt krossad af vensterns ordförande.

Men affallen hafva icke stannat härvid. De hafva särskildt framträdt emot Estrups uppträdande på det finansiella området. Estrup är finansminister, men han är icke finansman. En fylld kassa är för honom idealet, lika godt huru den blifvit fylld, om blott det icke är genom tjufveri; han kan gå in på att låta staten förlora några inkomster, men då måste också santidigt visas honom ett sätt, på hvilket man kan få in så mycket mera. En ordning, enligt hvilken det kära öfverskottet, hans stolthet, kunde blifva mindre stort, kan han icke tänka sig, den vill han i alla tider sätta sig emot af alla krafter, och anvisningar på nya skatter af annan art eller på andra eventuella inkomstkällor godkänner han icke. Han vet hvad han har, icke hvad han får.

Det var därför med en viss spänning, man emotsåg Estrups nya tull-lag; länge har en sådan varit nödig och det är starkt kraf derpå; nu hade ock Estrup ändtligen sett sig tvungen att framlägga en sådan. Att han icke skulle kunna gå in på de fordringar, venstern uppställer på detta område, det var man temligen säker på, men skulle han tillfredsställa högern, eller blef lagen en sådan, att hans eget

parti också gent emot den måste svika ministären? Framför allt var det efter Falbe-Hansens uttalanden af intresse, om ministern utgått från krigstullen eller betraktat den såsom icke längre hafvande rätt att existera.

Så kommo förslagen: hela tre, om ny tull-lag, en lag om förhöjd bränvinsbeskattning och om ölskatt, och vid framläggandet anmärkte ministern att de tre förslagen skulle följas åt; hvad som förlorades genom åtskilliga tullnedsättningar, skulle tagas igen genom öl- och bränvinsskatten, och han mottog därför icke tull-lagen ensam, de andra förutan. Det var fortfarande kompensationspolitiken, som ministern höll fast vid.

Och tull-lagen var just sådan, som den borde vara, för att icke kunna genomdrivas. Ministern hade utan vidare tagit krigstullen med, såsom någonting evinnerligen gällande, och lagen var så litet som möjligt framstegsmässig. Den summa af sorger och lidanden, hvarom Falbe-Hansen hade talat, skulle icke hädanefter blifva mindre. För att taga ett enstaka exempel på, hvad förslagets mening är rörande de artiklar, hvarnied fattigman uppehåller lifvet, vill jag anföra, att den räknar kaffe bland lyxartiklar!

Lagarna kommo först före i landstinget. Ministern ville börja med det tinget, som är honom mest bevåget, och gudarne må veta att landstinget varit honom bevåget. Vår första kammare väljes med så mycken censur, att den alltid måste komma att representera den yttersta konservatism, delvis reaktion. Under den långvariga kamp, som den då eniga venstern på 1870-talet förde mot de snabbt vexlande men alltid högersinnade regeringarne, ropade högern alltid på landstinget. Hvarje gång i folketinget en debatt förekommit, hvilken just icke var öfverdrifvet lycklig för högern, ljöd det från alla partiets blad: Ja vänta blott tills vi få höra landstingets mening! Och när så lagen hann öfver i landstinget, så blef der blott sagdt ett par ord, en eller annan medlem höll ett kort tal om oförminskad tillit till regeringen och dylikt, och derpå röstade man som mi-

nistèren önskade. Och dagen derefter meddelade partiets blad resultatet och bifogade ett litet, fogligt yttrande derom, att det nog kunde ha varit gagnande, om den intelligens, hvilken som bekant fans i landstinget, hade gifvit sig ett något rikare uttryck. Men då detta rikare uttryck beständigt uteblef, och motpartiet började att göra sig litet lustigt deröfver, så kände högern, att så vida landstinget icke gjorde ett eller annat, så skulle dess prestige försvinna, och man skulle sluta med att rent ut förneka, att det verkligen funnes så mycken intelligens i landstinget. Så började högerpressen att tala i en allvarlig ton till landstinget, hvilket hädanefter var ur stånd att fortfara med sitt lugna, tillbakadragna lif.

Följaktligen har landstinget börjat att verka, visserligen litet ovilligt och motsträfvigt, men verkar gör det. Och nu, då det fick sig förelagdt tre så viktiga lagförslag, hvilka i sig inrymde hela den finansiella situationen, nu var det omöjligt att tåga, nu måste landstinget visa, att det var hos vår första kammare, som öfverlägsenheten, intelligensen, klokheten och erfarenheten voro till finnandes.

Men ack! Det var icke någon intelligens, landstinget hade att bjuda på under de senare dagarnes finanspolitiska förhandling. Det var en af de debatter, som göra en dansk så glad deröfver att han hör till ett land, om hvilket man ute i Europa vet så grufligt litet besked. Det är som regel särdeles nedslående, och det är föga nöjsamt att se ansedda tyska blad meddela sin Köbenhavnskorrespondens under rubriken "Schweden", men då ens första kammare på det grundligaste blottar sig, är det ganska angenämt att veta, att det stannar mellan oss och våra närmaste grannar. Man har naturligtvis icke något emot att Europa roar sig, men man vill dock ogera att det skall ske på ens eget lands bekostnad. Och skratta, det måste enhvar, hvilken icke som danskarne har alla möjliga skäl att gråta öfver en dylik förstekammars diskussion.

Det hela var egentligen en debatt, hvori hvar och en

framträdde och talade om det som särskildt angick hans stånd och näringsfång, alldeles som om medlemmarne sutto der för att tillgodose hvar och en sitt stånd och icke landets intressen. Konsul Harald Hansen, chef för ett af de största handelshusen i Köbenhavn, var en af hufvudtalarne; han var utomordentligt stämd för skattförhöjningar och godkände i ett och allt den väsentligen på de obemedlade hvilande öl- och bränvinsskatten; han fann blott, att den borde sättas mycket högre, men så skulle för de penningar, derigenom inflöto, handeln och industrien lättas från en väsentlig del af de bördor som tynga på dem äfven efter det nya tullförslaget.

En annan medlem tog ordet för att förklara, att han var en afgjord motståndare till — arbetets fördelning! Och general Haffner, som förut i flera år varit krigsminister, förklarade att det var ett ofantligt misstag att beskatta vin, eftersom det ju dock vore en artikel som man icke kunde undvara, alltså en nödvändighetsartikel. Att kaffe i samma lag kallas en lyx, hade icke stött generalen. — Då ett par dagar derefter lagen om bränvinsskatt kom före, hölls det blott ett större tal — af landstingets ende bränvinsbrännare. Ölskattlagen medförde icke vidare diskussion, det tyckes icke finnas bryggare i landstinget.

Men mot diskussionens slut var det en talare, som gjorde sitt till för att rädda landstingets ära, som sörjde för att lagen icke gick ut från första kammaren, utan att åtminstone *ett* framstående tal blifvit hållet om den. Denne man var Krieger, ledaren för de nationalliberala i landstinget. Der är alltid en viss spänning, när Krieger tager ordet. Han talar sällan, lägger blott sitt pund i vågskålen, då det särskildt gäller, men så äro också hans tal fint och koncist utarbetade, och han är en mycket värtalig man. Det är värtaligheten från 40-talet, med en stark estetisk lyftning, den passar icke fullt för nutiden, men åhöres dock med stort välbehag. Kriegers föredrag var en rad skarpt pointerade sarkasmer mot ministern, som af Krieger förkla-

rades hafva ledsagat förslagen med ett sådant tal, att det kräfdes stark håg för att man skulle vilja inlåta sig med honom. Likväl ville Krieger dock säga, att efter det ministern genom sina uttalanden om kompensationspolitiken hade hopkedjat de tre förslagen sålunda, att man icke kunde antaga dem hvart och ett för sig, så var det gifvet att förslagen icke kunde genomföras. Han ville uttala sig om krigsskatten, icke i den tro, att han kunde öfvertyga ministern, som ganska säkert icke lät sig böjas genom en diskussion, utan för att inverka på medlemmarne. Och han måste då säga, att när en finansminister bibehöll en lag, sådan som krigsskatten, därför att den nu en gång existerade, och trodde att det var konservatism, så låg häri ett stort missförstånd. Ty i det sant konservativa låg just att beständigt bortskära det som, öfvergånget till en bestämd situation, hade öfverlevvat sig sjelf. Kärnan i äkta konservatism vore just hänsynen till de historiska förutsättningarne — i detta fall till krigsskattens extraordinära karakter — och den som öfverhoppade denna hänsyn, han handlade i radikalismens anda. Krieger tviflade dock visst icke derpå, att detta skedde finansministern alldeles omedvetet. Han slutade med att säga, att de som i afseende på krigsskatten intogo samma ståndpunkt som ministern, de aflägsnade utsigten till en öfverenskommelse mellan höger och venster. "Dess mera förökas de misstämningar, dess mera fördjupas de splittringar hvaraf vårt land och vårt folk sönderslitas."

Detta är, som man kan se, rena och klara ord till ministern Estrup. Att berätta ministern, att han står som ett hinder för en öfverenskommelse, för ett biläggande af hela vår politiska misère, det är det samma som att bedja honom snarast möjligt försvinna. Och hela det öfverlägsna sätt, hvarpå Krieger under sitt föredrag såg bort på ministern, hvilkens svar var alldeles ovanligt 'matt, ökade intrycket af föredraget, som ju måste väcka ett betydligt uppseende redan genom den roll Krieger spelat såsom mång-

årig minister och ännu spelar särskildt genom sin verksamhet bakom kulisserna.

Det var framför allt den stora betydelsen af Kriegers uppträdande, att det var i hvarje fall en del af högern, som sände ministèren sin krigsförklaring, fint men därför icke mindre hvasst, med beherskning, men just därför så säkert. Det var det länge jäsande missnöjet, som sökte sig ett utbrott, det var den rykande branden, som slog ut i ljusan låga, och handsken kastades af högerns främste man.

Frågan är nu: huru många af högern stå bakom Krieger? Talade han för allt det i högern, som icke är gods-garelement, eller representerade han blott en underafdelning i partiet? Betyder hans uppträdande, att högern i folketinget, vid hvilken Krieger är så fast knuten, också skall vända sig emot Estrup i denna viktiga sak, eller är detta något som ännu icke är afgjordt?

Allt detta står i vida fältet, men det är i alla fall afgjordt, att kabinettet har fått en stöt, som det svårligen skall kunna uthärda. Det är bland alla politici den rådande meningen, att Estrups dagar äro räknade, att han huru som helst måste träda tillbaka, när till våren de evinnerliga stridigheterna om finanslagen å nyo komma fram. Så vidt nu är möjligt att se, skola tingen svårligen i år under ett Estrupskt kabinett kunna blifva eniga, hvarken om en definitiv eller en mellertidig finanslag. Och det är icke rimligt, att kabinettet, stående på så svaga fötter som för tillfället, skall våga att utfärda en ny provisorisk, ty då torde hända att harmen bland alla partier och inom hela befolkningen skulle bli så stark, att äfven en så karaktersfast och energisk man som Estrup skulle ömma sig vid att bära den.

Situationen är nu sådan, att alla partier dansa på ägg. När det bildas ett nytt kabinett — och dag efter dag gå rykten om en ny ministerlista — är det antagligen högern (de nationalliberala) och de moderata, som slå sig tillsammans om portföljerna. Till och med om högern kunde blifva ensam derom, borde den vara så klok att taga mo-

derationen med. Den borde inse, att hvad Estrup måste tråda tillbaka för, det kan nationalliberalismen icke genomföra ensam, utan allians. Derfor äro de moderata i närvarande ögonblick så omåttligt försigtiga, man vill icke förspilla möjliga goda chanser, man vill icke göra sig framtiden besvärlig genom att bryta med de menniskor, som man kanske snart skall arbeta tillsammans med i ett kabinett. De moderata äro i ett underligt mellanstadium. Ni känner historien om läderlappen: den sade till fåglarne "jag har vingar," och till däggdjuren "jag är då gudskelof icke någon fågel." De moderata blicka än ut emot landsbygden, valmännen, som önska den ihärdiga striden för de demokratiska principerna, och till dem säger moderationen: "Vi äro som bekant venstermän", men så vänder den hastigt hufvudet, blinkar åt de nationalliberala och säger: "Vi äro då gudskelof icke radikala." Kort sagdt, de moderata äro för tillfället ofantligt fina politici, om blott de nu få något för all sin klokskap, och det icke går som vid förra allianser, der högern har bibehållit hela fördelen.

Äfven medlemmar af den radikala gruppen ha blifvit nämnda som ministerämnen; Berg har figurerat på flera ministerlistor, men det är ju, när allt kommer omkring, icke stadssqallret som bildar ministärer. Partiet sjelf närer också knappast någon illusion i denna riktning; åtminstone har man icke märkt det ringaste af att det inrättat sitt uppträdande efter en sådan eventualitet.

Ett är gifvet, och det är, att vi under Estrup skridit långt framåt i liberalism, i kärlek till friheten. I sitt föredrag om Henrik Ibsen berättade d:r Georg Brandes, att Ibsen var så glad åt Ryssland: "Sikken et brillant tyranni — hade skalden sagt till Brandes — Gud bevaras, hvor det strammer friheden op; det er et dejligt barbarisk land, dette Rusland, det er jo snart det eneste sted, hvor nogen vil offre lidt for friheden." Af samma skäl har Estrup-Scavenius aflat mycken frihetskänsla. Man har till allra sist icke något horn i sidan mot vår unga författning, som våra fäder

mottogo med så stor hänförelse och så ädel glädje, man vill icke låta den multna bort, förvridas, misshandlas af brutala händer. Det var de nationalliberala, som skaffade oss den, det var de som först talade illa om den, då den icke blef använd som de ville. Så finga de lust att rubba litet på den. Men blott för sig sjelfva ville de hafva lof att göra detta. De hade ju — så ansågo de — tillverkat mekanismen, därför kunde de också laborera med den, utan att den gick sönder; dessutom voro deras händer så fina och de voro så skickliga, de kunde göra det så fiffigt, att man nästan alls icke märkte det. Men så kom det en dag, då en annan, som icke ansåg dem så fiffiga som de sjelfva, trädde till makten, och med en hand som var det en plog, som skulle drifvas igenom hård jord, tog han på den fina, ömtåliga väf, som kallas en författning. Det skar de nationalliberala i hjertat: deras eget vackra verk, om detta detta grep denna förvaltarehand så tungt, så bakvändt, så plumpt. Och de måste sitta alldeles stilla och till på köpet, vid alla tillfällen, då någon frågade dem, säga att de funno det hela vara synnerligen utmärkt.

Det har varit en pröfningens tid för de gamla nationalliberala, och när mar har mörka dagar, reflekteras det mycket; de nationalliberala ha sagt till sig sjelfva: om vi dock aldrig sjelfva hade begynt att tala illa om författningen och sjelfva gifva anvisning på att rucka den. Nu ha vi konsekvensen i denna godsegarregering.

Och detta har luttrat de nationalliberala, har återgifvit dem litet af ungdomsidealet. De ha blifvit liberala å nyo; det var liksom minnen från den tid, det unga slägtet har hört så mycket om, då Krieger talade om att aflägsna det, som har öfverlevvat sig sjelf, då han, som starkare än någon har kämpat med venstern, talade för öfverenskommelse, för en bro mellan partierna, så att vårt land kunde lefva lyckligt, och det var framför allt den åter unge Krieger, som gjorde sig lustig öfver den finansminister som, därför att han har några tunnland jord bakom sig, med säkerhet

och bestämdhet talar om alla möjliga socialekonomiska och finansiella förhållanden.

Har Estrup uträttat det, att han fört de nationalliberala tillbaka till frihetens och framstegets väg, till att arbeta för det som bäst tjenar vårt land, så har han vunnit sig en förtjenst som han minst har drömt om.

Och venstern har under kampen med honom lärt resignation, seghet och uthållighet; den dag, han träder tillbaka, står den ojämförligt mera beherskad, långt mera utvecklad än då han tillträdde makten. Här det varit och är det ännu en hård tid, den under Estrups regemente, så har han kanske utan att själf veta det arbetat för sina efterföljares regeringsduglighet och mognad.

Det är i alla fall att hoppas — ensamt utsigten till ljusa dagar, då han träder tillbaka, kan försona med den tid han ännu är vid makten.

Richard Cobden och frihandeln.

Originalbidrag till Dagens Krönika af Helen Zimmern.

(Öfversatt från författarinnans engelska handskrift.)

Det är ett egendomligt faktum, att ehuru omkring sexton år förflutit sedan Cobden aflidit, har lefnadsteckningen öfver hufvudmannen för frihandelsrörelsen i England ända tills nu förblifvit oskrifven. Det är vidare ett egendomligt sammanträffande, att denna alltför länge uppskjutna minnesbild utgifvits i ett ögonblick då hos ett visst parti i England någon benägenhet råder att underskatta Richard Cobdens lifsgerning samt kritisera honom mera ovänligt än hittills varit fallet. Hr John Morley, Cobdens biograf,* som icke sjelf är nationalekonom ex professo, nedlåter sig ej till att göra sitt arbete till häfstång för en polemisk diskussion, hvarigenom han skulle beröfvat det samma dess mounementala värde och gifvit det ett efemert intresse. Naturligtvis var det omöjligt att skrifva om den store frihandlaren utan att skrifva om frihandeln, och Morleys bok gifver klara bevis på klokheten i den frihandelspolitik, hvars förfäktande utgör Cobdens största ära. För närvarande tyckes frågan om frihandel och protektionism vara mer eller mindre brännande i alla Europas land, och följaktligen är ögonblicket särdeles gynnsamt för att öfverskåda frihandelns historia, ett af de vackraste kapitlen i Englands historia, skildringen af en stor, ej blodig revolution, berättelsen om en stor triumf, så mycket mera lysande, som den fullbordats utan vädjande

* Det är utgifvaren af *Fortnightly Review*, John Morley, som genom sitt i dessa dagar utkomna arbete om Cobden gifvit närmaste anledningen till Miss Zimmerns uppsats. *Red:s anm.*

till fördomar eller passioner, och af män utan andra resurser än sin begåfning och sin entusiastiska tro på det sannas och rättas grundsatser. Skildringen af den absoluta och plötsliga omkastningen i en politik, i enlighet med hvilken det britiska väldets kommersiela öden blifvit ledda ända till 1846, är utan exempel i det förflutna; men dess historia är glömd i England af det nya slägte som vuxit upp utan kännedom om den svåra ställning man hade att uthärda i protektionismens gamla dagar, och utomlands är den alltför litet känd. Det fins intet föregifvande, som mera ofta eller mera ifrigt användts såsom argument af utländska motståndare till frihandeln, än att England derigenom blifvit förstördt. Det hästa svar på ett sådant argument, grundadt på missuppfattning, är att lugnt utveckla sakförhållandet, med stöd af historiska och statistiska fakta af oförneklig autenticitet.

I ett föregående häfte hade jag äran att såsom "vetenskaplig optimism" skildra den hufvudströmning i det moderna tänkandet, för hvilken Herbert Spencer är en så förträfflig representant, i motsats till det adertonde århundradets ovetenskapliga optimism, som förklarade: "hvad som är, är rätt." Vi säga nu: "hvad som är rätt, måste vara fördelaktigt."

Skilnaden är tydligen högst väsentlig och belyses särskildt genom frihandelsrörelsens historia.

England befann sig i en alldeles särskild ställning i afseende på frihandelssystemet. Dettas teoretiska sundhet och praktiska fördelar hade blifvit proklamerade af vetenskapliga anhängare nära ett århundrade innan det antogs och sattes i verksamhet af regeringen i något land, och detta var blott af regeringen i ett enda land, och detta land var England. Man har i andra stater ofta nog visat sig villig att erkänna den teoretiska sanningen af frihandels läror, men man har derunder påstått att vissa inskränknin-gar voré nödiga i praktiken. George Sand har gifvit ett beundransvärdt svar åt sådana sofister, då hon säger: "Il

est imbécile de dire: *Votre idée est très belle, mais elle est impossible.* Si elle est belle, il est impossible qu'elle ne soit pas possible.* Huru kom då England att bilda ett undantag?

Politisk ekonomi är en vetenskap, som i sjelfva verket existerar blott sedan litet mera än ett århundrade. Våra förfäder lefde i en bedröflig okunnighet derom, och om de dock befunno sig väl, såsom ofta blifvit framhållet, så berodde detta derpå att lefnadsvilkoren voro helt annorlunda och kampen för tillvaron icke så skarp, emedan nämligen landet var mindre tätt befolkadt, tack vare de farsoter genom hvilka lederna glesnade.

Det var 1752, som David Hume lade grunden till denna vetenskap genom utgifvandet af sina snillrika afhandlingar om "Commerce", "Balance of Trade" m. fl. De slutsatser, till hvilka han kom, voro i sjelfva verket nästan fullständigt öfverensstämmande med de åsigter som hyllas af de mest avancerade nationalekonomer i våra dagar. Tjugofyra år senare offentliggjorde Humes vän Adam Smith sitt stora verk "The wealth of nations" och nästan samtidigt banades vägen i Frankrike af Quesnay och Turgot. Hufvudföremålet för Smiths verk var att belysa, hvilka grundsatser naturen sjelf på förhand nedlagt hos människorna för en småningom försiggående ökning af det nationela välståndet, samt vidare att ådagalägga huruledes den bästa utväg för ett folk att hinna till storhet är att iakttaga den ordning som naturen sjelf utstakat, derigenom nämligen, att man låter hvar och en, så länge han håller sig inom lagens ramar, fullfölja sina egna intressen på sitt eget sätt samt inlägga sin yrkesflit och sitt kapital i den stora täflingskampen med sina landsmän.

Hvarje nationalekonomiskt system, som antingen söker att genom utomordentliga uppmuntringar uppdrifva någon

* Det är enfaldigt att säga: *Er idé är ganska vacker, men den är utförbar.* Om den är vacker, är det omöjligt att den icke skulle vara möjlig.

viss industri och förskaffa den samma ett större kapital än hvad samhället naturenligt skulle deri insätta, eller också genom utomordentliga inskränkningar söker beröfva någon viss industri en del af det kapital som eljest derpå skulle användas, motarbetar i sjelfva verket det stora ändamål, som meningen var att befördra. Här möter oss redan hos Adam Smith frihandelns stora grundprincip, d. v. s. fri och oinskränkt täflan, naturlig utveckling af industri och företagsamhet, utan inblandning och utan begränsning. Sålunda grundade Adam Smith den nationalekonomiska skola, hvars praktiska representanter Richard Cobden och hans vänner blefvo mer än tentio år senare. Rätt lustigt är dock att läsa, att ehuru Adam Smith var så viss i sitt sinne, och ehuru han kunde bibringa andra en så djup öfvertygelse, han dock ingalunda var säker på sin teoris praktiska framgång. Han skriver: "Att vänta, att frihandeln någonsin skulle bli fullständigt införd i Storbritanien, vore lika orimligt som att vänta att en Oceana eller Utopia någonsin der skulle grundas." En apostel bör dock icke slå kallt vatten på sina lärjungars nit. Ingen skulle väl i våra dagar vilja förfäktat en trosbekännelse, om hvars sanning han vore öfvertygad, på samma gång som han ansåge dess seger absurd. Men kanske är det frihandelns oberäknade seger öfver de oändliga svårigheter Adam Smith förutsåg, som bidragit, lika mycket som något annat, att gifva filosofer och siare i våra dagar en så sangvinisk tillförsigt till framtiden. Till en början hade emellertid Smith blott få lärjungar, och hans idéers framgång hämmades genom de politiska tilldragelserna, främst bland dem genom franska revolutionen med sina förskräckliga öfverilningar, sina galenskaper, brott, vilda läror och ofrukthara experiment, hvilket allt slutade med en oundviklig reaktion och militärdespotism.

Det var 1815, en af de värsta författningar, som i England någonsin skrifvits, blef gifven. Detta var spanmålslagen, hvilken förbjöd införsel af utländskt hvete, ända till dess det gällande priset i England stigit till 80 shillings för en

fjerding.* Detta pris var ungefär detsamma, som om en limpa, hvilken nu betalas med fyra pence, skulle kosta 1 shilling 4 pence. Spanmåslagen var en följd af franska kriget. De herskande klasserna i England lade beslag på den reaktion i uppfattningen, som väcktes genom franska revolutionens utsväfningar, nämligen i syfte att dölja den verkliga meningen i denna tilldragelse och att väcka misstro till de grundsatser om folksuveräniteten, hvilka den förkunnade. De hade inför sig ett folk bragt i vanmakt och förnedring genom årslånga krigsförödelse och utpressningar; och då man fann, hvilken utsigt till prisfall för landtmanprodukter, freden öppnade, då företog man sig att genom en parlamentsakt förlänga den genom kriget åstadkomna, konstlade bristen och på detta sätt finga de besutna klasserna bibehålla hvad fördelar de vunnit på hela folkets bekostnad. Men resultatet var ock oundvikligt. Erfarenheten är en hård läromästare, men den snabbhet, hvarmed dess lärdomar kunna inhemtas, står icke alltid i förhållande till dess hårdhet. Sannerligen, om protektionism kunde göra ett folk lyckligt och blomstrande, så skulle England i början af vårt århundrade hunnit zenit af sin lycka. Det egde allt hvad en nation någonsin kan hoppas att få glädja sig åt i prohibitivistisk väg. Hvarje införselsartikel var belagd med umgälder, till hvilkas indrivande tullkammare upprättades i hvarje del af riket, ända ned till de minsta fisklägen. För en kostnad, som i åtskilliga fall öfversteg den summa som deraf skördades, underhöllos en mängd tullkamrar med kommissarier, kontrollörer, skrivare o. s. v. Dessa afgifter voro än lämpade efter värdet, än en gång för alla bestämda; någon gång egde båda beräkningsgrunderna tillämpning på samma artikel. Åtskilliga af dem voro i vissa fall olika, i det de ställes högre för produkterna från somliga land och lägre för andra. De vexlade i taxan på de mest nyckfulla

* En fjerding (quarter) motsvarar elfva kubikfot, eller enligt gammal räkning omkring två tunnor.

Red:s anm.

och oberäkneliga sätt, liksom om de uppkommit af en slump eller af lottdragning. De officiella formerna hade att kämpa med ständiga svårigheter och medförde oemotståndliga frestelser till underslef och mutor. Följaktligen blomstrade smugglingen, afgifterna undvekos i stor skala och inkomsten bortstals. Det var en monopolets despotism, som mildrades ensamt af smugglarne. En parlamentsledamot väckte en gång kammarens löje genom att utbreda sin bomulls-näsduk med orden: "Här är en utländsk vara, som är alldeles förbjuden. Nästan hvar och en af er har en dylik otillåten artikel i sin ficka. Detta om protektionismen." Alla möjliga påfund användes för att få utlänningen att köpa af England och för att hindra England att köpa af honom. Detta kallades att "låta handelsvägen luta till Englands förmån." Och England var icke det enda land, som jägtade efter "handelsvägens" bedrägliga fantom. Alla andra land begagnade samma utvägar för att hinna till samma mål. Alla försökte att sälja mycket och köpa litet; att faktiskt hinna derhän, var en fullständig omöjlighet. Och hvarje folk hoppades att denna imaginära tyngd i vågskålen skulle utbetalas i guld. Hvar och en tittade enfaldigt efter en årlig tribut i guld- och silfver-tackor från hvar och en annan. Naturligtvis blef drömmen aldrig förverkligad och kunde aldrig blifva det. Den enda praktiska följden af det framgångrika försöket att köpa litet, var det ej önskade resultatet att man sålde precis lika så litet, och sålunda blefvo de substantiella fördelar, som en fri handelstäflan skulle hafva skänkt åt alla, tillintetgjorda genom det onyttiga och befängda försöket från hvarje land, att erhålla någon viss fördel på de andras bekostnad. Och afsedt från allt annat, hvilken handel, hvilket land kunde trifvas under städse återkommande, ytterligt gående vexlingar i priset på lifsmedel! Ty spannmålslagen af 1815 modifierades men förvärrades i sjelfva verket genom en vexlande skala, så att priset på hvete alltjemt förändrades. Det var i sanning en onaturlig och olycksalig ställning, ty om folket skulle njuta af öfverflöd.

så skulle de smärre jordbrukarne gå under; och om de senares ställning blefve blomstrande, var det en nödvändig följd att folket måste svälta ihjäl. Och folkets ställning under dessa år var verkligen beklagensvärd. De hade att lida af arbetslönernas låghet och lifsmedlens dyrhet, af dåliga, med hårdhet administrerade lagar, samt af täta, plötsliga och obefogade vexlingar i arbetsefterfrågan. Politiskt missnöje, förrådande sig i tillfälliga uppror, våldsamt och blodigt undertryckta, var i svang i hela landet. Men inom den lagstiftande församlingen hördes dess röst föga, ty det var icke folket, utan en klass, som då representerades i parlamentet.

Från 1829 till 1832 togs det allmänna intresset helt och hållet i anspråk af de brännande frågorna rörande katolikernas emancipation samt parlamentsreformen. I december 1832 upplöstes parlamentet och nya val egde rum under alldeles nya förhållanden, i synnerhet under förberedelserna till reformbillen. Härmed öppnades en ny æra. Men från att vara dålig, blef ställningen i landet härunder än värre. 1838 hade hvetepriset stigit till hungersnödstaxa, der funnos alla utsigter till en våt höst, inkomsterna aftogo, *deficit* blef ett allmänt gängse ord, pauperismen var i tillväxt, och fabriksbefolkningen i Lancashire fann för sig omöjligt att existera, eftersom egendomsherrarne höllo ett onaturligt pris på de enklaste lifsförnödenheter.

Då inträffade något som icke är ovanligt i Englands offentliga angelägenheter, men som gör dessa ensamt stående i jemförelse med andra nationer. Det är en verkligt engelsk metod, ett fritt folks metod, med frihet att tänka, tala och handla så som man sjelf för godt finner. Enskilda personer kommo till hjälp, ett litet men verksamt sällskap bildades, som först genom folklig agitation, derpå genom tapper parlamentskamp angrep och förstörde de monopol, genom hvilka nationens materiela tillväxt så länge hade blifvit hindrad. I oktober 1838 sammanträdde sju obekanta, dittills alldeles icke inflytelserika män på ett hotell i Man-

chester och bildade en förening mot spanmåslagarne (Anti-Corn-Law-League). De erhöilo snart flera i sitt förbund, bland dem Richard Cobden, hvilken från detta ögonblick bestämdes att taga den mest framstående del i alla öfverläggningar och åtgöranden.

Vi måste nu göra ett afbrott i vår framställning, för att egna ett ord särskildt åt denne märkvärdige man, en af de mest oegennyttiga och uppriktiga filantroper, af hvilka något lands statsmän kunna berömma sig. Richard Cobden föddes i en liten by i Sussex, i juni 1804, under samma årtionde som såg lord Beaconsfield och Gladstone födas. Af dessa tre män uppträdde Cobden under de minst gynsamma omständigheter och bestämdt med den minsta ärelystnaden. Vid en jemförelse nådde han alltså de största resultat, ty han åtog sig att vara saksförare i en fråga som icke till sin förmån hade något annat än den logiska följdriktigheten, och han fick upplefva att se sina önsknningar antagna af de parlamentariska hufvudmännen inom alla partier. Hans fader var en mindre landtbrukare, en odåga som förstörde sig sjelf och som äfven skulle hafva förstört sin familj, om han kunnat. Gossen Richard fick ingen uppfostran, värd detta namn, och sattes 15 år gammal i en Londonaffär. Här arbetade han oafbrutet, ersatte genom egna ansträngningar hvad som förut brustit honom, och detta med sådan framgång att i sitt tretionde år var han både en beläst man och chef för en blomstrande Manchesteraffär. Ingenting är enligt hans biografis framställning märkligare, än att af hans bref se huru snabbt hans karakter utvecklade sig och mognade, från den naturliga och helsosamma egoismen hos den unge mannen, som skulle förtjena sitt bröd, till den ädle medborgarens vidsträckta intressen och höga allmänanda. En kort tid derefter hade han redan sysselsatt sig med ekonomiska problem, hade skrivit några märkliga politiska broschyrer och företagit resor i afsigt att vidga sina vyer. Icke heller voro frihandelsidéerna nya för honom. År 1834, i ett bref från Schweiz.

skref han: "Folket i detta land är enligt min föreställning det bäst styrda och därför det mest gynnade och lyckliga i verlden. Det är den enda regering, som i sitt land icke har någon tullkammare, och tack vare frihandeln gifves det knapt någon gren af fabriksindustri, som icke i en eller annan trakt af landet finner för sig ett tacksamt fält." Cobden hade redan före 1838 formulerat sin öfvertygelse, att individens, nationens och alla nationers intressen äro identiska, att de särskilda intressena äro ett helt som måste stå i öfverensstämmelse med sedlighetens högsta bud. Med denna öfvertygelse var en ekonomisk sanning vunnen, af samma värdighet och lifskraft som en sedlig lag, och i stället att förblifva en ofruktbar lära af förståndet, blef häraf en lefvande kraft, egnad att röra människors hjertan och samveten. Han insåg äfven, att ända till dess den borgerliga klassen i Europa kan lära sig att intet land kan vara fritt förr än folkets intressen äro tryggade genom fritt byte, skall man hafva att välja mellan de rivaliserande ombytena af autokratisk och socialistisk oordning. Sådan var den man och sådana hans åsikter, hvilken nu stod i begrepp att lägga hela tyngden af sin energi och sin brinnande entusiasm i föreningen mot spanmålslagarne.

Den franske nationalekonomen Bastiat, som gaf sina landsmän en framställning af den stora agitation, hvori Cobden en gång intog en framstående plats, har med rätta påpekat att benämningen *Anti-Corn-Law-League* gaf utländingar en otillräcklig och inadeqvat föreställning om dess syfte, dess djup och dess besjälande egenskap. Spanmålslagarne blefvo första föremålet för angrepp, därför att de utgjorde den mest brännande frågan och på samma gång stödet för hela byggnaden af lagliga monopol. Men, såsom Bastiat riktigt anmärkt, "ehuru stridens hetta tycktes koncentreras i frågorna om taxering och tullkamrar, så var det i sjelfva verket en fråga mellan monopol och frihet, aristokrati och demokrati — en fråga om likställighet eller olikställighet i fördelningen af det allmänna välståndet." Kam-

pen, som på sina tidigare stadier blifvit förd uteslutande mot spannmålsmonopolet och som betraktades såsom en kamp för lifsuppehållet, blef på sina senare utvecklingsskeden en fråga om frihandel i allmänhet. Målet för frihandelspartiet, sådant det representerades af föreningen mot spannmålslagarne, var undanröjdandet af alla införselsavgifter, bland hvilka tullen på utländsk spannmål endast var en. Denna sistnämnda utvalde de till särskildt föremål för sina angrepp, icke därför att den företeddè någon egendomlighet i princip, utan därför att den var den mest vidsträckt orättvisa, den mest allmänt skadliga och på samma gång den som kraftigast försvarades af alla protektionistiska intressen. Föreningen mot spannmålslagarne var faktiskt en förening mot monopolen, och hvad Cobden personligen beträffar var det aldrig något annat. Disraeli sade en gång, att frihandeln icke var en princip, utan ett medel. För Cobden var just motsatsen sann: frihandeln var icke ett medel, utan en princip. Han kämpade för billigt brödspris därför att han ansåg det såsom ett oundgängligt villkor för socialt framåtskridande, lika så mycket i sedligt och intellektuellt som i materiellt afseende. För honom var det blott en del af ett stort helt, ett rättesnöre för en allmän förbättring i de mänskliga villkoren.

Vid föreningens första möte påyrkade Cobden att en petition till parlamentet skulle inlemnas i dess namn; han påpekade deruti de bedröfliga resultaten af de gällande lagarne samt lade kammaren på hjertat att i den fullständigaste utsträckning befordra frihandeln sanna och fredstifande grundsatser. Påföljande januari förklarade sig föreningen besluten att agitera för en penningesubskription. Cobden fälde då ett af dessa uttryck som äro egnade att gripa människors sinnen i de ögonblick då de äro mogna för handling. "Låt oss", sade han, "insätta en del af vår egendom för att rädda återstoden från konfiskering." Inom en månad voro 6,000 p. st. tecknade, förelöpare till många tusental. Filialer af föreningen upprättades i hvarje han-

delsstad i riket, och af dem valdes sedan ombud till att öfverlemnade saken åt parlamentet. När de först talade härom med en framstående medlem af aristokratien och meddelade honom att de kommo för att begära ett omedelbart och fullständigt upphäfvande af spanmålslagarne, svarade han: "ni kan snarare vända upp och ned på konungariket, än genomdrifva detta." Men de delegerade, bland dem Cobden, voro icke män som läto skrämman sig. De förde sin talan inför ledande medlemmar af kammaren och när kammaren vägrade att höra dem, sade Cobden på ett offentligt möte: "De delegerade hafva erbjudit sig att upplysa kammaren; kammaren har vägrat att emottaga upplysning. Men kammaren *måste* bli upplyst, och det giltigaste och kraftigaste medlet är att upplysa nationen." Ytterligare insamlades penningar af föreningen och inom kort utgafs i Manchester första numret af *Anti-Corn-Law Circular*, som i egenskap af organ för rörelsen hastigt erhöill en spridning af 15,000 exemplar. Förutom denna publikation, som utkom hvarje vecka, spriddes talrika småskrifter i tio tusentals ex. Och eftersom många antogos vara villiga att lyssna, hvilka icke kunde förutsättas bry sig om att läsa, beslöts det att inverka på dem genom föredrag, hållna i alla delar af riket. Föreningens styrelse hade icke ringa svårighet att förskaffa sig personer som voro driftiga och påpassliga, på samma gång som de med omdöme och kraft kunde vända sig till sina åhörare. Emellertid lyckades man finna sådana missionärer, de gjorde god tjänst och några af dem förvärfvade sig en betydande oratorisk skicklighet och förmåga i att afslöja spanmålslagarne samt framställa de bländverk hvilka spriddes af protektionismens målsmän. De blefvo instruerade att inverka på folket förmedelst den obillighet som gjorde sig gällande i lagarnes tillämpning och att uppmuntra sina åhörare genom den goda sakens synbara framåtskridande samt genom vissheten om ett slutligt upphäfvande; men framför allt fingo de förmaningar att icke väcka förargelse

mot individer och att tvärtom tillhålla alla åhörare att icke på något sätt störa det allmänna lugnet.

Naturligtvis röntede föreningen motstånd af alla som voro på något sätt intresserade i protektionismen: af Tories, af egendomsherrarne, af den förmögnare aristokratien. För sin styrka stod emellertid agitationen i mycken tacksamhetsskuld till den opposition hvarmed den sammandrabbade. Gent emot mångahanda ooh mäktiga inflytelser, var det blott en handfull energiska män, som företog sig att angripa lagen: män af stark vilja och brinnande håg, men utan yttre anspråk. De kände kraftigt orättvisan i ett protektionistiskt system, som på alla håll ledde till elände, och genomträngda af det heliga i sin sak föraktade de hvarje olycksprofet, ehuru en fruktansvärd slaglordning af öfvermäktiga visade sig inför dem. Särskildt Cobden var icke i förlägenhet. Han manade styrelsen att icke göra något närmande till det protektionistiska partiet i syfte att öfvertyga dem om deras villfarelser, eftersom detta blott skulle bli bortkastad tid och möda. Han sade: "Låt oss fraternisera med den förståndiga delen af handelsklassen och vädja till deras börsar, och våra politiska motståndare skola säkert icke underlåta att läsa hvad vi hafva att säga."

Vi gifva ett prof på den uppmaning, som af föreningen riktades till landets valmän; den visar af hvilken beskaffenhet vapnen voro. Den lyder som följer:

"Ni är en valman. Åt er är rättighet lemnad, att välja lagstiftare. Detta är ett anförtröende af andras goda, och på den riktiga eller oriktiga utöfningen af detta förtroende beror lycka eller elände för millioner af medskapade varelser. Vid nästa parlamentsval är ni berättigad att välja mellan en *bread taxer* (en som beröfvar folket föda) och en kandidat som vill hindra att man beskattar fattigmans limpa. Valet ålägger ett förskräckligt ansvar. Betänk er, allvarligt och omsorgsfullt, innan ni afgör. Undersök betydelsen af hvad som nu lägges i edra händer. Ni kan icke skylla på okunnighet, sedan undervisning blifvit er fritt skänkt. Kom

ihåg, att ni skall afgöra mellan välstånd eller brist, mellan trefnad eller elände, mellan helsa eller sjukdom, mellan lif eller död för många tusen odödliga varelser. Kom framför allt i håg, att ert beslut skall minnas deruppe och att ni skall aflägga räkenskap för ert votum inför den fruktansvärda domstol, der alla menniskor skola dömas, icke efter sin bekännelse, icke efter sina böner, men efter de saligas ord: "Jag var hungrig, och I gäfvén mig att äta."

Den religiösa tonen i detta upprop, så väl som några flera af föreningens skrifter, bära vitnesbörd om det synnerligt stora allvaret och värdigheten hos dess ledande andar, och förklara lätt den kraftiga verkan de utöfvade på hela landets mera sansade klasser.

På detta sätt väcktes öfver allt i landet en kritisk anda, och hos den stora och vanligtvis tröga massan vann den öfvertygelsen snart insteg, att rikets välfärd kräfde upphäfvandet af spannmålslagarne. Det antagna systemet att upplysa nationen bar frukt, och genom de oupphörliga ansträngningar som utvecklades af frihandlarnes centralkomité i Manchester, bragtes den stora massan af engelska folket — som är svår att sätta i rörelse, men oemotståndlig då den en gång är försatt deruti — först till eftertanke och sedan till handling rörande ett ämne af så genomgripande betydelse för hvarje familj i landet. Rörelsens ledare visade sig sannerligen konsterna i sättet att förvandla en minoritet till majoritet. För att besegra den parlamentariska förhärden, vände de sig till parlamentets konstituerande element. De vädjade från allmänhetens representanter till allmänhetens samvete. På detta sätt blef den allmänna opinionen lugnt, oupphörligt och säkert genomsyrad af de nya lärorna, och allmänna opinionen är en makt som till och med autokratiska samhällen måste erkänna och som under representativa styrelseformer är oemotståndlig. En undersökningskomité tillsattes redan 1840 i underhuset. Den visade, att då inkomstskatter gifva regeringen hvad de taga från allmänheten, så gifva skyddstullar hvad de taga

från allmänheten åt ett begränsadt antal enskilda affärsmän, och under dessa förhållanden draga de kapital och arbete från en lönande till en förderlig användning. Denna framställning väckte till en början föga uppmärksamhet, ännu var den det första halffofficiela erkännandet, så mycket mindre farligt för jordegarna, som det i allmänhet blott upptog artiklar som voro föremål för skyddstull samt icke riktade något speciellt angrepp på spannmåslagarna. Denna komité var utan fråga resultatet af föreningens outtröttliga ansträngningar. Hvarhelst ett föredrag anordnades, skockade sig åhörare, och det är intressant att följa den småningom försiggående förändringen i folkets uppfattning, från uppmärksamhet till undersökning och från undersökning till öfvertygelse. Det är alltså iögonfallande, huru felaktig den föreställningen är, som råder här och der, särskildt på kontinenten, att det engelska godkännandet af frihandelssystemet berodde icke på en långsamt mognad och jemn utveckling i eftertanke och grundsatser, utan i stället på plötsliga intryck, framspringande ur en plötslig olycka; att, med ett ord, engelska frihandelspolitiken var ett resultat, icke af föregående öfvertygelse, utan af omedelbar nödvändighet, hvilande på den irländska hungersnöden 1846. Jag hoppas, att jag tydligt visat huruledes, åtskilliga år före denna oförutsedda och beklagliga tilldragelse, en stor förening af dugliga, upplysta och allvarliga män, djupt öfvertygade om sanningen af frihandelsgrundsatserna, hade gjort dem populära genom att tolka dem, och hade sålunda hos de ledande statsmännen åstadkommit en kritisk anda, som slutade med deras omvändelse. Och, såsom en sakkunnig auktoritet yttrat, "äfven förutsatt att, genom ett upphäfvande af logikens lagar, våra frihandelsgrundsatser, som voro nära mogna 1845, verkligen ledde sitt ursprung från den irländska olycka, som inträffade året derefter, än sedan då? Om frihandeln uti denna konjunktur var det enda botemedlet för vår bedröfliga ställning, huru kan detta bevisa att frihandeln är skadlig? Om detta system i sjelfva ver-

ket är orättvist, hvaraf kom det sig, att vår tillflykt till det-samma icke förökade vårt elände i stället för att bota det? Om det var det enda förfarande, som vid en olycksdiger period kunde återställa oss till politisk helsa och kraft, är det ett skäl att bränmärka det såsom ohelsosamt och försvagande? Nej, äfven förutsatt att vi antogo frihandeln såsom ett förtvifladt botemedel för en förtviflad ställning, hvilket icke är fallet, så skulle vårt snabba tillfrisknande och vårt derpå följande ojemförligt stora framsteg i materiellt välbefinnande endast tjena till att bevisa, att systemet utöfvar en välgörande verkan, både i aflägsnandet af ett folks elände och i framkallandet af dess väl.“

Året 1841 var minnesvärdt i föreningens analer samt i Cobdens personliga historia. Det var under detta år, som Cobden inträdde i parlamentet, det var under detta år som han och John Bright ingingo det högtidliga förbund, som gaf en så stark påstötning åt rörelsen och som var begynnelsen till en innerlig och ädel vänskap, som fortfor utan någon den minsta brytning ända till Cobdens död. Cobden var vid denna tid 37 år gammal. Bright var sju år yngre. Han är afgjordt en af de vackraste representanter för den engelska medelklassen. Uppfostrad bland qvåkare, hvilkas ädlaste traditioner han insupit ända från sin födelse, vann han tidigt den sjelfständighet i karakter samt det från sofismer och konventionela fördomar frigjorda sätt att betrakta förhållandena menniskor emellan, som alltid varit någonting utmärkande för Georg Fox och hans efterföljare. Qvåkarnes plägsed borde väl hafva afhållit honom från den politiska banan, men John Bright drefs dit af omständigheter som han icke kunde beherska. Såsom fabriksidkare måste han uppmärksamma det okloka och såsom menniskovän det obilliga i spanmåslagarne. Han var ung och eldig, af naturen begåfvad med en stor talareförmåga, uppfylld af ideala syften och utrustad med en präktig stämma; huru skulle han kunna vara tyst, när handeln förtvinade, när fabrikerna stodo öfvergifna, när de som flytt dem med lif och

företagsamhet voro emigranter eller fattighjon. Huru John Bright kom att göra sin insats i föreningen, har blifvit i rörande ordalag berättadt af honom sjelf, när han 1877 i Bradford aftäckte en staty af sin vän. "Det var i september 1841. Lidandena i hela landet voro förskräckliga. Den dag, då Cobden påkallade mitt deltagande, var jag försänkt i djup sorg, jag kan nästan säga förtviflan, ty ljuset och solskenet i mitt hem hade blifvit utsläckta. De jordiska qvarlevorna af min unga hustru lågo tysta och kalla i rummet ofvanför oss, Cobden kom till mig som en vän och egnade mig, såsom I lätt kunnen förstå, tröstande ord. Efter en stund blickade han upp och sade: "Det fins tusentals hem i England i detta ögonblick, der hustrur, mödrar och barn hålla på att dö af hunger. Nå väl, när nu första paroxysmen af er sorg är förbi, skall jag gifva er en vink om att komma till mig, och vi skola sedan aldrig gifva oss ro förr än spanmåslagarne äro upphäfdä." Jag antog hans inbjudning. Jag visste att den beskrifning han gifvit på tusentals hem icke var öfverdrifven. Jag kände i mitt samvete, att der var ett verk som någon måste utföra, och därför antog jag hans inbjudning och från den stunden upphörde vi aldrig att strängt arbeta på utförandet af det beslut som vi fattat."

Det är ganska säkert, att förbundet mellan Cobden och Bright vida mer än fördubblade den makt som hvardera, den andre förutan, skulle hafva kunnat utöfva. Taflan af två enkla män, som lemna sina hem och sitt yrke, och gå ut i hela landet för att omvända nationen, hade någonting apostoliskt vid sig; det företedde någonting så långt aflägsset från de stereotypiska sätten för politisk verksamhet, att ensamt denna omständighet, oberäknadt det ämne för hvilket de verkade, rörde och intog folket, samt gaf ett visst dramatiskt intresse åt de långa pilgrimsfärder som företogs af de två männen, hvilka blifvit talare endast därför att de hade någonting att säga som de voro angelägna att få sina åhörare att tro. Båda begagnade hvarje tillfälle att

säga, att der funnos andra män i föreningen, hvilka, om de än icke så öppet framträdde inför allmänheten, dock icke voro mindre hjälpsamma. Och allmänhetens föreställning tog ett lifligt intryck af detta par, som uppoffrade sig sjelfva för ett stort, offentligt mål. *

Men det var icke endast landet, det var äfven regeringen, som man hade att öfvervinna. Cobden valdes till representant för fabriksstaden Stockport, och från detta ögonblick började den stora parlamentariska duellen mellan honom och Sir Robert Peel, hvilken slöt med den konservative ministerns omvändelse genom den radikale kattuntryckaren. Tilldragelsen tillhör numera historien, men få historiska händelser äro så sant dramatiska eller hinna sin klimax så småningom, så oundvikligt, i en så långsam öfvergång från den aftonen, då premierministern gjorde sitt ryktbara angrepp mot frihandlarnes ledare, till den andra aftonen, då han några år senare söndersmulade de anteck-

* Vi måste här anmärka, såsom Bright ock sjelf anmärkt det, skilnaden mellan Anti-Corn-Law-agitationen samt den likartade men mera våldsamma agitation som ända intill senaste tid blifvit satt i gång af den irländska land-ligan. Det var verkligen ett fall af den politiska skickelsens ironi, att erke-agitatorn från fyrtio år tillbaka blef ej länge sedan, såsom medlem af kabinettet, nödsakad att föreslå tvångsåtgärder mot de irländska agitatorerna. Men Brights sjelfförsvär samt hans framställning af den tydliga skilnaden i de båda fallen äro intressanta. Han ville icke klandra, sade han i underhuset under debatten då irländska medlemmar hånade honom för hans ställning i frågan, han ville *icke* klandra föreningar och agitationer i och för sig, men icke alla föreningar vore lika. "Om er förening blifvit ledd på samma sätt som vår, så skulle jag icke hafva ställt mig i opposition mot er. Jag skulle hafva tecknat mig som subskribent och blifvit en af edra medlemmar." Olikheten var den, att den nya föreningen grundade sig på våld och uppskrämmande åtgärder; den gamla endast på politiska rättigheter. Syftet med den ena föreningen var att insätta en frihandelsmajoritet i parlamentet; syftet med den andra var att öfverflygla parlamentet genom en hemlig domstol. Föreningen mot spanmåslagarne uppmuntrade aldrig till våld, den motsatte sig och afslöjade allt sådant.

ningar han gjort och uppdrog åt en underordnad att besvara Cobdens tal, med de orden: "Ni måste svara på detta, ty jag kan icke." Och likväl hade Cobden ingen våltalighet i retorisk mening, men han hade ett fullständigt herravälde öfver fakta och argument i samband med ämnet, hans språk var på en gång klart och sammanträngdt, hans tankegång snabb i upptäckandet och tillintetgörandet af en sofism, han egde en rikedom af illustrationer och anekdoter, han gick raka vägen till sina åhörarens hjertan genom enkla sanningar och genom vädjande till deras känslor, han använde ofta umgängessspråkets förtroligare uttryck, men aldrig var han tråkig, platt eller svag. Hans föredrag liknade hans språk, enkelt, okonstladt och alltigenom öppet. Ofta bränmärktes han såsom en entusiast och drömmare, men äfven hans bittraste motståndare anklagade honom aldrig för falskhet. Han var alltigenom engelsman i smak vanor och förkärlek, men i enlighet med hans tro, kunde Englands intressen icke endast stå tillsammans med, utan voro äfven identiska med hela människoslägtets. Han bekämpade och afskydde den läran, att ett lands lycka är oförenlig med de öfrigas. Han var djupt öfvertygad och han talade och handlade alltid i enlighet med denna öfvertygelse, att just motsatsen utgör sanna förhållandet, och att hvarje nation är lyckligast i den mån alla de andra äro lyckliga. Hans inslytande var rent personligt, ty han hade icke någon embetsmannaställning, han var helt enkelt en medlem af parlamentet, men det visade sig snart att hans inflytande var stort och sträckte sig vida omkring.

Emellertid hade landets ställning öfvergått från dålig till ännu värre; en dålig skörd, allmän stagnation i handeln samt en finansiell kris följde efter hvarandra. Enskildheterna äro förskräckliga att läsa om och de vitna om en häftighet och en utsträckning af bristen och eländet, hvar till ingen period af tillfälligt betryck efter frihandelns införande kan visa ens en aflägsen likhet. Ministären insåg att någonting måste göras, och Sir Robert Peel föreslog en

modifikation i spanmålslagarne, med hvilka öfver hufvud taget ingen var nöjd, samt en revision af införseltullen, genom hvilka åtgärder tullen på öfver 700 utländska artiklar blef nedsatt. Frihandelspartiet insåg snart nog, att detta var början af slutet, första steget till en reform i tulltaxan, och partiet fördubblade därför ock sina ansträngningar. Med beundransvärd energi beslöt föreningens styrelse att samla en ny fond af 50,000 p. st. för agitationens syften, och i trots af bomullsmarknadens bedröfliga ställning samlades denna summa inom kort. Man lemnade med nöje sina bidrag, därför att man visste att ens kapitala frigörelse berodde på öppnandet af de marknader från hvilka protektionismen nu utestängde. Följande året begärde och erhöll föreningen ytterligare 100,000 p. st. Sålunda blef styrelsen i stånd att öfver hela riket hålla stora och inflytelserika möten. Aldrig ett ögonblick lät den sin sak öfverlemnas åt sömnaktighet och glömska. Man höll frihandelsfrågan under en så skarp låga af offentlig diskussion och kritik, att de gamla stående uttryck, sofismer och nötta fraser, genom hvilka den så länge fördunklats, bortdunstade och upplöstes, och de sanningar, hvilka dittills varit kända endast för några nationalekonomer, blefvo i vidsträckt mån herskande och populära. Fruntimren voro ifriga och verksamma medhjelpare för föreningen och ådagalade på åtskilliga sätt sitt intresse. Äfven skaldekonsten, hufvudsakligen af ett sentimentalt och patetiskt slag, gaf föreningen sitt bistånd. Ebenezer Elliot egnade nästan helt och hållet sin penna åt dess sak och vann sin namnkunnighet såsom *Corn Law Rhymers*, och Thomas Hoods "Socy of the Shirt" skrefs uttryckligen för föreningens skull, en för tillfället lämpad illustration af menskliga lidanden.

Omkring 1844 använde föreningen 1,000 p. st. i veckan. I trots af den verksamhet, som genom så rikliga understöd kunde utvecklas, hade sakens utsigter till framgång kanske aldrig varit mindre hoppgivande och uppmuntrande. Det förskräckliga betryck, som till en början hade gifvit en så

stark impuls åt agitationen, var försvunnet. Peels första tumning på tulltariffen hade något bidragit till handelns upplifvande. Mycket mera hade åstadkommits genom de rika skördarne. Afkastningen var blomstrande, pauperismen var i aftagande, brödet var billigt. Denna lyckliga ställning var i sjelfva verket ett bevis för de sanningar som föreningens medlemmar sökte inpräglade hos landet, särskildt att ett billigt pris på födan var ett vilkor för goda arbetslöner och liflig omsättning. Den enkla slutsatsen af hvad som sedan två år tillbaka försiggått inför allas ögon var, att hvarje hinder för en ymnig tillgång på lifsmedel var ett hinder både för befolkningens trefnad och för den nationela industriens framgång. Hvad goda skördar gjort för två år, skulle spanmåslagarnes upphäfvande bidraga att göra för beständigt. "Våra finansers närvarande ställning", sade Cobden vid början af 1845, "är en belysning af sanningen i frihandelns läror." Men ledsamt nog! just de omständigheter, som visade att föreningen hade rätt, gjorde för tillfället vederbörande mindre benägna att understödja dess program. Denna reaktionsperiod var i sjelfva verket det eldprof, hvarigenom frihandelsrörelsens sundhet skulle ådagaläggas. Om den var efemerisk och hade för sin tillvaro att tacka endast folkets tillfälliga betryck, så måste den nu gå under. Men om den var grundad på principer och på en billig begäran att vetenskapliga sanningar måtte tillämpas på handelspolitiken, så skulle den lefva kvar och fortsätta sin bana. Att den blef vid lif, veta vi alla, och att dess bana endast slöt med dess triumf. Emellertid ansågo dock föreningens medlemmar fördelaktigt att ändra taktik, och i stället för att agitera i landet koncentrerade de sin verksamhet på parlamentet. Det var i parlamentet, som de voro i stånd att rikta ett angrepp på monopolcitadellet från en ny sida. "Ni talar med en hög röst," sade Cobden, "när ni talar på kammarens golf, och om ni har någonting att säga träffar det hårdt, det är en mycket lång piska, som når kring hela riket."

Och de gjorde intryck, deras motståndare bildade icke längre en kompakt förening, den ena afdelningen aftroppade efter den andra, och frihandlarnes triumf öfver ett söndradt och modstulet parti var endast en tidsfråga. En mikroskopisk svamp på potatisplantan påskyndade krisen och framkallade slutkampen tidigare än eljest skulle skett. "Hungersnöden, mot hvilken vi stridt, kom till vår hjälp," sade Bright i ett gripande och vältaligt föredrag. Nästan all den föda, som i väsentlig mån skulle underhålla tre fjerdedelar af Irlands befolkning, blef plötsligt, oförmodadt och oersättligt tillintetgjord. En pestartad brand, aldrig känd eller omtalad förr än detta olycksdigra år, hade sinntat potatisväxten och gjort dess knölar alldeles odugliga till menniskoföda. Gent emot denna öfvervändigande olycka tycktes allt vidare motstånd af regeringen rörande frihandlarnes fordringar vara hopplöst. Den dåliga engelska skörden skulle ensam hafva varit tillräcklig att påskynda det för dörren stående upphäfvandet af spanmålslagarne, men att detta upphäfvande nu måste vara för handen, blef tydligt. Klassintressen, personliga konsiderationer, partipolitik, allt måste gifva vika för ett förskräckligt faktum, utsigten till irländska folkets ihjälhungerande. Sir Robert Peel talade i sådana ordalag, att det var tydligt att han gått kompassen rundt och hunnit till Cobdens ofta upprepade argument, och föreningen stod färdig att nästa parlamentssession skänka honom kraftigt understöd. Sista veckan af 1845 beslöts på ett möte i Manchester att insamla den ofantliga summan af en kvarts million pund för agitationens syften. Den scenen har ofta blifvit beskrifven, huruledes den ene efter den andre skyndade sig med ett "tusen pund för mig," "tusen pund för oss" o. s. v. ända till dess inom ett par timmar 60,000 p. st. blifvit på fläcken subskriberade. Der voro 23 personer eller firmor, som gånge 1,000 p. st. vardera, och 25 personer som gånge hälften så mycket. Detta bör hågkommas, ty det är sannerligen anmärkningsvärdt, att denna höga summa tecknades på några veckor, för ett fosterländskt

syfte, genom bidrag som voro helt och hållet frivilliga. En sällsynt företeelse af obegränsad frikostighet och djup hän- gifvenhet åt en sak.

1846 vid parlamentets öppnande angaf trontalet en kom- mande förändring i handelspolitiken. Då kammaren sam- manträdde, reste sig Sir Robert Peel och höll ett föredrag som kanske står ensamt i ministèrernas annaler. Han er- kände uppriktigt, att han ändrat sin öfvertygelse, att han från att vara protektionist blifvit frihandlare. Han hade iakttagit, sade han, under de senast förflutna tre åren 1) att arbetslöner böra icke vexla med priset på föda, och att med höga priser måste man nödvändigt hafva höga arbetslö- ner; 2) att utvägar till arbete, höga priser och rika tillgångar direkt bidraga till förminskandet af brott; 3) att vid ett småningom försiggående upphäfvande af protektionismen hade industrien blifvit befordrad, brotten hade förminskats och sedligheten förbättrats. Det var en långvarig och skarp sammandrabbning, som nu följde, men i juni 1846 upphäf- des spanmålslagarne. Den sista aftonen af debatten sade Sir Robert Peel i ett fint utarbetadt och minnesvärdt tal till kammaren: "Denna afton måste det afgöras mellan en politik som fortgår i att lossa banden och återvändandet till inskränkningar och prohibitiva åtgärder. Denna afton skolen I välja motto för angifvande af Englands handels- politik. Skall det bli framåt eller tillbaka? Hvilket af dessa är det mest passande för detta stora rike?" Och när bil- len gått igenom, höll han ett loftal öfver den man, som ofta så bittert angripit honom medan han var protektionist, den man för hvilken han hade en omvändelse att tacka, som helt naturligt ådrog honom smädelser af sitt eget parti: "Det fins ett namn," sade Sir Robert Peel, "som måste ställas i samband med framgången af dessa sträfvanden. Det är namnet på en man, som, enligt min öfvertygelse, ledd af rena och oegennyttiga bevekelsegrunder, har fört en saks talan med outtröttlig energi och med vädjande till det för- nuftiga, under en vältalighet, hvilken bör beundras så myc-

ket mera som den var fri från affektation och retoriska prydnader. Det är namnet Richard Cobden. Utan betänkanke tillskrifver jag honom framgången.“

Sannolikt visste icke Peel, *huru* oegennyttig Cobdens verksamhet varit. Ty nästan från det ögonblick, Cobden inträdde i parlamentet, hade han varit oroad af enskilda ekonomiska bryderier. Hans egen affär, som i hans händer varit blomstrande, gick under hans broders förvaltning sin undergång till mötes, och när spanmåslagarne voro upphäfdade och Cobdens gerning gjord, fann han sig nästan bragt till tiggargstafven. Lyckligtvis kan man också meddela, att hans betryckta ställning räckte icke länge. Nationen insåg, att han för det allmännas intressen utan tvifvel uppoffrat goda utsigter till eget välstånd och att det skulle varit en bedröflig och skamlig satir på menniskonaturen, om han blifvit lemnad ruinerad, då alla och en hvar rundt omkring honom rönte fördelar af hans oegennyttiga uppoffring. Sant är, att många andra gjort uppoffringar både af tid och penningar, men de hade icke uppoffrat allt, såsom Cobden gjort. Inom kort samlades 80,000 p. st. och öfverlemnades åt Cobden till minne af hans tjänster för hvad subskribenterna ansågo såsom en stor offentlig angelägenhet. Emellertid var den protektionistiska bygnaden i parlamentet så nära förstörd, att der var föga mera kvar att göra, än att undanrödja spillrorna. Det skulle vara öfflödigt, så väl som temligen tråkigt, att ingå i en omständlig redogörelse för de olika, mindre reformer genom hvilka England gick framåt, ända till dess det nådde sin nuvarande frihandelstariff. Gladstone befastade i sin budget af 1853, 1859 och 1866 frihandels grundvalar på ett sätt som, enligt hvad man bör hoppas, måste i England omöjliggöra alla angrepp derpå. Djerfvare och skarpsinnigare finansman än Peel, stannade Gladstone icke vid halfva mått och steg. Icke en enda råvara som begagnas vid fabrikat är numera belagd med umgälder, icke en enda artikel till lifsmedel som kan tillverkas här hemma. Allt har blifvit fri-

gifvet, och med hvarje frigörelse har Englands handel med andra nationer gått framåt, och sådan har verkningen varit, att inkomsterna stigit, ju mera tullavgifterna försvunnit. Emellertid utkämpades hufvuddrabbningen redan 1846. Det var äfven 1846, som föreningen mot spanmålslagarne helt lugnt och utan någon ostentation upplöste sin tillvaro. På höjdpunkten af sin triumf, i hela rikedomens af sitt politiska inflytande, med en fond af 200,000 pd st. till sitt förfogande, med en så utgrenad och fullständig organisation, att de utgjorde en makt i staten, genom sin hofsamhet kommande sina fienders förutsägelser på skam och rättfärdigande sina egna tillkännagifvanden, utan att söka någon tacksägelse eller bifallsyttring, nedlade dessa hederliga män, en vecka efter det deras mission var fylld, sitt sjelfåtagna värf, efter sju års oafbrutet arbete och sjelfuppoffring. Kan historien förete något exempel på en förening af privatmän som vunnit ett sådant inflytande, en sådan framgång och dock varit så färdiga till sjelfförnekelse? Vi tvifla derpå. Det var en underbar seger, ty det får aldrig glömmas att vid kampens början voro på ena sidan några jemförelsevis alldeles okända personer och på den andra nästan hela landets herskande klass.

Och hvad har sedan varit frihandelns historia i England? Af de mest kompetenta domare, bland andra af Peel, har det ansetts att frihandeln icke haft litet att göra med det faktum, att Storbritannien ensamt uthärdade den politiska cyklon, som 1848 utbrast öfver Europa, utan någonting fruktansvärdare än ett uppror i Irland. Förklaringen, som var i ögonfallande för de flesta iakttagare, var den att frihandeln både mildrat betrycket af de ekonomiska svårigheter, som framkallat våldsamma slitningar i andra land, och dessutom ur de engelska arbetarnes sinnen aflägsnat den föreställningen att regeringen var förtryckande, orättvis, eller ligkiltig för deras välfärd. Detta hvad angår tillfälliga resultat. I afseende på de direkta, behöfva vi blott taga i betraktande de statistiska årsuppgifterna före och

efter 1849, för att inse hvilken materiel tillväxt nationen vunnit under de förflutna tretio åren. Det tyckes nästan otroligt och man är frestad tänka sig att målningen af denna tillväxt är ett verk af en upphettad inbillning. Men det är icke så. Uppgifterna hvila på den solida grundvalen af bestyrkta sakförhållanden och på det obestriddiga vitnesbördet af officiella urkunder. Detta är svaret på det oförtrutet och envist på några utländska orter spridda påhittet, att Englands välstånd visat sig tillbakagående under inflytande af frihandelssystemet. Men det fins äfven sådana som icke förneka Englands lyckliga ställning och likväl förneka dess samband med frihandeln; dock måste dessa medgifva att om förändringen af den engelska handelspolitiken icke förorsakat, så har den icke hindrat en plötslig utveckling till det bättre. De må ifrågasätta, huruvida framåtskridandet varit resultatet af frihandeln, men de måste åtminstone medgifva att det varit densamma följaktigt.

Och likväl, så obegripligt det må förefalla, finnas ännu i denna dag i England människor som ropa på ett återvändande till protektionism, och det förefaller nästan som om frihandelsstriden skulle utkämpas ännu en gång. Ty ett slags villomeningar uppfladdra liksom ljus i stakarne ännu en gång innan de dö. Utan tvifvel fins det i England liksom annorstädes ett reaktionärt parti, men detta är i England liksom annorstädes litet och maktlöst och röner ingen uppmuntran ofvanifrån. Representanterna af detta parti sakna dock med få undantag inflytande och anseende. Men för öfrigt fins det en sida af saken som framför allt måste beaktas, att nämligen de som låta de nyss omtalade ropen höras, kokettera med orden "Reciprocity" och "Fair Trade", (i stället för frihandel, "Free Trade"), hvilka ingenting annat äro, än andra namn för protektionism, ett ord som de icke hafva mod att uttala. Hvad som eufemistiskt blifvit kalladt "Fair Trade", har mera egentligt och riktigt beskrifvits såsom protektionism i en vacker förklädnad. De engelska skämtbladen, hvilka med få undantag

föra talan för den allmänna sunda uppfattningen hos nationen, hafva tagit kraftigt itu med detta ämne. I ett af dem har man fått se John Bull konfrontera ett benrangel, klädt som arbetare med plakat i handen, hvarå läses "Fair Trade". "Hallo Protection", säger John Bull, "jag trodde att ni var död". "Om förlåtelse, sir, jag är icke Protection. Jag är Fair Trade, jag," svarar benrangel. Emellertid göra frihandlarne rätt uti att vara på sin vakt och att icke alltför tryggt räkna derpå att Englands folk skulle vara ur stånd att missledas. Det är så mycket lättare för det vanliga förståndet att fastna på protektionismens skenbart antagliga sofismer, som frihandelns nationalekonomiska sanningar fordra en betydande filosofisk synvidd. För några år sedan framhöll nuvarande generalpostdirektören i ett af sina tal fullkomligt berättigadt, att huru klart än ekonomiens lagar äro på frihandelns sida, så skulle dess förfäktare dock fått utstå en mycket hårdare strid, om icke i England protektionismens förtryck gjort sig gällande hufvudsakligen i afseende på folkets föda. När menniskor svälta ihjäl under strängheten af en särskild påлага, uträttas ingenting af sofismer till dess försvar. Protektionismen uppfattades såsom en bröds katt, det var fråga om folkets föda. Nu är det fråga om "intressen" och "industrier" och det är mycket lättare att öfvertyga menniskor som icke äro nationalekonomer om de underbara ting som genom vevverkan skulle uträttas för den inhemska produktionen, än det skulle vara att genom iögonfallande argument öfvertyga äfven den dummaste, att de hungriga hafva bättre utsigt att bli mättade, om någon skatt lägges på det bröd de äta. Det protektionistiska partiets älsklingsargument, deras förargelseklippa och larmsignal är det faktum, att penningvärdet af den engelska importen betydligt öfverstiger penningvärdet af exporten. Detta tyckes vara deras käpphäst, deras "pons asinorum". I likhet med originalet hos Euklides, kan dock med en smula förstånd denna brygga lätt öfverstigas. Vi hafva icke tillfälle att här ingå

i detaljer, men i korthet förhåller sig saken på följande sätt. Menniskor som tala så, glömma eller taga icke i betraktande att Storbritannien besörjer mer än hälften af världens speditionshandel (56 procent äfven under den nyaste kommersiela historiens mörkaste dagar), att det har räntor att lyfta på sina utländska kapital, och att innan det behöver göra någon beräkning öfver export och import har det att uppbära, för lån och arbete, i penningar eller varor öfver 100 millioner pund sterling om året. Icke underligt, att en nationalekonomisk författare i Times anför denna blunder såsom "en måttstock på de nya protektionisternas insigter". Ty dessa sakförhållanden visa helt enkelt, att innan England utbyter ett punds värde af egna produkter mot ett punds värde af främmande produkter, har det årligen att mottaga öfver 100 millioner af utlänningarne. Sålunda sprack bubblan af underbalans i handeln.

Ett annat älsklingsargument är, att de land, hvilka antagit protektionismen, hafva funnit densamma så fördelaktig, att de föredraga den framför frihandeln. Den mest tydliga vederläggning af detta påstående är att finna derutinnan, att intet protektionistiskt land har att glädja sig åt någon stor andel i speditionshandeln. Längre tillbaka i tiden hade Förenta staterna en blomstrande speditionshandel, men denna har alltjemt aftagit, sedan de blifvit ett strängt protektionistiskt land. Och skälet är tydligt: under protektionism hafva de icke och kunna icke hafva omvexlande handel*. På hvarje marknad i verlden har England den bästa ställningen, därför att engelsmännen äro de billigaste, från pålagor mest befriade producenter. Detta är hvad frihandeln uträttat för England; den har gjort detta land rikt och lyckligt, den har satt det i stånd att uthärda svåra stormar med mindre förluster än dess grannar. När man dessutom kan tillägga, att under de senaste tio åren, i trots af en ofantligt tillväxande befolkning, förmögenheten

* *Miscellaneous trade*. "Miscellaneous" motsvarar "diverse" på de svenska exportlistorna.
Red:s anm.

i England tilltagit tre gånger så mycket som befolkningen, är det uppenbart att de göra sig löjliga, som här hemma och utomlands bedyra att frihandeln ruinerar England. Ära alltså åt de britiska statsmän som först på statsförvaltningen tillämpade vetenskapens slutföljder. Framför allt ära åt den egentlige förkämpen, Richard Cobden, hvilken ansåg att förr eller senare, lika visst som dag följer på natt, skulle folkviljan inse att i genomförandet af frihandeln vore garanti för den största lycka för det största antal, att frihandels grundsatsér öfverensstämma med sunda förnuftets och sedlighetens. Det var hans stora mål i lifvet, att visa huruledes frihandelspolitiken hvilar på den principen, att alla folks intressen ligga i förening och icke i opposition, att samverkan och icke rivalisering, internationelt beroende och icke nationelt oberoende, äro civilisationens höjdpunkt och syfte, samt att därför fred och icke krig är den naturliga och normala ställningen mellan civiliserade nationer i deras förhållande till hvarandra.

Den framgång, som åtföljt antagandet af kommersiel frihet i England, är såsom vi redan sagt ett glädjande och intressant faktum, väl värdt att egna sin eftertanke åt. Vi veta noggsamt, huru oändligt aflägsse England och alla andra folk äro från politisk och social fullkomlighet. Så länge okunnighet, fattigdom och öfvervinneliga sjukdomar och brott nedfläcka landet, så länge är statsmannens värf ofullbordadt. Men hvarje steg framåt är ett värdigt ämne för tacksamhet, och i den sociala så väl som i den geologiska historien är tiden en mäktig faktor, som långsamt, mycket långsamt sätter i rörelse framåt, men så mycket säkrare just i följd af denna långsamhet.

Henrik Ibsen och hans "Gengangere"

Sällan har i de skandinaviska länderna en literär produkt blifvit mottagen med så stor och allmän uppmärksamhet som Ibsens senaste drama "Gengangere"; men den uppmärksamhet, som detta arbete ådragit sig, har varit af den beskaffenhet, att den ingalunda ökat den snillrike skaldens ära. Med skonslös hand angriper han här samfundslifvet i dess innersta grundvalar. Han bryter utan betänkande familjelifvets heligaste band. Hvad hittills ansetts sedligt, ädelt och stort släpar han i smutsen, hånande det såsom gamla fördomar och öfvertro. En ny moral och nya sedebud skapas. Lag och pligt föraktas, på samma gång som nöjet och njutningen prisas. Vål har Ibsen offentligen förklarar, att han icke är "ansvarig för de åsigter, som några af dramats personer uttala", och att "i hela arbetet icke finnes en enda mening, som står för författarens räkning." Helt och hållet utanför har han stått. Han har allenast velat med sitt arbete göra det intryck, "att man under läsningen skulle upplefva ett stycke verklighet." Metoden är bekväm. Det är ingen konst att under dylika förutsättningar undgå allt ansvar för de åsigter, man utkolporterar. I stället för att i eget namn tala, lägger man orden i munnen på några å scenen införda figurer och man är qvitt all skyldighet att stå för de läror man sprider. Men hvem bär då ansvaret? Icke kan väl meningen vara, att de handlande personerna skola tagas för hufvudet för hvad Ibsen låter dem säga. Det är ju *han*, som så pessimistiskt fattar "verkligheten", att han tror sig måla en scen derur. då han gifvit oss den vrångbild, som möter i Gengangere. Det är *han*, som låter sina figurer förkunna de samhällsupplösande och osedliga läror, hvilka nu i hans familjedrama uttalas; det är *han*, som låtit sitt snille sprida ett oförtjent skimmer öfver de krassa åsigterna, och det är därför *han* — han och ingen annan, som bär ansvaret för hvad dramat förbryter.

Till en början några ord om den riktning af den moderna litteratur, för hvilken Ibsens Gengangere är en så ypperlig representant. I "sanningens" namn fordrar man, att lifvet *sådan det är* må tillhöra såväl poetens som prosadiktarens skildringsområde. Han får, om han så vill, teckna dess vederstyggligaste och smutsigaste sidor och, med mindre han så gör, är han icke sann. Osedlighet, äktenskapsbrott, blodskam, nesliga smittosamma sjukdomar — allt kan och bör göras till föremål för dikt och konst. Konseqvensen häraf är lätt att se. Af de moderna litterära teorierna skall man berättigas att på scenen eller i romanen införa skildringar om de simplaste lustars eller behofs tillfredsställande. De tillåta att orda om förhållanden, som med allt skäl blifvit förlagda till privatlivets mest undanskymda vrår. Äfven dessa lustar och behof utgöra ett stycke verklighet. Äfven de utgöra en sida af lifvet. Skall därför *hela* verkligheten i sin råa nakenhet för allmänheten framläggas, så lära vi väl få göra oss beredda på att en vacker dag se "familjedramer" framkomma, de der offentligen låta passera, hvad eljest den ringaste sedlighetskänsla och blygsamhet pläga förlägga inom lykta dörrar. Här finnes ingen gräns. Allt smutsigt och vidrigt i människolifvet är lämpligt nog att tjena till stoff för den moderna litterära produktionen i dess nuvarande missriktning.

Jag har yttrat, att Ibsen etablerat en ny moral och nya sedebud. Hittills har man ansett pligtuppfyllelse, löftestrohet, barnakärlek m. m. vara viktiga moment i sedeläran. Ibsen och hufvudfigurerna i hans drama finna allt detta vara allenast floskler utan betydelse, gengångare från svunna menlösa tider, de der icke visste bättre. Man kan ju icke annat än skratta åt en prest, som, i stället för att njuta af en förlupen hustrus kärlek, tillbakavisar henne till den öfvergifne mannen. Att detta är något både ömkligt och löjligt, låter Ibsen sitt dramas hufvudperson sjelf förkunna. För Ibsens handlande personligheter är lifsglädjen den högsta maxim för lifvet. Och hvilken lefnadsglädje sedan? Icke den lugna stilla glädje, som medvetandet om fyllda pligter gifver, icke hemmets frid eller älskade barns kärlek — utan den stojande, bullrande lefnadsglädjen, som bor för trångt i en halfstor stad, och som måste hafva hela världen öppen för sin munterhet, en lefnadsglädje som i Pariserlifvet ser idealet för sina drömmar. Afklädt alla förgyllningar, betyder detta, att lifvets mål är njutning, skämt och glädje. Det är för trångt för min lefnadsglädje i mitt fädernesland — välan, skudda stoftet af dina fötter och skynda till njutningens stora stad och njut der lifvet i fulla drag. Bort därför alla hindrade familjeband! En

förening "i nöd och lust" — hvilken löjlig antiqvitét! Nej njut af de lösliga föreningar, som i dag ingås och i morgon brytas. Komma sorger och bekymmer, de der hemsöka ditt äktenskap — nå väl, bryt dessa band, det är ju endast lifvets fröjd, ej dess pröfningar, som är människans lefnadsmål.

Detta är den Ibsenska läran i hela dess afskyvärda skepnad. För sinligheten och lasten är detta en beqväm lära. Man njuter i fulla drag lifvets alla behag och man tröstar sitt kanske icke alltid tysta inre med den tanken, att man ingenting annat gjort än hvad lifvet bjuder. Blir man sedan i nöjenas vilda vimmel en "nedbrutt" man, så står den ursäkt till hands, att icke tillräckligt spelrum funnits för den jublande åtrån efter glädje och att därför mindre ädla nöjen måst tillitas, hvilkas förderfliga verkan icke kan undgås. Denna ursäkt får gälla till förmån för den rucklande och förstörde kammarherre Alving. Det är hans egen djupt förorättade maka, som finner dessa tröstergrunder. Här kan ej vara något rum för sjelfförebraelser, och något så gengangeraktigt som samvete eger ingen gemenskap med denna lifsåskådning.

Lik en deus ex machina rubbar teorien om lefnadsglädjen hela fru Alvings föregående uppfattningssätt af den afskydde mannens personlighet. I långa årtal har hon hatat och föraktat honom, och det behöfs allenast några ord af sonen om hvad glädje lifvet i Paris erbjuder för att med ens rubba hela hennes föregående åskådningssätt. I den hos Alving inneboende lefnadsglädjen, hvilken icke fick något rätt aflopp för sin våldsamhet, utan fördes på afvägar, ser nu tio år efter hans död enkan den ursäkt, som kan öfverskylla hans laster. "Han måtte — säger hon — gå herhjemme i en halvstor by, som ingen glæde havde at byde på, men bare fornøjelser. Måtte gå her uden at ha, noget livsformål; han havde bare et embede. Ikke øjne noget arbejde, som han kunde kaste sig over med hele sit sind; — han havde bare forretninger. Ikke eje en eneste kammerat, som var mægtig at føle hvad lifsglæde er for noget; bare dagdrivere og svirebrødre." — En beqvämare absolution för laster och fel än denna kan man väl knappast begära. Man skyller på sina inre känslor, som behöfva luft och särskildt en resa till Paris. Och när tillfälle dertill icke gifves, skyller man sin moraliska skröplighet på omständigheternas makt, hvilka fört på afvägar och förfall. Dessa åsigter, till hvilkas tolk dramats hufvudperson gör sig, skulle i den rena verkligheten möjligen kunna låta tänka sig i munnen på en älskande och öfverseende qvinna, som genom kärlekens fjerrglas icke ser felen sådana de

verkligen äro och som derfor betraktar dem i en annan dager än andra menniskor. Men en sådan qvinna är icke fru Alving. Om hon någonsin hyst för sin make några ömmare känslor, så foro de dock hastigt nog sin kos då hon rymde hans hus och erbjöd sig sjelf åt den hon älskade. Den bitterhet, med hvilken hon uttalar sig om den make, som förstört hennes lifs lycka, är både naturlig och förklarlig, om den ock ingen gemenskap eger med den kristliga och tålmodiga kärlek, som pastor Manders predikar. Men i samma mån denna bitterhet är naturlig och inrotad, lika oberättigad och omotiverad är den hastiga öfvergången från absolut fördömande till ursäkt och öfverseende.

Vi vilja något se till de betingelser, som framkallat den plötsliga omvändelsen. Det var den lifsglädje, som Oswald efterträdde, hvilken på en gång öppnade ögonen på fru Alving. I denna trängtan såg hon ett arf från fadern, hvilket på en gång ställer hans karakter i en annan dager. Man kan ju i denna omvändelse se ett uttryck af moderskärleken, hvilket till och med kastar ett återsken på den förut så klandrade maken. Men hvad fog eger en idéassociation sådan som denna? Vål visste fru Alving redan långt förut att i mannen "var livsglæden oppe" och jag har omöjligen kunnat finna att Oswald stält denna glädje i någon annan dager än att en man med de dåliga böjelser, som kammarherre Alving hade, helt säkert i Paris skulle kommit till samma resultat som han nu kommit der hemma i Norge. Det är ju det muntra stojande lifvet i den stora verldsstaden, som Oswald sätter högst af allt och så pass mycket borde väl detta lif vara kändt, att det icke kan anses såsom en skola för sedlighet, allra minst då det gäller en man så moraliskt svag, som Alving måste hafva varit från början, eftersom han kunnat falla så djupt. Oswald har för sin lefnadsglädje — åtminstone i den mening som fadern saknade den — haft fritt spelrum. Redan från sitt sjunde år har *han* varit ute och har för sig haft hela verlden öppen. Icke heller hafva de beklagliga följder, fadern åsamkat sig, drabbat sonen. Han lider icke för sina egna fel, ty han försäkrar ju sjelf, att han aldrig fört något stormande lif, utan han lider följderna af faderns lättsinne. Oswald har icke heller sökt sin lefnadsglädje i bachanalier och utsväfningar utan i konstnärskretsarne. Nu söker han finna lugn för sin ångest i föreningen med en qvinna, hvars yttre han åtminstone skattar, men hvars inre egenskaper han icke just sätter särdeles högt, då han menar, att hon skall lemna honom den "händräkning" han begär till sitt lifs förkortande, då vansinnet kommer.

Det är en svår ångest, hvaraf Oswald lider. Han har en

fäderneärfd ohygglig sjukdom att tacka för densamma och då han på *sitt* sätt tror sig finna ett medel att vinna den sökta befrielsen från denna ångest, då undanryckes honom obarmhertigt detta medel. Ett faderns äktenskapsbrott uppställer utan hjälp hinder för den förening, han åtrår för sin själs lugnande. Öfverallt faderns fel och brott. Dem har han att tacka för sin olycka och dem äfven för att det medel, han tror sig hafva funnit att något mildra de själsqual, hvaraf han lider, icke kan lända honom till hjälp. Under sådana omständigheter vill det väl synas, som om dessa ödesdigra laster borde i makans ögon långt ifrån antaga mildare uttryck, tvärtom måste blifva henne än afskyvärdare såsom förstörande den lefnadsglädje som hennes älskade son åtrår och behöfver. Att låta några reflexioner öfver lefnadsglädjen och Pariserlifvet taga försteget framför de bättre känslor, som sonens olyckor måste uppkalla mot den, som är deras upphof, måste ovilkorligen förefalla i högsta grad onaturligt.

Möjligen skulle man dock kunna söka den ljusare uppfattningen af Alvings karakter i moderns omsorg att spara sonen den blygsel, som kännedomen om faderns hela uselhet måste framkalla och att hon därför söker se saken i en så vacker dager som möjligt. I så fall är fru A. en svag och ömklig qvinna. Man kan förstå en mor, som söker dölja för sin son faderns fel och skräplighet; men en moder, som, då hon för sonen nödgas yppa, att mannen genom äktenskapsbrott är fader till den qvinna, sonen vill göra till sin hustru, på samma gång ursäktar och söker försvara detta brott, hon förnedrar sig sjelf och bryter stafven öfver heligheten af den förening, på grund af hvilken hon kallar sonen sin och på grund hvaraf hon af honom fordrar sonliga känslor. — Vi hafva förut sett fru A. såsom den fasta och starka qvinna, som för sin mans rykte och sitt eget anseende icke fruktar att till och med "kæmpe nævekamp" med honom, en qvinna som med sällspord kraft och duglighet vet förkofra deras egendom och i orten genom sina bemödanden förskaffa mannen aktning och anseende. Det är här onekligen en karakter af ovanligt slag, med hvilken vi hafva att göra. Helt annorlunda vore den qvinna, som lofvar att "tale rent ud", men som nedlåter sig att införa sin egen son försvara mannens brott mot den äktenskapliga pligten och öfverskyla eller finna förklarliga de laster, för hvilka sonen är ett likaså oskyldigt som olyckligt offer. Hvar tror man väl, att i verkligheten finnes en natur sådan som fru Alvings under sådana förhållanden skulle vara?

Öfvergå vi nu till det sätt, på hvilket Ibsen låter fru Alvings bemödande att på en gång nedslå alla rykten om mannens uselhet utveckla sig, så påträffa vi i främsta rummet brandförsäkringshistorien, som, ehuru den kan synas obetydlig, likväl är af största moraliska betydelse. Ibsen låter asylet oassureradt brinna ned. Författaren låter härigenom till och med det goda lida för det onda. Den förmögenhet som tillhört Alving får icke ens tjena ett godt ändamål, utan den moraliska smitta, som den nedsmutsade mannen skulle hafva förlänat den egendom han efterlemnad, blir liksom en förbannelse äfven för det nyttiga och goda. Det är icke utan skäl, som Osvald, utan att ännu känna sin far annat än såsom en aktad och ärad man, yttrar "alting vil brænde. Der blir ingenting tilbage, som minder om far." Att en dylik verldsåskådning måste vara moraliskt oberrättigad, torde icke ens behöfva diskuteras. Man kan väl tänka sig att en qvinna, som lefvat i ett äktenskap med en man, som hon föraktar och afskyr, icke vill, att det barn, som är hennes, skall hafva den usle fadern att tacka för sin framtida ställning. Ett sådant uppfattningssätt kan vara både qvinligt och menskligt: men med hvad rätt låter man en verklig förbannelse hvilat öfver denna förmögenhet? Det är dock detta Ibsen gör, då han låter det asyl, som till fattiges skydd för dessa penningar uppförts, oassureradt uppgå i lågor och då han låter de medel, som skulle "dække asylets driftkostninger" falla i händerna på en sådan person som snickar Eugstrand, hvars sjömanshem blir ett lastens näste. Kan det vara att befordra det rätta och sköna att sålunda omotiveradt undanrycka det godas tjenst medel, som stå till dess förfogande och kasta det bort till ingen nytta eller rent af i det dåligas tjenst? Detta är allenast, att låta det onda fortplanta sig sjelf och i striden mot det goda vara öfvermäktigt. Fru Alving vill, att den förmögenhet, som i hennes ögon är besudlad, skall komma lidande medmenniskor till hjälp, hon vill till deras fredande från fattigdomens elände anvisa medel, som för henne synas orena och sålunda göra godt med den föraktade makens förmögenhet. Denna afsigt tillintetgör Ibsen. En dålig mans förmögenhet får endast göra ondt i världen — se der den lefnadsfilosofi, som ligger i den Ibsenska asylhistorien.

Och hvilka skäl låter han icke framföra på scenen för att motivera det ödesdigra beslutet att låta asylet vara oassureradt! Det är ju ett enfaldigt tal utan like, till hvars målsman pastor Manders gör sig. "Asylet skal ju dog ligesom helliges til en højere livsopgave" säger han och ställande densamma under en speciel försyns hägn underlåter han att försäkra den mot eldfara.

Är det då någon religionsfantast vi här se framför oss, den der i sitt vanvett tror på en omedelbar skickelse och hvars galna företag deri skulle kunna finna en förklaringsgrund? Åh nej! Det är en i dylika ting ganska småförståndig man, som visst icke underlåter att brandförsäkra sina egna tillhörigheter och som icke har större tillit till försynens direkta ingripande till skydd för det heliga asylet, än att han försigtigtvis frågar fru Alving: "men hvis nu ulykken engang var ude? *En kan jo aldrig vide* — Vilde De så kunne oprette skaden igen." — Det är ett helt annat skäl än ett blindt religionssvärmeri, som förmår honom att lemna asylet oassureradt. Om det brandförsäkrades, så skulle man — så säger Manders till fru Alving — "let komme til at opfatte det, som om hverken De eller jeg havde den rette tillid til en højere styrelse." För skenets skull och för att undgå angrepp i tidningarna vill man låta asylet stå på Guds försyn. Det är svårt att veta, om det är dumheten, fegheten eller lättsinnet Ibsen här velat förläna den oförtjenta äran att varda segrare. I alla händelser är resonnemanget fullkomligt onaturligt. Kan man väl — jag frågar blott — tänka sig en människa så enfaldig, att han tror på något så löjligt, som att han skulle blifva anfallen i tidningarna, därför att han vidtagit försigtighetsmått mot eldfara på en fattiggård och, om han i sin feghet skulle frukta några galna fantasters beskärmselser, hur vill han då reda sig gent emot alla de berättigade förebräelser, han måste komma att uppbära af alla kloka människor, då han påtager sig det dryga ansvaret att låta asylet stå utan brandförsäkring? Ett mer orimligt motiv kan väl icke användas för att täcka en lättsinnighet, som hos en qvinna af fru Alvings praktiska sinne är en komplett psykologisk orimlighet. — Likaså moraliskt beklaglig hela den grund är, på hvilken Ibsen bygger sin framställning af det öde, som drabbar den Alvingska förmögenheten, lika så praktiskt omöjliga äro de skäl, på hvilka han låter det beslut tillkomma, som tillintetgör ett godt och ädelt användande af samma förmögenhet.

Till "gengangere" och räknadt till "alle slags gamle afdøde meninger og alskens gammel afdød tro og sligt noget" hör också äktenskapet. I detta afscende upprifver Ibsen årtusendens föreställningssätt med roten. Man ser i hans "familjedrama" en hustru, som öfvergifver sin man och som, då hon förmås att återvända till honom, för ett krig mellan mannens laster och allmänhetens omdöme. Med beundransvärd kraft vet hon dölja mannens fel samt offrar sig sjelf för att hindra det något ofördelaktigt må utspridas om mannensandel. Och gör hon detta

af kärlek? Visst icke — hon afskyr sin man och älskar en annan. Hon gör det af "feghet" på det att allmänheten icke skall säga, att mannens lefnadssätt är en följd deraf, att hon förlupit honom. Kan man verkligen i lifvet tänka sig något dylikt? Näppeligen. Alving var ju, redan innan äktenskapet kom till stånd, en rucklare, "en falden mand". Det var för hans lasters skull, hon öfvergaf honom, och om hon sedan icke desto mindre sin pligt likmätigt, återvände till mannen, så skulle väl icke någon menniska kunnat lägga henne till last om han fortsatt sitt svirrande lif. Hon skulle, då hon allenast tänkte på sig sjelf och på allmänhetens omdöme, icke hafva förlorat, i händelse man fått veta, hvilken sälle mannen var och hvilket offer hon gjorde, då hon i hvad på henne ankom sökte öfverskylla hans felsteg. Detta skulle i allmänhetens ögon hafva stält henne högt och utgjort för världen en försoning för att hon öfvergaf mannen. Nu gör hon sig ju sjelf orätt. Hon bibringar allmänheten den åsigt, att hon obefogadt öfvergifvit mannen, då det visar sig att han är den ädla och framstående person, som hon gör honom till. Ett onaturligare motiv än det, som nu gör sig gällande, kan man ju knappast tänka sig, hennes "feghet." Och lika orimligt är resultatet. Tror väl någon, att det skulle hafva lyckats att i en mängd år dölja att Alving, långt ifrån att vara den aktningssvärde man och ortens välgörare, som man tror honom vara, allenast är en rumlande bachidyrkare, som fördrifver sin tid med att ligga på soffan och läsa en gammal statskalender? Ingalunda. Ibsen tror verkligen alltför litet på pratets och talets makt, på tienstfolks och ryktets beställsamhet, han skattar medmenniskors omdömesförmåga allför lågt för att kunna framlägga ett "stycke verklighet", då han tror att i världens ögon en så stor stackare, som Alving är, skulle kunna i långa årtal gå och gälla för en utmärkt och framstående personlighet.

Äro således såväl fru Alvings motiv som resultatet af hennes uppoffring onaturliga, så är ock hennes uppfattning af den verkliga karakteren af sitt äktenskap med Alving af beskaffenhet att påkalla en allvarsam protest. Hon fördömer hela sitt föregående lif med mannen, hon förbannar äktenskapets band, hon förbannar, att det är den lagliga ordningen vid äktenskaps afslutande, som vållar "alle ulykkerne", och hon beklagar, att hon tagit hänsyn till pligt och löften då hon återvände till mannen. Hvad hon med detta menar blir fullt klart, då hon helt och hållet gillar de åsichter angående äktenskapet, till hvilkas målsman Osvald gör sig. Hans språk är fullt tydligt. Obetingadt gillar han, att en man och en kvinna utan äktenskaplig förbin-

delse lefva samman. Han försvarar dylika konkubinater med att "det koster många penge at gifte sig" och till detta hafva artisterna i Paris, på hvilka han särskildt syftar, icke råd. Åter påträffa vi en af de många praktiska orimligheter, på hvilka Ibsens drama är så rikt och hvilka göra detsamma till allt annat än en verklighetsbild. Det är väl icke sjelfva afslutandet af äktenskapsförbindelsen — det må nu ske genom vigsel eller civiläktenskap — som kostar penningar, ty *den* utgiften är, om man sjelf så vill, ingen eller ytterst ringa. Nej — det är familjesammanlefnaden, som föranleder kostnader och dessa lära väl icke blifva mindre, om parterna lefva samman *utan* äkten-skaplig förbindelse än om de låta lagligen förena sig. Härmed undanryckes sjelfva det grundargument, på hvilket Osvalds försvar för det parisiska konkubinateret hvilat. Har man råd att lefva samman med sina "børns mor", så har man det lika väl med sin hustru.

Naturligtvis kan det icke i ringaste mån falla mig in att tro, det Ibsen med afsigt gör sig till apostel för osedliga förbindelser. Jag tror tvärtom, att han ur ren etisk synpunkt fattar den äkten-skapliga förbindelsen mycket högt och i den ädla rena kärleken söker dess ursprung såväl som dess berättigande. Men det är här icke fråga om någon etisk afhandling utan en bild ur "verkligheten", och då blifva de Ibsenska lärorna något annat. Han glömmet, att det icke gäller ett folk af englar, utan att vi lefva fast i materien. Så ofantligt många andra faktorer än allenast kärleken måste här tagas med i räkningen. Så många mänskliga passioner, lidelser och intressen spela här i verlden en stor och vigtig rol, och vi lefva i ett samhälle, der icke längre oskyl-dighetstillståndet gör de moraliska pligterna likartade med de juridiska. Ibsen glömmet, att, derest vi icke skola befinna oss i ett bellum omnium in omnes, lagstadgade former äro af nöden och att detta gäller äkten-skapet såväl som alla öfriga samhälls-angelägenheter.

Han förbiser, att man icke eger rätt att öfver en form uttala sin förkastelsedom, derför att inom densamma missbruk kunna uppkomma och laster flörera eller att bryta stafven öfver äkten-skapet såsom institution derför att en del äkten-skapliga förbindelser kunna vara olyckliga. Skulle man begagna samma metod som Ibsen och af *några* olyckliga fall sluta till det helas orimlighet och olämplighet, huru mycket mer fog eger man icke då att uttala förkastelsedom öfver de fria förbindelser, som Ibsen förordar. Hvilket elände och hvilka olyckor hafva ej dylika förbindelser medfört och huru ofta har icke särskildt den arma

öfvergifna qvinnan bittert fått ångra sin förvillelse. Ibsen räknar icke med sinligheten såsom faktor på den fria kärlekens område och dock är just denna vid dylika tillfälliga förbund ofta ytterst verkande. Det är väl sant, att man icke kan hos Ibsen finna något gillande af förbindelser knutna af sinliga lustar, men faktiskt leder det föreningstillstånd han förordar derhån att, om ock någon gång den äkta kyska kärleken blir föreningsbandet, det likvisst i än högre grad blir låga lidelser och passioner som obetänksamt knyta dessa förbindelser utan ansvar och hvilka man så lätt kan komma ifrån. Det är i *detta* afseende som Ibsens läror äro så ytterst farliga i en tid sådan som denna, då moralens och religionens bud icke längre hållas i samma helgd som förr och då lagstadgade formers berättigande alltmå ifrågasättes. Ibsen ställer sig här icke på verklighetens utan på fantasiens grund, der han ser människorna genomträngda af en ömsesidig kärlek, som i en mängd fall icke är *så* ren, att man eger rätt att i allmänhet utsätta den för det formen undvarande prof, hvarpå Ibsen vill sätta den. Han glömmet slutligen, att äktenskapet måste medföra rättsverkningar, för hvilkas tillvaro och förbindande kraft en yttre lagstadgad form är ett nödvändig vilkor, såväl hvad angår makarnes inbördes förhållande som med hänsyn till barnens uppfosträn och rätt att efter föräldrarne taga arf. Konseqvensen af Ibsens åskådningssätt är den renaste socialism, då lagen väl icke gerna kan reglera egendomens öfvergång till barn tillkomna i förbindelser, hvilka ingen gemenskap med lagen ega och hvilkas tillfälliga natur gör dem till skapelser för dagen.

Man har bestridt, att Ibsen pratar för den fria kärleken, och framställer i *detta* afseende den frågan: "om man insett att kyskhetens bud ofta kränkas just inom äktenskapet och därför fordrar, att en sådan förbindelse skall upplösas likasom hvarje annat osedligt förhållande, måne väl *detta* kan kallas att neka äktenskapets helgd?" Men det är ju alldeles icke *detta* det gäller. Frågan är icke huruvida ett äktenskap, der kyskhetens bud kränkas, skall få upplösas eller icke, ty *detta* är något som berör rätten till skilsmessa på grund af äktenskapsbrott. *Detta* kapitel berör Ibsen icke. Visserligen omtalas här ett äktenskap, i hvilket kyskhetens bud verkligen blifvit kränkt, men *detta* synes icke *så* gravera fru Alving, att hon i *detta* förhållande söker grunden till sin ånger öfver att hon fortsatt äktenskapet med Alving, utan det är den bristande kärleken, som framkallar hennes ruelse. Vore Ibsens mening allenast den att på grund af vissa inom äktenskapet existerande missförhållanden få detsamma

upplöst, då hade han ställt sig på en ståndpunkt, på hvilken en stor del af den civiliserade verdens lagstiftning står. Så är dock icke händelsen. Ibsen sätter tvärtom under diskussion den frågan, huruvida någon äktenskapsförbindelse alls under lagstadgade former skall finnas och han besvarar den frågan nekande. Det måste under sådana förhållanden vara en komplett omöjlighet att bestrida det Ibsen gjort sig till tolk för den fria kärleken. I verkligheten — och det är ju om verkligheten hvarom fråga är — måste de okontrollerade och utan alla band ingångna föreningarna blifva allenast en täckmantel för osedlighet och vanära. Det är äktenskap på behaglig tid, som Ibsen åsyftar, utan tillsyn af stat eller kyrka vare sig vid ingåendet eller upplösandet. Men Ibsens beundrare hafva äfven bestridit, att han förordar äktenskap på behaglig tid. Man kan dock svårligen tänka sig ett mer afsigtligt blundande för konsekvensen af de läror Ibsen förkunnar. Då han nämligen gör kärleken allena till föreringsbandet, måste deraf följa, att, om i en dylik förbindelse kärleken flyr sin kos, förbindelsen såsom osedlig i och med det samma måste upphöra af sig sjelf. Att detta betyder en förbindelse på behaglig tid måste enhvar, som icke vill jäfva språkbruket, erkänna. Den knytes, när helst det konvenerar, och brytes lika ogeneradt, när man icke längre finner behag i hvarandra. Detta är den verkliga konsekvensen af de åsigt, till hvilkas målsmän fru Alving och Osvald göra sig.

Äfven vid skildringen af fru Alvings äktenskapsteorier begår Ibsen en hos honom vanlig inkonsequens. Det är ju egendomligt att se henne, som sjelf varit ett offer för det lagstadgade äktenskapet och som djupt lidit, därför att hon afsett att göra ett i ekonomiskt afseende fördelaktigt parti, icke förty vilja inleda sin mans oäkta dotter i samma fördömmelse. Hon yttrar nämligen om Regina till pastor Manders: "Synes De icke det var bedst, om vi kunde få hende försörget? Jeg mener — ett godt gifte?" Här kommer således detta föraktade konventionella giftermål till heders. Samma fru Alving, som så vackert ställer kärleken såsom äktenskapsförbindelsens grund och vilkor, hon vill nu för Regina uppställa allenast målet att blifva väl försörd. Enligt vanlig logik och konsekvens borde hon med afsky och förskräckelse tänka på ett resonnemangsparti, der vinningen spelar den viktigaste rollen.

Ofantligt mycket mer skulle vara att säga om detta märkliga "familjedrama", men utrymmet tillåter det icke. Jag vill därför allenast i största korthet uppehålla mig vid ett par andra "gengangere", som nu få sin dom. Den ena galler den barns-

liga kärleken. Äfven den är något gammalmodigt och antiqveradt. Oswald är en ytterst dålig son, hvilken öppet får förkunna, hurusom barn icke äro sina dagars upphof skyldige någon kärlek. Man har velat gifva åt Oswalds åsigter i detta afseende en djup etisk betydelse. Föräldrarnes äktenskap var icke i etisk mening ett äktenskap och alltså är icke heller Oswald i etisk betydelse deras verkliga barn. Han är dem därför ingen kärlek skyldig och när han får veta, att kammarherre Alving i etisk mening icke är hans fader, så kan han väl "känna deltagande för honom, liksom för hvar och en annan — det är allt. Allt annat är fördom, en af de der gengångarne, som spöka här och der i verlden." Det kan ju vara möjligt, att Ibsen tänkt sig saken så, men säkert är, att han låter Oswald sjelf säga något annat. Han framhåller alldeles icke, att det förhållande hvori föräldrarne stått till hvarandra, framkallat hans kallsinnighet för fadern, utan då modern beklagar denna kallsinnighet frågar han henne: "när et barn ikke har noget at takke sin far for? Aldrig har kendt ham?" Det är således därför att han icke *känt* fadern, som han icke kan älska honom, hvaraf den slutsats måste kunna dragas att trots de etiska funderingar, som gengångarnes beundrare framkomma med, Oswald möjligen kunnat komma att älska sin far, om han varit i tillfälle att lära känna honom. Men hur går det då med hela teorien? Å nej — man finner nog skäl för Oswalds likgiltighet på närmare håll än i etiken. Oswald är en stor egoist, som tänker uteslutande på sig sjelf. Visserligen har dock modern sin stora skuld till sonens bristande föräldrakärlek, då hon vid sju års ålder kastat ut honom i verlden, och Oswald visar sig sjelf hysa denna åsigt, då han klagat: "jeg synes, det måtte næsten være det samme for dig, enten jeg var til eller ikke." Det är den brist på ömhet, han trott sig finna hos föräldrarne, som gjort, att icke den sonliga kärleken fått tillräckligt insteg hos honom, men icke ett spår till de djupsinniga etiska spekulationer, som ett par anhängare af de Ibsenska lärorna vilja tillerkänna Oswald, kan vare sig i hans karakter eller hans ord påträffas.

Samma tjenst har etiken fått göra, då Ibsen låter fru Alving förstå, att hon icke anser ett giftermål mellan halfsyskonen Oswald och Regina vara omoraliskt; ty de äro icke syskon i etisk mening. Cyniskt låter Ibsen fru Alving säga: "vi stammer nu forresten allesammen fra den slags forbindelse, siges der."

Hvad karaktererna, utom hufvudpersonerna, fru Alving och Oswald, angår, så äro de verkligen föga sympatiska. Vi finna

der en pastor Manders, som är en välment, men mer än lofligt enfaldig man, rädd för allmänna talet som för pesten, en prest, hvars enfald går så långt, att han tror på att snickaren Engstrand behöfver supa för sina klena ben o. d. Det är ju också en värdig prest, som, då man lyckas inbilla honom att han tändt eld på asylet, tackar snickaren, därför att *han* vill taga skulden på sig. — Snickaren Engstrand är en skrymtande fyllbult, som oförtjent lyckas få asylets penningar till den krog han under det vackra namnet sjömanshem tänker upprätta. — Regina slutligen är en figur, som har alla lättsinnighetens anlag i sig och som allenast spekulerar på att blifva gift med Oswald. Då upptäckten af deras syskonförhållande gör detta om intet, kastar hon masken af och lemнар spotskt det hem, der hon i årtal varit omhuldad. Sin afsigt att nu låta sitt lättsinne få fritt lopp gifver hon tydligt tillkänna, då hon kastar till fru Alving de lätt genomskinliga orden: "jag kan såmæn endnu komme til at drikke champagnevin med konditionerete folk, jeg". Det är ruskiga figurer, detta, och vi tvifla på, att man i verkligheten skulle kunna uppleta i ett hem en sådan vidunderlig qvintett som i det Ibsenska familjedramat. Vål fins mycket ondt och eländigt i verlden, men det fins väl äfven godt och ädelt. Något erkännande häraf lemнар icke Ibsens familj. Sanna och på dessa pessimistiska åsigter så innerligt väl tillämpliga äro dock de älskvärda ord fru Lenngren ställer till sin Betty:

"På lifvets bana varsamt gå
Men tro ej allt hvad ondt man säger:
Vår verld, min Betty, är ändå
Den aldrabästa verld man eger."

Derför att man ser och uppfattar det onda, behöfver man väl icke se *allt* som svart i svart, eller göra *allt* till ondt.

Marcellus.

Apropos "Gengangere" *.

Om icke alla de tecken svika, som på senaste tiden visat sig såväl inom vår press som uti beskaftenheten af konversationen och samtalen inom både familjesamqvämen och man och emellan, synes det som om ändtligen äfven hos oss en liten man skulle blifva inrymd för de andliga intressen, som i Europa länge stått på dagordningen och i Danmark och Norge blifvit "brännande frågor".

Det kan sannerligen också vara på tiden att de materiela frågorna, hvilka visserligen hafva sin utomordentliga betydelse, åtminstone *något* maka åt sig, så att bredvid dem äfven rum lemnas för intressen, som icke uteslutande röra sig om skatte- och tullfrågor, billiga och dyra härordningsförslag och dylikt.

Att alldeles gå upp i dessa frågor, att deråt egna all sin tankekraft och endast i förbigående skänka en flyktig och likgiltig blick åt alla de unga och friska sträfvanden som brutit sig fram i våra grannländer och börjat visa sig hos oss, det går icke i längden. Dertill äro dessa sträfvanden icke allenast allt för berättigade utan äfven för starka och kraftiga.

* Om någon läsare skulle finna besynnerligt, att vi intaga tvänne olikartade uppsatser i samma fråga, så kunna vi omtala att en af världens mest spridda och ansedda tidskrifter, *North American Review*, uti intressanta och invecklade ämnen ganska ofta tillvägagår på detta sätt. För öfrigt är det ju äfven hos oss ytterst vanligt att de dagliga tidningarna låta andarna drabba tillsammans och tukta hvarandra, utan att derför redaktionen anser sig solidarisk med de åsichter som uttalas. Men för den händelse, att någon skulle önska känna äfven redaktionens mening i detta spörsmål, så måste vi förklara Ibsens drama såsom ett enda kolossalt missgrepp, hvilket väl också praktiskt visat sig i de flesta, om icke alla, konstförståndiga teaterchefers vägran att uppföra stycket. Vi tro att den danske kritiker slagit hufvudet på spiken, hvilken uttryckt såsom sin tanke, att när vaxkabinettens hemligheter tagas till ämne för den bildande konsten på öppna torg och offentliga platser, då men också *först då* skall allmänheten njuta af sådana dramer som Ibsens "Gengangere".

De tränga sig, kanske mot vår vilja, på oss och ropa högljudt sitt kraf på uppmärksamhet.

I Sverige har man hittills icke mycket lyssnat på dessa härröp från den unga litteraturens män på andra sidan Kölen och Sundet. — Det vågsvall deras skrifter framkallat i hemlandet har temligen tyst och obemärkt snuddat mot våra kuster och rullat tillbaka ohördt.

Oberörda deraf hafva vi bakom våra förskansningar lefvat i frid med verlden och med oss sjelfva i synnerhet; och om någon gång en skärfva af de spegelglas som diktarne derute ställa fram för sina medmenniskors ögon hittat vägen till oss, så ha vi kastat den ifrån oss med en axelryckning och en fras om det osköna och det osanna.

Den vittra alstringen inom våra egna landamären har under de senaste åren, hvad kvantiteten beträffar, ingalunda gifvit oss orsak att klaga öfver ett tynande tillstånd. Tvärtom hafva år för år, särdeles vid litteraturens stora marknadstid, julen, nya författare uppträdt till icke ringa antal såväl inom poesiens som prosadiktens områden, och till och med på det dramatiska fältet hafva vi att anteckna icke så få som sökt förtjena sig sina epauletter. — De som ha till uppgift att mindre se till kvantiteten än till kvaliteten -- litteratur- och konstbedömarne — ha haft mycket att göra, men huru hafva de fyllt sitt värf? De ha underlättat de första stegen för de unga viljorna och derom är ju intet annat än godt att säga, men de ha i allmänhet gjort detta på ett sätt som lätt kunnat ingifva farhågor för att det dugliga och verkliga litteraturbedömandet hos oss försvunnit i sammanhang med den aftagande literära produktionen af verkligt värde.

Att den nästan totala frånvaron inom vår press af en verklig och genomgående kritik verkat i högsta grad nedslående, är min öfvertygelse, liksom det är min tro att de välvilliga och stereotypa fraser, som svepas kring hvarje foster som epigonernas stora skara släpper fram i verlden — och som finner nåd därför att det är så "oskyldigt" —, verkat uppmuntrande till en ökad produktion af sådana alster.

Detta i och för sig skulle icke utgöra hvarken något ondt eller någon fara om icke följderna blefve att den produktion som har värde, men går utanför de gamla gränserna, behandlas efter samma metod, d. v. s. affärdas med betydelselösa fraser. Här af följer äfven att den läsande allmänheten, som väl i hög grad har kritikens yttranden som mått för sina sympatier och antipatier, blifvit i icke få tillfällen fullständigt vilseledd och inpyrd med förutfattade åsigtter om den eller den författaren, åsigtter som

icke rubbas så lätt, vare sig författaren efter hand alstrar bättre eller sämre arbeten. — Naturligtvis gälla härvid såsom alltid många undantag, men i allmänhet kan man utan fruktan att misstaga sig säga att så är.

Jag känner dussintals personer som sedan de läst August Strindbergs "Röda rummet" och fått till lifs de skyfall af ovet, hån och fördömler, hvarmed den ortodoxa kritiken på sin tid trakterade författaren, med förargelse stött bort hvarje försök att sätta i deras hand något annat af "kättarens" arbeten.

Det är icke värdt att tala om Zola.

Han är nu en gång för alla fördömd af den höga kritiken och om man än hos oss icke gått så långt som i Tyskland, der man förstört plåtar och formar hvarmed hans arbeten blifvit tryckta, så har man dock stämplat honom och allt hans författarskap som ytterligheten af moralisk uselhet, fräckhet, osedlighet och cynism. Och dock, huru mycket af värde gömmer sig icke inom ramen af de mörka målningar hans penna framalstrat! Huru mycket att tänka på, som kan komma oss att tränga oss sjelfva in på lifvet, in i själen!

Vi spela en underlig komedi med hvarandra, vi, som dagligen se all denna uselhet, veta att den finnes, tala derom — till och med med nöje i ungarlskretsar och spelsamqväm — men med styrkan af en utomordentligt sedlig harm störta den äreförgätne som vågar säga en hel värld i ansigtet att så *är* det, så går det till, så ser det ut, ned i det svartaste Hades.

Och härmed är jag inne på den fråga som gifvit anledning till dessa rader och som jag, herr redaktör, anser i lika hög grad som någon annan höra till "dagens krönika". Jag menar den strid som uppstått om Ibsens dystra bok "Gengangere".

Jag drifver icke min förmätenhet så långt som att vilja gifva en kritik eller ens ett försök dertill. Andra, med hundrafaldt flera betingelser för ett sådant värfs lyckliga utförande ha försökt det, och likväl stå både Ibsen och hans "Gengangere" ännu för oss i en mycket mångtydig dager.

Jag vill endast uttrycka den, som jag tror af mången delade öfvertygelsen, att Ibsen med sin "Gengangere" slagit det slag som kommit de förut så småningom underminerade vallarne att ramla — vallarne kring våra föreställningar om arten och beskaffenheten af de literära alster som *få skrivas* och böra och kunna *läsas*. — Att Ibsen med styrkan af sitt snille, tyngden af sitt namn, sin djerfhet och framför allt sin omutlighet och okufliga mod brutit den bréche, hvarigenom strömningarne derutifrån skola bana sig väg till oss och derigenom befrukta

hittills oodlade ängder. — Och härmed skulle ett nytt skede äfven hos oss inträda i det literära lifvet. Vi skulle icke mera behöfva träda försagda tillbaka i känslan af vår fattigdom, då jemförelser uppdragas mellan andra länders unga literatur och vår, vi som på vetenskapens, industriens och de bildande konsternas områden ännu våga och kunna ställa oss ett godt stycke fram i ledet.

Jag tror detta därför, att Ibsens "Gengangere" uppväckt en så märklig rörelse hos oss; att man börjat vakna till lif och till insigt om nödvändigheten af att följa med tiden om icke tiden skall gå oss förbi.

Jag tror det därför, att denna bok slagit larm inom literaturbedömares läger och att den hos dem åstadkommit brytningar i idéer och tankar som måste leda till ett godt resultat; att den kommit väktarne i Zion att vakna upp ur sin slummer och sin odödliga tro på auktoriteten. Ty ur denna tro och de dogmer som dermed äro förbundna emanera deras omdömen. Den kritik man inom de stora hufvudstadsbladen bestått har ej varit, kunde ej vara en oväldig granskning af ett föreliggande arbete, ett undersökande med opartisk noggrannhet af dess verkliga förtjenster eller fel, — med ett ord — en oväldig analys, utan blef, jemte ett kategoriskt fördömande eller berömmande, beroende å till hvad läger författaren hörde, ett ytligt påseende af formela brister i den eller den detaljen eller ett upprepande af de banala fraserna: "herravälde öfver formen", "goda anlag" etc. etc.

Föröfrigt, ju mera ett vittert arbete fjermade sig från beröringen med dagens stora frågor, det lif som i verkligheten rör sig bland människorna, de spörsmål som uppstå bland dem, de fordringar de uppställa — ju mera det närmade sig det ideal som nogast betecknas af det heliga uttrycket "*L'art pour l'art*", desto lättare fann det nåd hos kritiken.

Det är detta "*l'art pour l'art*" som utgör det hänslås hvarmed vår ortodoxa kritik sökt utestänga alla fordringar på ett rättvisare bedömande af såväl de alster af våra grannländers författare som lyckats smuggla sig fram till oss, som ock af de tunnsådda försöken i realistisk riktning af inhemskt ursprung.

Det är med detta "*l'art pour l'art*" som Strindberg bannlystes, Kjelland fördömdes och Elsters "farliga folk" skickades sin författare efter i grafven. Det är äntligen med denna malätna dogm som Ibsen göres till nihilist. — Men det är, som Brandes säger, en estetik som för femtio år sedan hade kredit — men ändå ej var sann.

Det länder dock vår literaturgranskning till heder att inom sin krets ega åtminstone ett par som, oberoende af den skola de tillhöra, uppfattat och kunnat utföra sitt värf så som det bör uppfattas och utföras, och det är i första rummet Posttidningens anmälare C. D. af Wirsén som äran tillkommer att hafva skrivit anmälningar, hvilka icke äro ett enbart upprepande af nötta former utan äro analyser af de tankar och idéer författarne framburit.

Å andra sidan kan man från det håll der man älskar framåtskridande äfven å detta fält icke annat än beklaga den ensidighet som likväl gör sig gällande i dessa anmälningar. Herr af Wirsén kan aldrig i sitt totalomdöme om ett literärt arbete utgå från någon annan synpunkt än de utnötta systemens och doktrinernas. Det är hans bestämda synpunkt och ingenting kan rubba den. För honom och med honom är hvarje försök att tränga utom de skönhetsgränser, som af estetiska och filosofiska läroböcker uppställas, fördömvärdt och det är detta som gör att han och hans meningsfränder måste tum för tum vika för de påträngande skaror som icke mera kunna, icke mera vilja låta sig härmed nöja.

Ty det är icke mera någon trosartikel att konsten är till för sin egen skull; utan den är till för oss, för menskligheten och att nyttans princip måste tillämpas äfven på den. Literaturen är icke mera blott "til Lyst". Den skall med kraftig hand gripa in i lifvet, sådant det lefves, visa oss våra fel sådana de äro och säga oss orsakerna. Endast så kan literaturen blifva den bundsförvandt som ger oss månet kraftigt handtag, mången ansats till fortsatt sträfvande i den strid, som kallas kampen för tillvaron.

Det är detta den unga literaturen vill och det är detta den gamla skolan med sin akademiska slentrian och sin Boströmska auktoritetstro icke vill. Striden mellan dessa tvänne partier har emellertid hittills icke kunnat vara synnerligen liflig hos oss då det första partiet i det närmaste saknats intill de senaste åren.

Det var *August Strindberg* som först bröt senast med sitt väldiga drama "Mäster Olof". Det sätt, hvarpå detta märkliga arbete då det först utkom 1878 mottogs, är betecknande nog för det envælde den gamla skolan då utföfvade inom kritiken — likasom det icke är utan sitt intresse att se huru detta envælde till och med inom Posttidningen nu måste maka åt sig, när dramat ännu en gång framdragits.

Strindbergs nästa arbete som utkom var "Röda rummet", en produkt som med alla sina fel och alla sina öfverdrifter, dock

genom sin originalitet förtjänade den för våra förhållanden kolossala framgång den rönte. Det var tal i sak i denna bok, och Strindberg nämner tingen vid sina rätta namn. Det var ett steg, om och något på sidan så dock framåt, för den realistiska romanen i Sverige.

På ett annat fält, på den bundna formens område, följde honom *A. U. Bååth*, som med samma originalitet i sina dikter förenade en rent fosterländsk anda och både hvad innehåll och form beträffa stötte undan den gamla glittrande men slitna skaldedräkten.

Deras mottagande af kritiken blef äfven derefter.

Likasom det var Nya Dagligt Allehandas dåvarande literaturanmälare som ensam förde striden för "Mäster Olof" och påvisade dess värde och betydelse som idédrama, likaså är det äfven nu samma tidning som först och tydligast påvisat värdet i Bååths dikter, ställt dem i sitt rätta ljus och gifvit sitt erkännande åt den riktning som deri tagit uttryck.

När "Mäster Olof" först utkom var det Aftonbladet som först stod främst i ledet på den motsatta sidan, nu är det Posttidningens anmälare som kämpar främst — och det är sannernligen en kämpe god.

Men han har heller icke ovärdiga motståndare, och det utbyte af åsichter gentemot den nyare diktningens produkter som började med *Karl Warburgs* präktiga motkritik om Kjelland i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning samt fortsattes af Nya Dagligt Allehanda om Bååth, skall säkerligen fortsättas med ännu mera kraft och ännu mera verkligt utbyte om Ibsens "Gengangere". Det skall bli af verkligt intresse och af mycken nytta att se huru denna strid utfaller. Det unga partiet är starkt och äregirigt, det gamla intaget af dystra aningar om sitt fall. Kan stridens utgång vara oviss?

Utbytet, produkten af en sådan meningsbrytning inom kritiken, skall icke allenast blifva till en väckelse och en maning för mången ung talang, hvilken nu nöjer sig med att trampa de nötta fotspar som leda till en fallfärdig institutions belöningslantar — en fröjd för epigoner; det skall icke allenast blifva till övervärderlig vigt för literaturen i och för sig utan för hela vårt samfundslif, som, låtom oss aldrig glömma det, står och måste stå i ett innerligt om än föga påaktadt och af mången förnekadt samband med literaturen.

Vi hafva redan sett huru de frön som utsåts genom det meningsbyte hvilket redan egt rum inom pressen angående "Gengangere" och Bååths dikter, fallit i god jord; huru intresset för

frågor af sådan art växer upp inom samhällena, äfven inom sådana små samhällen der de stora andliga brytningarne aldrig kännas, der allt koncentrerar sig i en småaktig förvärfslusta som icke kan, icke vill befatta sig med något derutom och der en sillglimt på fjorden är för mer än en glimt af sanning och ljus i literaturen.

Men som sagdt, man börjar vakna litet hvarstades till insigt om att måttstocken på ett lands, ett folks värde och ställning icke *allenast* utgöres af siffrorna i handelsbalansen, utan att det äfven finnes en annan måttstock hvarmed mätes halten af vårt *inre* värde, arten af våra känslor, böjelser, fel och förtjenster — och denna måttstock är literaturen.

Men den får icke förfalskas, den får ej föråldras. Den måttstock hvarmed vi förr mätit är för liten, sliten, och måste såsom alla andra mått och vigter justeras om. Och de som äro satte att justera dessa måttband för nationerna det är snillena. Ibsen är en sådan justeringsman, och en som ej låter sig bestickas.

Detta är *en* sida af hvad "Gengangere" hos oss måste komma att uträtta — och den har för visso sin betydelse.

Gustaf Gullberg.

Anekdoter och karaktersdrag.

En politisk gåta. Fjolårsminne af Olle Bill.*

Mr Thomas Wilkinson var en dag min tillfällige bordsgranne på ett af kaféerna i Kings Head i Londons City. Medan mitt kaffe rök af en allt för stark värme, lät jag blicken följa de tunna uppstigande ångorna, tills den, tvärs igenom dem, stannade på mr Wilkinsons ansigte. Jag kunde lika gerna hafva valt en vägg att stirra på, ty den hälft af hans ansigte, som vette åt mig, hade ett stelt och utskjutande emaljöga och röjde för öfrigt, täckt af ett gråsprängdt helskäg, intet tecken till medvetande om att jag betraktade det. Hufvudet var tilldragande vackert, och uppbars af en frodig kropp, hvars alla lemmar tycktes försjunkna i dåsig hvila. Det var för ett ögonblick blott jag lemnade honom för att egna min uppmärksamhet åt kaffekoppen, men då jag ånyo upplyfte hufvudet, fann jag mr Wilkinsons seende öga riktadt på mig och dess blick talade om ledsnad. Då våra ögon möttes, tog mr Wilkinson hastigt sigte på taket och jag på en afbränd tändsticka. I nästa minut ledsnade min granne vid taket och flyttade sina betraktelser öfver till tändstickan. Denna var nu ett allt för litet föremål för två personer att stirra på, hvar för vi båda samtidigt sågo upp, tittande allvarligt in i hvarandras ansigten — och der låg mr Wilkinsons mjuka hand på min arm och på hans läppar en förfrågan, huruvida jag hade lust för ett parti domino.

”Ja, af hjertat gerna.”

Det fans intet besynnerligt i denna första bekantskap och sedan dess hafva vi mången gång öfver dominobrickorna eller schackbrädet vexlat förtroliga ord med hvarandra. Jag fann i mr Wilkinson,

* Från en svensk författare på besök i London hafva vi erhållit denna skildring af hvad han upplefvat mellan skål och vägg i den stora verldsstaden.

hvilket jag genast anade, en af dessa beresta engelsmän, hvilka nästan året om travellera kors och tvärs i Europa, och mitt nöje har ofta varit att lyssna till de många historier hans rika erfarenhet eller goda hufvud haft att bjuda på.

Nu hade vi ej träffats på flere månader och vid en titt jag gjorde på mr Wilkinsons kontor i Cornhill, blef jag upplyst om att han vistades på kontinenten, hvar, var icke godt att säga, men en rödlufvad och bläckig kontorist antog att "Germany" för närvarande var vistelseorten. Dess mer öfverraskad blef jag en dag i slutet af oktober, då jag på min väg i folkvimlet hade fintagit en begrundande ställning framför ett butikfönster och hastigt blef bragt att vända mig om vid ett slag på axeln och ett ljudligt "hallo" — och ögonblicket derefter kramade jag varmt mr Wilkinsons händer, hvarvid min första iakttagelse var, att dessa magrat på samma gång som deras egares ansigte företedde en lustig mängd af rynkor.

"Har ni sköljt bort hullet vid någon badort?" var min naturliga fråga, "eller hafva strapatserna varit i stånd att skala af er så betydligt?"

Der låg en leende glimt på djupet af mr Wilkinsons öga, då han till min häpnad svarade:

"Strapats? Ja, jag har spelat politisk storhet under loppet af en dag, och" — mr Wilkinson blef blossande röd i ansigtet — "och förbanna mig, o — om jag skulle stå ut med det yrket en quart till." Det var en vana hos mr Wilkinson, att bita af och hacka på första ordet i en mening, då han blef ond eller upprörd.

Jag var uppriktigt förvånad, då jag invände: "Men vi hafva ej sett till er i tidningarna. De bruka eljest —"

"Det är just så ni har ändå," afbröt han. "Tidningarna är det, som snokat reda på mig och som dukat upp hela historien, o — och jag vill dö nöjd, när jag sett dem skoffa jord öfver ett sådant elände, som en tidningsredaktör. För sådana påflugna och tvärsäkra varelser de äro — det står inte till för någon vanlig menniska göra efter."

Min tankegång stod stilla eller kunde sägas rida på en snigel, innan jag fick klart för mig sammanhanget af allt detta. Men medan vi sutto i mr Wilkinsons hem vid ett godt glas claret, gaf han mig del af historien, sådan den här befinnes.

En dag i sistförflutna veckan hade mr Wilkinson tillfälligtvis dykt upp i Varzin och vagnen, som förde honom från jernvägsstationen, hade knapt stannat utanför hotellets port, förrän mr Wilkinson observerade en liten, glasögonklädd herre, som tydligen hoppade ut från vagnens underrede. Så snart han kommit på fötter igen, infann sig denna personage, nedsölad af gatsmutsen, framför vagnsteget och tog en stirrande öfverblick af mr Wilkinson. Denne som hade fullt

upp af res saker att taga hand om, låtsade ej märka huru han under alla dessa bestyr följdes tätt i hälarne af den lille mannen, som tog på sig en obesvärad min, när en diger resväska föll ur mr Wilkinsons hand och slumpvis tillplattade mannens näsa; kort derpå kom en stor kappsäck och skafde afsigtslöst litet af knäskålarne, så att der var snart ingenting af hela resgodset, hattaskar, filtremmar, paraplyer och annat smått och godt, som icke hade gjort anlopp mot den lilla tysken, innan han slutligen stack i väg, men då, som om en orkan hade fattat honom. Plötsligt stoppade han vid nästa gat hörn och vände ännu en gång sina mot solen blänkande glasögon ned mot mr Wilkinson, liksom ett tvifvel hade fått makt med honom — strax derpå blåste han ur sigte. Nu steg mr Wilkinson in i hotellets förstuga, andfädd och upphettad, ty det torde ej behöfva nämnas, att de så lömskt slungade reseffekterna samtliga utgått från hans hand. — Nå, nu kunde han då inte hålla tillbaka munterheten, der stod ju den förbaskade lille tysken igen och spände upp ögonen som en flundra. Han hade bara sprungit rundt kvarteret och hade nu vid sin sida en ung man, som skenbarligen föll i vanmakt vid åsynen af den inträdande engelsmannen. Denne yngling, som var utrustad med ett ofantligt hår, och hvars tillvaro tycktes nedtyngd af ett par manschetter, hvilka stodo ut likt basuner vid armlederna, hade hastigt fått ur manschetterna ett par fingrar och en penna, som — afsigten var tydlig — gjorde sig beredd att rita af mr Wilkinson. Detta gick nu för långt, så att mr Wilkinson stod i begrepp att i hetsigt blod kasta sig öfver dem båda, just som de i lagom tid gjorde sig osynliga. Den uppretade engelsmannen begärde en förklaring angående "de stupida varelserna" af den bugande värden, hvilken med en förtrolig blinkning upplyste:

"Tidningsreporter, monseigneur?"

"Hvad behagas?"

"En sådan der, som spårar upp notiser, ers excellens förstår."

"Å — — är jag nå'n notis jag? J — — jag bara frågar, om herrn kan se någonting hos mig som är likt en notis?"

Med ett undfallande och ursäktande leende hostade värden bakom handen, innan han yttrade sig: "Ers excellens vet nog, att ers excellens, om ers excellens —"

"H — håll inne med det der ordet!" och mr Wilkinson lyfte varnande sin hand.

Värden hoppade förskräckt upp ur sin ödmjuka ställning, men kunde dock ej underlåta att gifva sig in på det förbjudna fältet, då han öppnade dörren till mr Wilkinsons våning, hvarvid han framkom med ett: "s'il vus plät, ers excellens" och ögonblickligen skyndade undan mr Wilkinsons vrede. — Denne satte sig stilla ned i en

stol och funderade, tills det lefvande ögat och stenögat båda stirrade lika fänigt och intetsägande ut i rymden.

Just i samma ställning satt han i en timme väl, kanske längre, utan att en klar tanke slog rot i hans hjerna. Slutligen steg han upp och gick fram till fönstret. Der, midt öfver gatan stod en tyst folkhop, och alla hade ögonen fasthakade vid den fönsterpost, bakom hvilken mr Wilkinson tagit plats. Denne drog sig genast förläget tillbaka och gjorde ett slag i rummet. Så tog han förstulet en ny titt och fann, att ännu ett dussin ögon fastnat vid samma fönsterpost. Då blef han orolig och gick ned för att se hvad som stod på, om taket brann möjligen — eller hvad det nu kunde vara. Så snart han sällat sig till folkmassan dernere, förspordes en liflig rörelse och en brådmogen pojke vände sig, till en annan och frågade: "Ä' han Gambetta?" och spridda rop af "tyst" och "han vill säga något" nådde mr Wilkinsons öron, men han märkte först, att saken gälde honom, när som hela mängden af människor plötsligt tågade öfver till andra sidan af gatan och vände derifrån mot honom sina dumt gapande munnar och framåtsträckta halsar. Mr Wilkinson klef ännu en gång tveksamt öfver gatan, men då upprepades experimentet och folkhoppen lemnade honom ånyo ensam samt måttade på honom från motsatta trottoirkanten med sina nyfiket uppspärade ögon. Nu öppnade han munnen, och en röst ropade "tyst", ehuru hopen stod der i andlös spänning. Då sade mr Wilkinson:

"H — hvad gapar ni på, godt folk?"

"Hurra för Gambetta!" Der blef ett vildt skrån och hviftande med mössor, medan mr Wilkinson ursinnig rusade upp på sitt rum, stängde dörrarne, rullade ned gardinerna och smög genom en bakport ut på fältet, ett rof för underliga tankar.

Hans väg ledde öfver blomstrande ängar och beskuggades af trädgrupper, ännu endast lätt berörda af höstvindarne, men hans själ var sluten för alla intryck af naturens skönhet och hans fot trampade oförsynt på blommorna. Så traskade han omkring i det vänliga solskenet, tills svettdropparne började att perla fram på hans panna och gjorde sinnet vekt och öppet för iakttagelser af omgifningarne. Han hade stannat framför parkgrindarne till furst Bismarcks residens i Varzin. Det engelska turistblodet var genast vaket och ingaf honom tanken att bese denna ryktbara plats.

Mr Wilkinson har aldrig utmärkt sig för någon högre grad af blygsamhet, men han öfverfölls af förvåning, då han inträdde i palatset och af en kammartjenare emottogs, precis som om han varit väntad. Betjenten tog liksom hand om hans person och förde honom uppför en baktrappa, ehuru mr Wilkinson protesterade och sade sig ega föga intresse för köksvåningen. Då de strax derpå trädde ut i

ett praktfullt galleri, lugnade sig dock mr Wilkinson och hade redan, tafla för tafla, börjat fördjupa sig i åskådandet af den rika samling här fans. "O, se der!" mr Wilkinson kilade just tvärs öfver golfvet, för att på närmare håll beundra en mästerlig tafla, då betjenten i det samma slog upp en deauxbattant och oförhappandes sköt in engelsmannen derigenom, hvarpå han stängde dörren och försvann. Mr Wilkinson blef först bländad af den skarpa dager qvällsolen kastade in i detta rum, hvilket tycktes möbleradt till skrifkabinett, men då han hade tagit tre steg på mattan, såg han en menschlig gestalt resa sig upp från en stol i rummets midt, och då denna gestalt omisskänligt visade sig vara furst Bismarck sjelf, var mr Wilkinsons första impuls att vända sig om och taga till benen. Men dörren var stängd bakom honom och denna handling skulle för öfrigt föga anstått en son af det stolta Albion. Han stod således kvar på sin plats och såg darrande den mäktige mannen komma emot sig med artigt leende mun och med de verldsbekanta tre hårstråna tydligt skönjbara i den klara dagern. Öväntadt och till mr Wilkinsons stora förvirring steg nu den vänlige fursten fram och omfamnade honom, hvilken smekning mr Wilkinson uppbar med slappt nedhängande armar och svigtande knän — det öfvergick hans begrepp om furstlig nedlåtenhet — och då rikskansleren hjertligt gaf honom handen och förde honom fram i rummet, såg han ut som en ångerfull mördare.

"Monsieur Gambetta," började fursten, "det är mig särdeles kärt att se eder och jag tackar er för denna uppmärksamhet."

Mr Wilkinsons ansigte klarnade för en idé, som sprang upp i hans hjerna, men i nästa ögonblick blef han blodröd af ansträngning att få fram orden öfver den torra tungan.

"B — beklagligtvis" — så stoppade han tvärt och var idel förvirring.

Fursten låtsade icke märka detta odiplomatiska tillvägagående, utan fortsatte:

"Politiken måhända skiljer oss åt, men i det privata räcker jag er alltid en vänskaplig hand."

Nu fattade mr Wilkinson ånyo tag i samtalstråden:

"J — jag får säga . . . d — det är ett misstag . . ."

"Jag ber er förlåta," fursten såg häpen ut, "men jag förstår ej er mening."

"M — mitt namn är Thomas Wilkinson, född och bosatt i London."

Mr Wilkinson har försäkrat mig att Bismarcks talrika fiender skulle haft en glad stund, om de kunnat se den förlängning hans ansigte rönt, men blott för ett ögonblick; i det nästa var han samma förbindligt leende man, och han följde sin gäst vänligt till dörren

och tryckte mr Wilkinsons hand och ändrade icke en min, då denna stora humhug af Gambetta trädde ut från audiensen.

Så snart mr Wilkinson lemnat fursten ansattes han af én förfärlig tanke. Huru många exempel uppvisade ej historien på mäktige mäns vana, att förse sina palats med hemliga falluckor, genom hvilka dem misshagliga personer störtade ned i en okänd graf; — han fortsatte rysande sin väg genom trappor och korridorer.

Solen hade redan gått ned och en ovanligt mörk höstafton låg tyst och dyster öfver landskapet. Enstaka ljus lyste nedifrån parkbyggnaderna, men gårdsfasaden af palatset stod som en svart massa i den omgifvande natten. Den landtliga stillhet, som öfverallt rådde, stördes plötsligt af ett vildt ångestrop, som återgafs af ekot från de kringstående byggnaderna. En vid trappans fot försåtligt qvarglömd plank hade vippat under mr Wilkinsons fot och det var i detta förfärliga ögonblick rynkorna togo plats i hans ansigte. I ledsam sinnesstämning och med vacklande steg skyndade han nu vidare utom residensets rämärken och tog vägen ned till hotellet.

Jag har hittills för berättelsens gång underlåtit att nämna, det mr Wilkinson vid första påseendet verkligen liknar Gambetta, endast att håret är något tunt och att han fullkomligt saknar "diplomatisk blick". Nu hade han sjelf klart för sig hela gåtan och beslöt att genast begifva sig af härifrån såsom det bästa han kunde göra, näst det att storma en tidningsbyrå.

I trappan till sin våning mötte han den unge mannen, som nu tycktes uppbära sina manschetter med en anstrykning till liflighet. Mr Wilkinson gick löst på honom och såg honom, likt en sköldpadda försvinna inom de ofantliga manschetterna. — Men deruppe i det yttre rummet satt, tåligt väntande, den lille mannen med glasögonen och med en underkropp, som liknade en väl viken papperskråka. Vid mr Wilkinsons inträde, hoppade denna fågellika varelse honom tillmötes och sade, i det han gestikulerande svängde ett tidningsblad i sin venstra hand:

"Monsieur! Oaktadt edert inkognito, torde jag ej synas allt för djerf, om jag tager mig friheten begära några upplysningar — hm — i inskränkt mening. Folken förlita sig på er öppna blick vis à vis -- hm — vis à vis vissa politiska frågor..."

Mr Wilkinson och interviewaren befunno sig nu vid dörren och i nästa ögonblick skilde denna dem åt.

Mr Wilkinson tog upp från golfvet tidningsbladet, hvilket den förbluffade egaren tappat och på en framstående plats i detsamma var införd följande artikel:

"Gambetta har i dag inkognito besökt furst Bismarck. Af hvilken betydelse för vårt politiska lif detta möte är, inses af en hvar.

Vi skulle härur kunna leda många reflektioner, men den mest glädjande är att hoppet om Gambettas fredliga afsigter nu tyckes befastadt."

Denna artikel har, som vi alla veta, gått genom hela europeiska pressen. — Verlden blef i okunnighet om rätta förhållandet och tidningsskrifvarne egnade sina bästa tankar åt detta politiska möte."

Mr Wilkinson reste med första nattrain till Hamburg samt gick omedelbart ombord på en Nordsjöångare och hans upprörda sinne kände sig lugnt först när hemlandets kuster skönjdes genom hafsdimman.

Så slutar denna med "Der Dobbeltgänger" analoga berättelse. Vi tömde sista squätten af våra glas, hvarvid mr Wilkinson, nu vid riktigt godt lynne. undrade, om han skulle få ro förrän Gambettas öga brister.

Dikt och sanning i operan "Nordens Stjerna".

Nyligen har i ett tyskt arbete, af en professor i Dorpat, resultatet blifvit framlagdt af mångåriga vetenskapliga undersökningar rörande en af världshistoriens allra märkvärdigaste företeelser, med ett ord en af hufvudpersonerna i operan "Nordens Stjerna" *. Vi föreställa oss, att det skulle intressera våra läsare, om vi kunde lyckas återgifva ett och annat af de mest fängslande dragen i czar Peters gigantiska företeelse, med särskildt afseende på den romantiserade teckning, som gifves af honom i "Nordens Stjerna". Vare det långt ifrån oss, att vilja gå till rätta med den store tusenkonstnären Eugène Scribe och hans libretto. Han är ju i sin goda rätt, då han icke visar sig synnerligt bunden af tid eller rum, då han t. ex. förlägger till Finland hvad som kanske passerade i Holland m. m. dylikt. I hufvudsak äro dock händelserna i "Nordens Stjerna" mindre romantiserade än man skulle tro, och karaktersteckningen är riktigare än hvad mången kanske föreställer sig.

Sedan en tidrymd af tre årtionden har Peter den stores tidehvarf icke blifvit tillgodosedt utanför fackmännens krets, men under dessa tretio år hafva ytterst värdefulla materialier — monografier, brefsamlingar och dylikt — småningom blifvit publicerade, hvilket allt nu vid ingången af 1880-talet lagts till grund för det ifrågavarande monumentala arbetet af professor Brückner, en författare som företagit sig det svåra men tacksamma värfvet att gifva en helgjuten bild af czar Peter. Vi vilja nu försöka att bland denna embarras de richesse göra ett litet urval.

Hurudant var framför allt, enligt historiens nu sorgfälligt granskade vitnesbörd, czar Peters förhållande till den andra hufvudpersonen i "Nordens Stjerna", den fagra Katarina? Innan vi besvara denna samvetsfråga, skola vi taga en liten öfverblick af czar Peters förhållande till det täcka könet för öfrigt.

* Titeln är: "*Peter der grosse von Alexander Brückner*" (Berlin, Grotesche Buchhandlung), en diger volym i stor oktav, med porträtt af czar Peter, Karl XII m. fl.

Efter alla tecken att döma, förhöll det sig icke med honom som med hans store samtida på svenska tronen. Särskildt skulle icke på Peter kunna tillämpas att

"Högbarmad, smärt, gullhårig
En ny Aurora kom.
Från kämpe tjugoårig
Hon vände ohörd om."

Vid hofvet i Dresden 1698 sammanträffade nämligen czar Peter med den berömda grefvinnan Königsmark jemte några andra vackra damer, och det heter i samtidas relation om denna tilldragelse, att czaren under taffelmusiken vid supén blef vid så godt humör, att han i damernas närvaro fattade en trumma och behandlade den med sådan perfektion, att han vida öfverträffade trumslagarna.

Ett annat drag af hans uppmärksamhet mot damerna har blifvit bevaradt medelst notisen huruledes han under sin ryktbara utländska resa af pur artighet bytte snusdosa med kurfurstinnan af Brandenburg.

I sammanhang härmed må det tillåtas oss att göra en liten digression från det egentliga ämnet. En af de många liberala förändringar, genom hvilka Peters regering utmärkte sig, angick införandet af indianernas barbariska bruk att genom ett rör leda in i munnen röken af en giftig narkotisk planta och sedan åter utblåsa densamma eller också att i näsan instoppa pulveriserade blad. Detta oskick hade före Peters tid varit strängt förbjudet i Ryssland. Många hade under hans företrädares regering till och med blifvit dömda till pinbänk och stympning, därför att de öfverträdt förbudet. Tobaken ansågs enligt den dåvarande religiösa uppfattningen i Ryssland såsom "en af Gud förbannad, djefvulsk planta". Emellertid konsumerade man i hemlighet ganska betydliga partier deraf, och det var alltså icke för czar Peter svårt, att genomdrifva *den* reformen, att man kunde röka och snusa uppenbart. Svårare var det, då han företog sig att bära hand på *tideräkningen*.

Denna hade dittills antagit att verlden blifvit skapad den 1 september 5508 år före Kristi födelse. Alltså skref man år 1699 året 7207. Då utsändes den 20 december sagda år en ukas, som bestämde att man hädanefter skulle räkna tiden icke från verdens skapelse, utan från Kristi födelse, och att man skulle börja året icke den 1 september, utan den 1 januari. Ryssarne invände i underdånighet, att Gud icke hade skapat verlden på vintern, utan på *hösten*, då all spanmål och alla frukter voro mogna, men Peter tog då fyndigt nog fram en glob, som visade, att Ryssland var icke hela verlden och

att på andra trakter af jordklotet kunde det vara ganska varmt äfven i januari, hvarför han yttrade att man borde äfven i detta stycke foga sig efter det öfriga Europa. Emellertid hade han, som sagdt, mycket mera bryderi, för att i detta fall göra sin mening gällande. än beträffande det förment civiliserade i bruket af tobak. — Emellertid återvända vi från den lilla utflygt vid sidan af ämnet, hvartill, med all vördnad sagdt, kurfurstinnans af Brandenburg snusdosa förledt oss, och vi återgå till czar Peters förbindelser med den skönare hälften af människoslägtet.

Czar Peter hade redan i januari 1689, alltså vid omkring 17 års ålder, ingått, med Jewdokia Lopuchin, ett af de konventionela äktenskap, på hvilka hofvens historia är så rik. Om detta äktenskap är icke mycket bekant, och det lilla man vet är icke tilltalande. Jewdokia ansågs icke som vacker, men som slug. Då hon efter Peters död, under Peter II:s, hennes sons korta regering, spelade en viss roll vid hofvet, gjorde hon intryck af att vara en i världsliga ting väl förfaren gammal dam, och detta fastän hon i kloster tillbragt en stor del af sin lefnad. Czaren ledsnade nämligen vid henne, efter det hon bland annat förargat honom genom svartsjuka och genom ovilja mot utländingar, och då deras gemensamma son Alexei var omkring 8 år gammal, måste hon öfverlemna honom att vårdas af Peters syster, prinsessan Natalia. Strax derefter nödgades den olyckliga czarinnan att taga slöjan. och czar Peter lär icke ens hafva lemnat den förskjutna tillräckliga medel till underhåll, utan hon måste begära understöd af sina anförvandter. Samtidigt valde sig czaren en qvinlig favorit, som emellertid icke gjort sig synnerligen bekant i historien och som efter ett eller annat år ingick giftermål med preussiska sändebudet i Petersburg.

Efter dessa preludier öfvergå vi till kärleksförhållandet i Nordens Stjerna. Som vi redan påpekat, bör man icke småaktigt kritisera Scribe för de omkastningar i tid och rum, som han tillåter sig. En af de mest underhållande teaterpjäser, som någonsin i världen blifvit skrifna, Scribes "Ett glas vatten", innehåller i detta afseende de mest befängda saker, betraktade ur den nyktra historiska kritikens synpunkt. Så t. ex. var drottning Anna, då Scribe låter henne ha sitt romantiska kärleksäventyr, i sjelfva verket en bedagad matrona med ett dussin barn eller så vid pass. Men hvad betyder det! Man har lika roligt under pjesen. Så är äfven i viss mån fallet med "Nordens Stjerna", så mycket mera som man här flyttas in i tonernas oändliga rike och följaktligen bekymrar sig föga om skillnaden mellan en fantastisk värld och den verkliga.

Deremot har det onekligen sitt intresse att utanför teatern anställa en liten revy med hvad man sett. Om vi alltså i minnet åter-

kalla första akten af "Nordens Stjerna", så behöfva vi ju knapt påpeka att scenerna vid finska viken, i trakten af Wiborg der czar Peter skulle hafva tillbragt sin lärotid som skeppsbyggare äro lokaliserade reminiscenser från hans lif i Holland. Till och med hans namn är en smula förvridet. Han kallas i operan Peter Michaeloff, men hans antagna namn i Holland var enligt urkunderna Peter Michailowitz eller mera fullständigt, såsom brefutskriften till honom skulle lyda, enligt hans order, *Myn heer Peter Michailowiz*. I hans sällskap — då han företog denna sin första utländska resa, som Ma-caulay kallar epokgörande i historien, icke endast i hans eget lands, utan i vår (Englands) och i hela världens — i hans sällskap voro då öfver 200 personer, bland hvilka några och tretio studerade sjöväsendet. Att czaren sjelf var med bland dessa unga volontärer, var länge en hemlighet till och med i Ryssland; först i september 1697, d. v. s. sedan man varit borta hela månader, vågade en af reskamraterna i bref till hemmet omtala verkliga förhållandet. Att czar Peter i Holland lefde en skeppstimmermans enkla och arbetsamma lif, så länge och så ofta hans inkognito vid ombyten af vistelseort kunde bevaras, är alldeles otvifvelaktigt. Ett intyg af en holländsk skeppsbyggmästare vitnar att "Peter Michailow" — så kallas czaren här — arbetat under hans uppsigt från 30 augusti 1697 till 5 januari 1698, inhemtat hvad till skeppstimmermansyrket hörde samt äfven studerat skeppsarkitektur och planritning.

Men, frågar någon, kanske det var här han fick se den sköna *Katarina*? Ack nej, hon var icke med i det landet och hon kände honom icke i skeppsbyggarens drägt. och han visste ingenting af Katarina förr än flera år senare. Der är emellertid ändå romantik nog i deras förhållande. Var czar Peter sannfärdeligen en Harun al Raschid, så erinrar också Katarinas lefnadslopp om berättelserna i 1001 natt, äfven sedan kritiken sönderslitit en och annan legend om de båda älskande. Konstateradt är, att Katarina, som var af låg litauisk börd, öfverflyttat till Livland, och att czaren såg henne första gången hos sin gunstling Menschikow år 1702, efter det hon vid Marienburgs eröfring råkat i rysk fångenskap. Af den upplå-gande kärleken uppstodo redan före 1705 tvänne frukter, dottrarna Anna och Elisabeth ehuru förbindelsen icke legitimerades förr än 1711 eller 1712. Episoden om vansinnet och botandet tillhör Scribes fria- utsmyckningar.

Detta äktenskap visar, hvilken genomgripande förändring redan hade försiggått i Ryssland. I motsats till den typ för ryska fruntimmer i sjuttonde århundradet, hvilken czarinnan Jewdokia framstälde, visade Katarina sig situationen vuxen. Mellan Peter och Katarina egde en verklig hjertats böjelse rum. Hennes älskvärda

egenskaper, hennes naturliga begåfning, och den snabba uppfattning, hvarmed hon förstod att sätta sig in i Peters företag, gånvo henne ett visst inflytande på czaren. Hon var hans trogna ledsagarinna, hon delade hans sorger och mödor, hon följde honom på resor, till och med i fält.

Ett stort antal bref mellan czaren och Katarina fins ännu i behåll. Han kallar henne "Mutter" eller med smeknamnet "Katerinuschka, min vän!" På det gemytligaste sätt språka de med hvarandra om viktiga företeelser eller om helt vanliga ting, bereda hvarandra små öfverraskningar eller skicka hvarandra små presenter; stundom möter man ett vågadt skämt, en frivol ton, men ingen kan dock läsa brefven, utan att känna en njutning af att göra bekantskap med två förtälskade naturer. Det skämtsamma och glädtiga är hos dem förhärskande. Förut hade alltid czarerna varit ett slags halfgudar. Peter var en *menniska*, som gerna då och då ville slå sig lös med allehanda upptåg. Hans kolossala arbetskraft, energi, allvar och pligtkänsla fordrade också sin motvigt i det glada, det komiska. Hans njutningslystnad och muntra lyane motsvarades af samma egenskaper hos Katarina. Hennes porträtt utmärkes af ett par synnerligt lifliga ögon och ett präktigt svart hår, hvarpå czarinnans krona högtidligen sattes år 1724 kort före hennes höge gemåls plötsliga och oförmodade fränfalle. För öfrigt vitnar på porträttet hennes präktiga hull om allt annat än spåkningar, och det är alltså af historisk trohet, när så lyckligt faller sig att framställarinnan af Katarinas roll i Nordens Stjerna kan lägga i dagen en viss embonpoint.

"Nordens Stjerna" — ja, låt oss icke förlora henne ur sigte! Om vi icke lyckats alltför illa i vår framställning, så torde våra läsare medgifva att intrycket af operan icke behöfver grumlas genom den historiska sanningen, då man icke sätter sig till doms öfver småsaker.

De starkaste motsatser måste här förenas: det förnäma och vulgära, det ideala och det simpla, det upphöjda och det låga. Hade czarerna förut från sin lefnads början till dess slut varit gudar, så uppsteg Peter småningom från båtsman och handtverkare till amiralsvärdighet. Det var då icke underligt, om han emellanåt påminde om en plump matros, som glädde sig åt dryckeslag och lemnade sinligheten lösa tyglar.

Men det fins värre fläckar, om hvilka man i Nordens Stjerna icke får någon aning. Då Peter i andra aktens femtonde scen upptäcker sammansvärjningen och ser de upproriska vid sina fötter, bedjande om nåd, utbrister han i operan med rörelse: *Ack, mina barn, ack mina vänner!* och gifver dem sin förlåtelse, men under dylika förhållanden lade han i verkligheten tusental af sina under-

såter på sträckbänken, ledde sjelf pinoförhören och lär till och med någon gång hafva deltagit i bödelns handtverk. Czar Peters förhållande till sin egen son i första giftet, den utsedde tronföljaren Alexei, vitnar också om en alldeles kolossal grymhet.

År 1705 uppdök i Frankrike öfversättningen af en rysk folkvisa, hvori berättelsen, huruledes Ivan den grymme egenhändigt dödat sin egen son, tillämpades på Peter, som skulle hafva gifvit Menschikow befallning att afrätta Alexei, men Menschikow hade till czarens senare stora glädje underlåtit att utföra befallningen. Ryska sändebudet i Frankrike tillfrågades då, om något dylikt verkligt hade tilldragit sig. Han svarade med fasa, att detta vanvettiga förtal hade utgått från svenskarne och att ingen sann kristen kunde skänka tro åt en sådan lögn.

Hvem kunde då ana, att denna folksägen skulle 13 år senare bli sanning, men utan någon underlåtenhet i utförandet af czarens order. På grund af de dokument, som under senare åren blifvit framdragna, måste det anses alldeles otvifvelaktigt att Alexei blifvit på siut faders befallning med knutpiska pinad till bekännelser om upproriska planer, som icke äro bevisade, samt att han, dömd till döden, blifvit föremål för fortsatt pinande hvarunder han afed och sålunda besparade nödvändigheten af dödsdomens utförande. I de under senaste tider framdragna protokollen från garnisonen i Peterpaulsfästningen har man påträffat följande notis: "1718 den 26 juni kl. 8 på morgonen samlades i garnisonen hans majestät, furst Menschikow m. fl. Då egde tortyr rum; kl. 11 skildes alla åt. Samma dag — heter det vidare i notisen — på eftermiddagen kl. 6 dog Zarewitsch Alexei Petrowitsch i fängelset." Den stackars prinzen hade under sina senaste lefnadsdagar erhållit fyrtio slag med knutpiskan, hvilka voro så beskaffade att hvar och ett kunnat verka dödande. Hvad del hans styfmor, "Nordens Stjerna", den vackra Katarina, kunde hafva i uppeggandet till illgerningen, är icke utredt; folksägen tillskref henne skuld deri. Påtagligt är att Peter småningom fattade hat till denne sin olycklige son, anseende honom för en odåga och oemottaglig för den vesterländska odlingen.

Åfven inför sådana fruktansvärda karaktersdrag måste man dock erkänna att czar Peter intar ett af de främsta rummen i mänsklighetens historia, i och derigenom nämligen, att han insett att nationerna icke få isolera sig från hvarandra.

Det är en himmelsvid skilnad mellan *nu* och *då*. Vi böra icke döma czar Peter för strängt. Han var en idéernas man kanske mer än någon annan. Han gick framåt liksom drifven af en oemotståndlig kraft och han nedbröt allt som stälde sig i vägen för honom — en Karl XII eller en veklig son, som af de konservativa ryssarne

omfattades såsom ett bålverk mot den nya tiden. Vi våga därför säga, att der trots alla historiska oegentligheter i detalj dock är verklig historisk anda i Nordens Stjerna, ty man känner sig ansigte mot ansigte med en allt betvingande personlighet, öfver hvilken hans nation skall i alla tider känna stolthet. Det var en period i nyare tider, då det hette att czar Peter ingenting annat var än en halfvilde, en barbar, en tyrann, som hela sitt lif igenom var sjuklig, halft vansinnig, och som af slavofilerna särskildt gjorts till föremål för den tillvitelsen, att han undergrävt den organiska nationela utvecklingen och att han ledt Rysslands öden in i falska banor. Den samvetsgranna och tendenslösa specialforskningen har dock kommit till andra åsikter.

När vid invigningshögtidligheterna af Petersmonumentet under Katarina II:s tid den officierande metropoliten i oratorisk syftning apostroferade den store hädangångne, uppmanande honom att gå igen från de döda och taga sin skapelse i betraktande, då skall en af funktionärerna hafva utbrustit: "Hvarför åkalla honom! Komme Peter igen, då ginge det oss illa!" Denna oblidkeliga stränghet, som han visade mot andra, iakttog han framför allt mot sig sjelf. De ögonblick af hvila, som statsgöromålen kunde lemna honom, använde han vanligen på pröfning af matematiska instrument, tekniska verktyg och dylikt. Han njöt af arbetet och han visste att uppskatta tiden. Czarerna före honom hade, i brist på annan sysselsättning, egnat sig åt att bedja och fasta, att betrakta hoffjuvelerarnes arbeten, att roa sig med hofnarrarnes upptåg, eller att helt enkelt vegetera i palatsets stillhet. Huru annorlunda czar Peter, som stod upp kl. 4 om morgonen, för att genast taga befattning med statens affärer, kl. 6 med amiralitetets o. s. v. hela dagen igenom. Af praktkärlek, af egentlig njutningslystnad fans hos Peter intet spår. Han reste helst omkring på en simpel tvåhjulig kärra och vid högtidliga tillfällen hyrde han sig en praktvagn af någon bland sina funktionärer. Den yttre ståten af herskarvärdigheten föraktade han; en fursterolls styfva grandezza var för honom obekant; han älskade det naivt barnsliga, det burleska. Och med hans jernnatur var det förenligt att efter en då och då i dryckeslag genomvakad natt — sådan vi se honom naturtroget skildrad i andra akten af "Nordens Stjerna" — kunna på morgonen åter sitta vid sitt arbete, liksom om ingenting passerat.

Det skulle glädja oss, om vi kunnat i den korta framställning, som här varit nödig, gifva våra läsare någon idé om den nyare forskningens resultat i fråga om hufvudpersonen i den opera som de flesta med nöje hört och sett. Numera födas inga sådana naturer som han, och äfven om de föddes skulle de svårigen få tillfälle att göra sig gällande. Den menskliga utvecklingen har slagit in på

andra banor än de som betingas af de suveräne herskarnes initiativ. Men den nationernas, den mensklighetens solidaritet, hvilken czar Peter, med all sin grymhet, med all sin likgiltighet för de i smått förtrampade, likväl oafbrutet kämpade för — den solidariteten gör sig dock i vår tid mer än någonsin gällande och därför bör den store barbarena minne vördas.

A. W. A.

